

ЖИВА СТАРИНА

ЕТНОГРАФИЧЕСКО (ФОЛКЛОРНО) ИЗУЧВАНІЕ

НА

ВИДИНСКО, КУЛСКО, ВЪЛОГРАДЧИШКО, ЛОМСКО
БЕРКОВСКО, ОРЪХОВСКО и ВРАТЧАНСКО

КНИГА ПЪРВА

ВЪРВАНІЯТА ИЛИ СУЕВЪРІЯТА НА НАРОДА

ОТЪ

Д. Мариновъ

РУССЕ .

ПЕЧАТНИЦА СВ. КИРИЛЪ и МЕТОДИЙ

1891

Правата се запазватъ на Авторътъ.

Книгата не е отъ дърво.

ПРЪДГОВОРЪ.

Върху важноста на етнографическитѣ изучаваня и изслѣдваня и за ползата отъ събрания отъ тия изслѣдваня етнографиченъ материялъ азъ считамъ за излишно да говорѣя. Мисля за нужно да добавя само това: друго яче щѣше да стои въпросътъ за нашето национално единство и за границитѣ на отечеството на Българина, ако бѣхъ събрани народнитѣ умотворения отъ всичкитѣ крайеве на нашето отечество; езикътъ ни въ ортографическо и синтактическо отношения щѣше да бѣде въ по еднакво положение отъ днешното, ако бѣше събрано всичкото богатство на многобройнитѣ нарѣчия на цѣлокупния нашъ езикъ; езикътъ и терминитѣ, употребявани въ нашитѣ учебници, щѣхъ да бѣдѣтъ по близо до чисто българския езикъ и по богати, ако ний до сега бѣхме събрали богатството на разнитѣ названия и именуваня, било на разнитѣ прѣдмѣти, било на разнитѣ явления и дѣйствия, които названия съдържа езикътъ на нашия селенинъ; историята на нашето възрождение щѣше да стои на друга по самостоятелна и своя почва, а нѣмаше да лѣжи въ днешното си опекуноско положение, ако бѣхъ събрани всичкитѣ изобилни свѣденія за живота и дѣлата на нашитѣ исторически личности и дѣйци, които свѣденія умиратъ заедно съ нашитѣ стари людие.

Истина, ний имаме немалко събранъ, и отъ самитѣ насъ, и отъ чужденци етнографиченъ материялъ, било въ сборници, било прѣснѣтъ изъ разнитѣ списания и журали, но азъ мисля, че ний сме още много далечъ и че трѣбва още голѣма работа. Повече нѣщо,

азъ мислѣ, че при събиранieto на тоя етнографически материалъ ний не вървимъ по единъ правиленъ пѣтъ.

Ний събираме пѣсни, приказки, пословици, гатанки и други и ги печатимъ, като мислимъ, че съ туй ний сме изучили нашия народъ.

Незнамъ какво ще кажѣтъ другитѣ, но менѣ ми се чини, че ний ще имаме сѣщински етнографически свѣдѣния, цѣнни за науката и етнографията, само тогава, когато знаемъ при какви обреди, обичаи, случаи и обстоятелства нашия народъ пѣе тия пѣсни, приказва тия приказки и употребява тия пословици; когато видимъ: какъ се храни нашия селенинъ, въ какво се облича, въ какво вѣрва, какъ се ражда, жени, весели, цѣри и умира; когато видимъ и знаемъ нашата селенка вѣтрѣ въ колибата като: кѣщовница, съпрѣга, майка и работница и вѣнъ отъ неж; когато видимъ нашия селенинъ въ задругата и семейството като кѣщовникъ, съпрѣгъ и баша, а въ полето — като работникъ — съ една дума, когато изучимъ всестранно животътъ и битътъ на нашия селенинъ.

Къмъ подобно етнографическо изучаване бѣ указалъ пѣтътъ още покойния Раковский(1), а къмъ подобно изучаване хубаво бѣ намѣкижалъ и г. Сирку(2)

До колко можъ да знамъ, до сега има само два сборника съ подобно изучаване(3)

Въ такава смисълъ и азъ съмъ слѣдвалъ своитѣ етнографически изслѣдвания въ Западния край на Бѣлария, а именно: *Видинско, Бѣлоградчишко, Кулско, Ломско, Берковско, Орѣ-*

---

(1) «Показалецъ» или Рѣководство и пр. Одесса 1859 г.

(2) «Болгарская этнографія» въ Журналъ Министер. Народнаго Просвѣщ. 1890 г. Май, стр. 196.

(3) «Баба Ега или Сборникъ отъ различни вѣрвания и пр.» Отъ свѣщ. п. Цв. Любеновъ. Търново 1887 г. 8-о 86 стр.

«Родопски старина или сборникъ отъ обичаи, суевѣрия и пр.» Отъ Н. Шишковъ. Книжка I. Пловдивъ 1887 г. 8-о 30 стр.

ховско и Вратчанско; събрания материялъ ще издавамъ подъ названіе „Жива Старина“ и ще бжде печатанъ въ нѣколко книги отдѣлно и послѣдователно. Материялътъ за първитѣ четири книги е готовъ и ще се печата щомъ се прѣгледатъ отъ почитаемото М-во на Народното Просвѣщение.

Гледалъ съмъ да бждж вѣренъ въ излаганието на материяла и да говорж, до колкото е възможно, съ устата и нарѣчието на селенина въ тоя край.

Много е възможно щото, както въ тая първа книга, така и въ слѣдующитѣ други, да съмъ пропустилъ нѣкои нѣща. Който знае, колко мжчно се събиратъ подобни етнографически свѣденія, ще ме извини. Азъ щж бждж много благодаренъ, ако на тоя моя трудъ се даде понѣ значеніе като на едно обширно упжтваніе за да се събиратъ етнографически данни и бѣлѣжки огъ тоя родъ. Учителитѣ и приятелитѣ на нашата етнография се умоляватъ, ако намѣржатъ нѣкои нѣща нецѣлни, или погрѣшно схванати да испращатъ своитѣ бѣлѣжки. Тѣ ще бжджтъ приемани отъ мене съ благодарностъ и признателностъ. Подобни бѣлѣжки и отъ другитѣ крайеве на нашето отечество ще бжджтъ драгоцѣнияъ приносъ, който ще се вмѣсти въ второто издание на настоящата книга.

Дали тоя събранъ материялъ ще принесе колко годѣ полза на етнографията и науката, туй остава да каже критиката.

Руссе

Д. Мариновъ.

Димитровденъ 1890 г.

БЛАГОДАРНОСТЪ.

Събиранieto на тоя етнографиченъ материялъ бѣхъ почналъ още прѣди освобождението въ битността си на учителъ въ градъ Ломъ. Послѣдвалитѣ смѣтни врѣмена ме принудихъ да спрѣ почнатата работа, но слѣдъ освобождението подновихъ изслѣдванието. За да се обобщятъ етнографическитѣ изслѣдвания и сбирки, спорѣдъ программата, която указахъ въ прѣдговора, трѣбваше да се пѣтува по цѣла Западна България, да се посѣти почти всѣкое село; туй обаче бѣ скопчано съ огромни разноси и съ други трудности. Въ 1884 г. бѣхъ се обърналъ къмъ М-вото на Просвѣщенiето за съдѣйствие и помощъ, но отъ тамъ получихъ отрицателенъ отговоръ. Рѣшихъ най-сетнѣ да се изоставя отъ тази си мисль, която безъ съдѣйствие щѣше да погълне толкова трудъ, а пакъ безъ полза. Тѣй стояхъ до 1888 г., когато се срѣсняхъ съ г-на Министра на Народното Просвѣщение Георги Живкова. Между другото отвори се въпросъ и за етнографическия ми материялъ; съобщихъ му, че е непъленъ и че безъ съдѣйствието на Мвото никакъ не е възможно да се допълни. Господинъ Министръ ми обяви, че отъ негова страна ще направи всичко възможно за да можъ да доискамъ почнатитѣ събирания. Дѣйствително съдѣйствието ми се указа, и азъ съмъ близо до крайтъ на работата си.

Священна длъжностъ ми се налага първата моя дума да бѣде; благодарностъ и признателностъ къмъ г-на Министра на Народното Просвѣщение г-нъ *Георги Живкова*; ако материяльтъ

етнографически, както въ тая първа книга, тъй и въ другитѣ послѣдующи, ще принесе нѣкаква полза на науката и на етнографията, туй се дължи изключително Г-ну *Живкову*.

Благодарѣ му въ името на бѣдната наша етнография, и го моля да оказва и въ бѣдѣ своето високо покровителство и благоволение върху всичкитѣ скромни събирачи на нашитѣ народни умотворения.

Д. МАРИНОВЪ.

СЪДЪРЖАНИЕ
на
ПЪРВАТА ЧАСТЪ
отъ
„ЖИВА СТАРИНА“

Встъпление. Факторитѣ, които сж създали религията на първобитния човѣкъ.

А. Вѣрванията на народа. стр. 1

I. Понятията на народа за окръжаващата природа.

1. Понятията на народа за видимия свѣтъ: небото, земята, слънцето, мѣсецътъ, звѣздитѣ и пр. стр. 3

2. Понятията на народа за невидимия свѣтъ.

а) Прѣдопредѣлението. Сждбата. Орисаното.

б) Доброто и лошото начало.

в) Духоветѣ лоши: 1. Самодивитѣ, 2 Лахуси, 3 Орисници, 4 Змейове, 5 Таласъм, 6 Връколак, 7 Полуверникъ, 8 Караконджа, 9 Вампиръ, 10 Плътеникъ, 11 Вампиринъ, 11 Вѣщица, 13 Магйосница. стр. 15

II. Праздниците и обрядитѣ, устроени въ честъ на разнитѣ стихии, въздушни явления болести, лоши духове и вѣрдителни звѣрове.

1. Димитровскій мѣсецъ. (Октомври)

а) <i>Мишин ден.</i> Св. Несторъ 27 Окт.	стр. 55
2. Рангеловскии мѣсець. (Ноемврий)	
а) <i>Рангеловден.</i> 8 Ноемврий	стр. 59
б) <i>Мратинци</i> (Мартинци), 11, 12 и 13, а и въ каждъ: 11, 12, 13, 14, 15, 16 и 17 Ноемврий.	стр. 60
в) <i>Мечкинден.</i> Св. Андрей първозванный 30 Но емврий.	стр. 64
3. <i>Никулица.</i> Никулский мѣсець. (Декемврий)	стр. 67
а) <i>Рибни Св. Никола.</i> 6 Декемврий.	
Св. Николай Мириликъский чудотворецъ.	стр. 67
б) <i>Игнажден.</i> Св. Игнатий Богоносѣцъ 20 Де кемврий.	стр. 69
в) <i>Малка коледа и Бждниа вѣчер</i> 24 Декемврий	стр. 73
4. <i>Голѣм сѣчко</i> (Януарий)	стр. 101
а) <i>Сурувакии Св. Васѣл</i> Новагодина 1 Януарий Обрѣзание Господне.	стр. 101
б) <i>Бабинден</i> 8 Януарий.	стр. 103
в) <i>Южнѣйци-Верижнѣйци</i> 16 Януарий	стр. 106
г) <i>Средзѣма</i> Св. Атанасъ 18 Януарий	стр. 107
5 <i>Малий сѣчко</i> (Февруарий).	стр. 107
а) <i>Влзчи праздници или Трѣбунците</i> 1, 2, 3 Февруарий.	стр. 107
б) <i>Чумѣнден.</i> Св. Хараламби 10 февруарий	стр. 110
в) <i>Власидан</i> Св. Власии 11 февруар.	стр. 113
г) <i>Сирница или сѣрна недѣля</i> (сѣрни поклади).	стр. 115
д) <i>Пзсси пондѣлник Чисти пондѣлник</i>	стр. 118
е) <i>Чзри вторник или усѣвски вторник</i>	стр. 120
ж) <i>Луда среда</i>	стр. —
з) <i>Врзтбглав четвѣршизк</i>	стр. 121
и) <i>Тѣдурица</i>	стр. 122
6. <i>Баба Марта</i> (Мартъ)	
а) <i>Младѣнци.</i> Св. 40 Севастийски мѣченици. 9 Марта.	стр. 124

б) <i>Благовѣцъ</i> 25 Марта Благовѣщение,	стр. 125
в) <i>Лазарница</i> Лазарова сѣбота	
г) <i>Куклинден</i> <i>Врѣбница</i> , <i>Цѣтница</i>	стр. 138
7. <i>Гѣргіевски мѣсецъ</i> (Апрілій)	
а) <i>Гѣргіовден</i> 23 Апрельъ Св. Великомѣченикъ	стр. 142
Георгій.	
б) <i>Ранополѣа</i> . 25 Апрель.	стр. 153
8. <i>Спѣсовскій мѣсецъ</i> (Май).	
а) <i>Еремия</i> . <i>Деньтъ на змиитѣ</i> 1 Май	стр. 153
б) <i>Русалска среда</i> Преполовение.	стр. 159
в) <i>Спѣсовден</i> Възнесеніе Господне	стр. 159
9. <i>Русалски мѣсецъ</i> . <i>Еніовски мѣсецъ</i> . <i>Петров</i> .	
<i>ски мѣсецъ</i> . (Юний)	
а) <i>Русалѣска недѣліа</i> <i>Русалѣа</i>	стр. 162
б) <i>Пр. Елисей</i> . Отъ Лисб. Пророкъ Елисей 14	
Юний.	стр. 175
в) <i>Еніовден</i> . Рождество на Св. Иванъ Кръстителъ	
24 Юний.	стр. 176
10. <i>Горешніѣците</i> . Св. <i>Илиевски мѣсецъ</i> . (Юний)	
а) <i>Прѣкопие</i> Св. В. мѣченикъ Прокопій 8	
Юлій.	стр. 180
б) <i>Горешніѣците</i> 15, 16, 17 Юлій Св. Кирик	
Иулитъ първи горешніѣ	стр. 181
в) Св. <i>Илиѣ</i> . Св. Пророкъ Илія 20 Юлій	стр. 191
11. <i>Притурка</i> .	
А Суевѣрие въ врѣме на бездѣждіе.	стр. 183
а) <i>Гѣрман</i> .	
б) <i>Пемперуга</i> (пеперуда)	
в) <i>Змей</i> .	стр. 186

ЧАСТЬ ТРЕТА

ПОМИНАКА НА НАРОДА.

1. *Къщата на селенина.*

а) *Гумното.*

б) *Ижата или къщата ъзем*

в) *Понцата или пивницата.*

г) *Зѣмника или звеника.*

д) *Кошарата.*

е) *Исшбата.*

ж) *Коша*

з) *Вѣйника.*

2. *ПОКЪЩИНАТА НА СЕЛЕНИНА.*

а) *Покъщината.*

б) *Ссждовете за готвѣніе, мѣсеніе, яденіе и пикіе.*

в) *Покъщнина за постѣліаніе, спаніе.*

г) *Покъщината въ пивницата.*

3. *ХРАНАТА НА СЕЛЕНИНА.*

а) *Госбите на селенина въ постни дни.*

б) *Госбите на селенина въ блажни дни.*

4. *НОСИЯТА НА СЕЛЕНИНА.*

а) *Мъжка носия.*

б) *Женска насия.*

а. *Носия на женитѣ.*

б. *Носия на момата и на кѣта и,*

5. *ДОМАШНА ЖЕНСКА РАБОТА.*

а) *Тканіе.*

а. *Разбой, Стан*

б. *Тканіе платно.*

в. *Тканіе ълеви (шаек).*

- и) Невенчана жена.
- к) Блудница.
- л) Снахачество.
- м) Оставена жена.
- н) Копѣлана.
- 3) РАЖДАНІЕ.
- а) Трудна (тежка) жена.
- б) Носеніе на дѣтето.
- в) Раждане.
- г) Богородичен леб.
- д) Молитвеніе вода.
- е) Ориснициите.
- ж) Кръщеніе.
- з) Казваніе ѿмето.
- и) Четеніе молитви
- к) Насстригваніе.
- л) Отбиваніе на дѣтето.
- м) Меняваніе вѣби.
- н) Фръганіе на децата.
- о) Ранеинѣче
- п) Кѡтили (родено безъ баща).
- р) Бездѣтка.
- 4) УМИРАНЬЕ,
- а) Бѣлѣзи, които прѣдсказватъ смъртъ въ една къща.
- б) Умираніе.
- в) Окъпваніе.
- г) Оплакваніе.
- д) Закѡпваніе.
- е) Полаганіе (принос, номѡна) гозбата и лебовете.
  - а. На смъртъта.
  - б. Третини.
  - в. Първа сѣбота (шестини)

г. Деветици.

д. Дваесе (дванадесетъ).

е. Четиресе (четиресетъ)

ж. Половин година

з. Година.

ж) Удовѣца или удовицата.

з) Сирачетата (гирацитѣ, дѣцата).

и) Задгробния живот. На бѣзи свет.

к) Имѣта на умрелия.

л) Тлѣненіе (сожнabolизм)

м) Пренѣсаніе на онѣа свет.

и) Сѣнуваніе на умрѣлия.

5. СЛУЖБА (светѣцъ светѣцъ)

а) Какъ мисли народа за службата и какъ се устроява.

б) Избата и хлѣббоветѣ за служба.

в) Прекадваніе

г) Пѣтерица (на свѣтеца)

6. СБОР.

а) Какъ гледа народа на сбора.

б) Посрещаніе гостіе, трапеза и испращаніе гостіе.

7. ОБРОКЪ.

а) Какъ се лови оброкъ.

б) Частен и общ оброкъ

в) Курбанъ на оброка

г) Прекадваніе

д) Гдѣ се дѣга оброкъ

8. ТЛАКА.

а) Какво нѣщо е тлака.

б) Въ какви случаи се свиква тлака.

в) Подробности.

9. СѢДѢНКА.

а) Нѣкога и сега седрекіите,

б) *Момата и момъкъ на седенката.*

в) *Подбъжките на седенката.*

10. ХОРО (ОРО)

а) *Нѣкога и сега ора̀та: праздна неделя, и пр.*

б) *Кога правѣтъ ора̀*

в) *Изритѣ.*

г) *Свиркитѣ (инструментитѣ музикални).*

11. АНАТЕМИЯ (ПРОКЛѢТИ)

а) *Какъ гледа народа на анатемията.*

б) *Как и кога се прави анатемия.*

в) *Разваляние на анатемията.*

Послѣдующитѣ три книги отъ «Жива Старина», които ще се печататъ веднага, щомъ бждатъ прѣгледани отъ Министерството на Народното просвѣщение, иматъ слѣдното съдържание:

КНИГА ВТОРА

ДОМАШНИЙ (СЕМЕЙНИЙ) ЖИВОТЪ НА НАРОДА.

1. Родъ.

- а) *Плѣме* (плѣмената по носия и нарѣчие).
- б) *Влакѣ* (корен сой, лозѣ, кіок)
- в) Роднинство.
- г) Задруга и семейството.
- е) Именена мъжки и женски. Короветъ и прѣкоретъ.

2. Женитба.

- а) *Женитбата споредъ мъннието на народа.*
- б) *Любеніе.*
- в) *Магии за либеніе и намразваніе (разлибваніе).*
- г) *Пристануша.*
- д) *Влѣченіе мома.*
- е) *Даденица, здаванкіа.*
  - а. *Сгледжаніе.*
  - б. *Прибѣщаніе бзклица (годешъ менешъ).*
  - в. *Довожданіе момата.*
  - г. *Ладуваніе.*
  - д. *Венчило.*
  - е *Младо гбскіе (мѣмнини побѣдженіе)*
  - ж *Пѣвратки (прошка)*
  - з *Стѣро гбскіе*
- ж) *Женитба на кжца.*
- з) *Повѣтаніе (второ оженваніе, повторка)*

г. Тканіє килиме.

д. Тканіє престилки, завески, черги, вузглавниці
(вузглавниця), поясе.

б) Шитіє (шитіє, кроєніє)

е. Кроєніє и шитіє ризи, гащи.

в) Плётеніє.

ж. Плётеніє чдрәне.

г) Бёленіє на платна.

д) Праніє ризи.

6. ЗЕМЛЕДЕЛИЕ.

а) Ораніє.

а. Кола.

б. Плуг.

в. Ра́ло.

г. Ора́ніє.

д. Сеєніє.

е. Вла́ченіє.

ж. Отбрица.

д) Ко́паніє кукурузъ.

е) Жзтва.

а. Почнуваніє на жзтвата.

б. Дождзваніє на оставляіе брада (цар)

ж) Во́зеніє снопе.

з) Врзшидба.

а. Почнуваніє на врзшидбата.

б. Доврзшиваніє и кланіє чзрвен нетёл.

и) Бра́ніє кукурузъ

к) Ко́сеніє сено.

а. Ко́сеніє.

б. Сзді́раніє.

в. Плѣ́шеніє.

7. СКОТОВЪДСТВО.

а) Овци.

а. Овца, овен, ягніе, пиле, изимелче, дзвизецъ (дзвизка), маторець.

б. Подойници, дзвизкарка, кіосемъ, прѣзъ, истричава.

в. Сазмал, яловина, отбиваніе на яганцата.

г. Бачия и бачуваніе, браушарник.

д. Доеніеніе овците.

е. Подсирваніе млекото, извѣра, цвик.

ж. Лжченіе на овците. овча свадба.

з. Стрижба (стрижба на овците).

б) Волове.

а. Бик, крѣва. нательчка, наводница. теле, данѣче, нательак, наводник.

б. Бивол, биволица, турме.

в) Коніе.

а. Айгъръ, кобила, омакинѣа, кончѣ, кондакъ яловѣк, жребѣ.

г) Свиніе.

а. Шипар, свинѣа, прасѣ, назимче.

8. ПЧЕЛАРСТВО.

а) Кошерище.

б) Пчелите: Работници, матка, тръгнторъ.

в) Роеваніе на кошарете.

г) Подрезваніе на кошарете.

д) Метилѣ.

9. ЛОЗАРСТВО.

а) Отрѣваніе.

б) Рѣзаніе

в) Врзшеніе.

г) Врззваніе.

д) Прѣшеніе (копаніе).

е) *Бране* (гроздоберъ)

10. ВОДЕНИЧАРСТВО.

а) *Съставните части на воденицата.*

б) *Уема.*

11. ВАЛІАВИЦА.

а) *Съставниѣ части на валіавицата.*

б) *Уема за валіаніето.*

12. ГОРЕНІЕ ВАР.

а) *Окѡлице.*

б) *Гужданіе кукли у околицето.*

в) *Гореніе на куклите.*

13. БЖЧВАРСТВО.

а) *Инструментите за бжчварството: трион, шестило (пергел), ѣторач, изгрибач (огрибач), пила, тесла, сбирач, свивач.*

б) *Стрѣг (струг).*

в) *Скѣндѣже.*

г) *Ссѣдoвете изработвани отъ бжчвара.*

д) *Кучка.*

14. КОЛАРСТВО.

а) *Орѣдията на коларството: Длето, трион, обирѣчка, брадва, сврѣдел, стрѣг (струг)*

б) *Кѡлница.*

в) *Какво изработва колара.*

15. КОВАЧЪ

а) *Вѣдніа.*

б) *Мех и други орѣдия.*

в) *Какво изработва ковача.*

16. КОЖАРСТВО (Табаклъкъ).

а) *Табаната и принадлежностѣ ѱ.*

б) *Подробности, какъ се работятъ кожнитѣ.*

в) *Чуканіе на руй-та въ гюбек или въ динкіата.*

17 БОЖУХАРСТВО.

- а) *Лѣшеніе на кожитѣ.*
- б) *Щаваніе на кожитѣ.* Как се прави щавата.
- в) *Тегленіе на кожитѣ.* Теглич.
- г) *Стрзганіе.* Косата.
- д) *Какви дрѣхи крои и шие кожухара.*

18 БОЯДИСВАНІЕ.

- а) *Боядисваніе въ село.*
  - а. *Улѣвица.*
  - б. *Подробности на боядисваніето.*
- б) *Боядисваніе въ градътѣ.*

19 ДРЪНДАРСТВО.

- а) *Орждията на дрзндара,*

20 КРОЯЧЬ (селски)

- а) *Орждията на селския кроячѣ.*
- б) *Какви дрѣхи крои и шие кроячѣтѣ.*

До тукъ изложенитѣ заняти и работи се работѣтъ въ селата, отъ селени.

Слѣдующитѣ занаяти се срѣщатъ само въ праговетѣ.

21 ЗЛАТАРСТВО.

- а) *Златарството нѣкога и сега въ тоя край.*
- б) *Орждията на златаря.*
- в) *Какви нѣките работи златарѣтѣ.*

22 КОТЛАРСТВО.

- а) *Котларството нѣкога и сега въ тоя край.*
- б) *Орждията на котларя.*
- в) *Какви ссждове работи котларѣтѣ.*

23 АБАДЖИЙСТВО.

- а) *Абаджийтѣ сега и нѣкога въ тоя край.*
- б) *Орждията на абаджията.*
- в) *Какви дрѣхи крои и шие абаджията.*

24 Дулгерство и дрзводѣлие

- а) Дулгеретѣ нѣкога и сега въ моя край.
- б) Орждията (сѣчивата) на дулгерина.
- в) Къщитѣ, които правѣтъ нашитѣ дулгери и на чинѣтъ по кайто ги правѣтъ.

25 СВѢЩАРСТВО.

- а) Свѣщаритѣ сега и нѣкога въ моя край.
- б) Орждията и принадлежноститѣ на свѣщарството.
- в) Правеніе свѣщи и сапун.

26 ЧЕХЛАРСТВО (Папуджилѣк)

- а) Чехларството нѣкога и сега въ моя край.
- б) Орждията на чехларя.
- в) Какво е изработвалъ чехларя.

27 ГРЪНЧАРСТВО

- а) Грънчарницата и принадлежноститѣ ѝ
- б) Какви сѣждове работи гънчарѣтъ.

28 МУТАВЧИЙСТВО (Мутавчилѣкъ)

- а) Разбойтъ на мутавчията и съставнитѣ части.
- б) Преденіе основата и възтака. Съставнитѣ части на чакръка.

- в) Какви нѣща тече мутавчията.

29 КЕРЕМИДАРСТВО (Кереметчин).

- а) Приготвуваніе на тиніата.
- б) Правеніе керемиди.
- в) Печеніе на киримидитѣ и туглитѣ.

30 РИБАРСТВО

- а) Орждията съ които се лови раба и какъ се правѣтъ тия различни мрѣжи.
  - б) Как ловѣтъ риба.
  - в) Какви риби има въ Дунава и въ притоцитѣ ѝ.
- [Съ рибарството се занимаватъ и селенитѣ].

ВСТЪПЛЕНИЕ.

ФАКТОРЕТЪ, КОИТО СЪХЪ СЪЗДАЛИ РЕЛИГИЯТА НА ПЪРВОБИТНИЯ ЧЕЛОВѢКЪ.

Първитѣ религиозни вѣрвания на първобитния челоѡѡкъ, безѣ всѣкое съмнѣние, проистичатѣ отѣ страхѣтъ, когото внушавали. разнитѣ природни явления и окръжающата го природа. Тоя пакѣ страхѣ отѣ природатата и природнитѣ явления е ималѣ за основа, проистичалѣ е отѣ невѣжеството на тоя прѣѣв челоѡѡкъ. Ако зем-
лята се потрѣси; ако на небето се появи грѣмотевица и свѣт-
кавица; ако тая грѣмотевица разруши нѣкое дрѣѣво; ако се появи
вихрушка и искубе изѣ коренѣ нѣкое дрѣѣво; ако челоѡѡкъ, си-
ленѣ и здравѣ, ненадѣйно умрѣ или падне въ несѣѣстъ; ако свѣт-
ливото слѣнце наведнѣжъ помрѣкне, или ясения мѣсецѣ потъмнѣе
— всичко тѣѣ е нанасяло ужасѣ и трепетѣ на тоя първобитенѣ
челоѡѡкъ; всичко това той е считалѣ за дѣѣло на нѣкакѣ невиди-
ми, лоши, могѣществени духове, които, като неможалѣ да види,
гледалѣ е да ги умилюстиѣ чрѣѣзъ молби, дарове и жѣртвоприно-
шения. Дароветѣ и жѣртвоприношенията сѣ се състояли отѣ най-
сѣжипоцѣнното нѣщо за челоѡѡка; по нѣкога даже тия разсѣрдени
невидими духове сѣ изисквали по нѣкогѣ, или челоѡѡкъ да жѣр-
тѣѣѣѣ самѣ-себе си, или да жѣртѣѣѣѣ своето прѣѣвородно и един-
ственно дѣѣте!

Това за невидимата природа.

Сѣщето ваѣило и за видимата.

Слънцето, мѣсецътъ, звѣздитѣ, огънятъ, водата, врѣдителнитѣ животни-сж накарали човѣка да ги обоготвори, да имъ принася жъртви и въ тѣхна честъ е опрѣдѣлилъ и праздненства. И забѣлѣжено е, че жъртвоприношенията и праздниците сж повече правени въ честъ на злитѣ духове, лошитѣ стихии и врѣдителнитѣ звѣрове, когато на добритѣ духове, на добритѣ стихии и полѣзнитѣ животни, или никакви жъртвоприношения не сж правени или съвършено рѣдко, и то пакъ съ користна цѣль.

Изидитѣ или поклонниците на дявола, които и днесъ сж распространени по *Иракъ-Аджеми* и *Сѣверна-Месопотамия* сж най-вѣрнитѣ прѣдставители на тоя култъ. Тѣ обясняватъ своето поклонение на дявола съ това, че *доброто начало, добрия духъ* — *Господъ*, като благъ, добъръ и милостивъ, нѣма да направи никога на човѣка зло, а *дияволътъ, лошия духъ*, като лошъ, злъ, отмѣстителенъ, трѣба да се умилостивява чрѣзъ молби, жъртвоприношения и праздненства, за да не прави злини и пакости.

Тия елементи виждаме въ всичкитѣ религии на старитѣ народи; подобни елементи се срѣщатъ и въ християнската.

Нашата стара идолопоклонческа религия е била пълна съ такива елементи; тѣ останжали непожтнжти и слѣдъ приеманието на християнството. И днесъ, послѣ десетъ вѣкове, ако и да се изгубило нѣщо отъ тия староврѣмски вѣрвания, све пакъ се срѣщатъ голѣми останки, отъ които нѣкои сж облѣчени въ одѣждата на християнството, а нѣкой сж останжали въ чиститѣ си староврѣмски дрѣхи.

Тия староврѣмски вѣрвания ний ще опишемъ, до колкото можехме да ги съберемъ.

А. СТАРОВРЪМСКИТЪ ВЪРВАНИЯ И ПРАЗДНИЦИ НА НАРОДА.

І. Понятията на народа за видимия свѣтъ:

1. ПОНЯТИЯТА НА НАРОДА ЗА ВИДИМИЯ СВѢТЪ: НЕБОТО, ЗЕМЛЯТА, СЛЪНЦЕТО, МЪСЕЦА, ЗВѢЗДИТЪ, ВОДАТА, ЖИВОТНИТЪ И ПР.

а) *Небето*. Било е нѣкога врѣме, когато дѣдо Господъ ходилъ по земята. Това утвърждаватъ многобройни приказки. Това правилъ той отъ обичъ къмъ човѣка. Въ онуй врѣме човѣкъ билъ много *неумѣтенъ* — незнаялъ нищо, та за това е трѣбало да има, кой да го научи въ всичко, и дѣдо Господъ сторилъ туй. Той го научилъ: какъ да оре, да какъ пасе стадото си, какъ да си намѣри огънь и други много нѣща. Като се понаучилъ човѣка, тогава дѣдо Господъ си отишълъ на небото.

Небото не е било така високо каквото е сега: то е било ниско и много ниско, щото можало да се достига; трѣбвало е да си простре човѣкъ ржката и да го докачи. Веднѣжъ една жена, като прала пеленитѣ на дѣтето си, сѣгнѣла та си отрила ржцѣтъ отъ небото; друга пакъ си отрила омацанитѣ ржцѣ отъ самия мѣсецъ, и тогава дѣдо Господъ си дигнѣлъ небото повисоко. Другожъ, единъ орачъ, като оралъ — *цѣпилъ цѣлина* — искалъ да бодне съ копралята си (четвърняка) прѣднитѣ волове въ четверката, но мушнѣлъ у небото. Дѣдо Господъ се разсърдилъ и дигнѣлъ небото още по високо. Попослѣ единъ косачъ косилъ сѣно; косилъ *дѣкладне*, а *отпладне* почнѣлъ да *бере сѣното*. Натруналъ *на-вѣлъаци*, отъ тѣхъ направилъ влаченѣаци, сетнѣ и пласть. Укачилъ се на пласта да го *завржи*, но не можалъ, защото небото било близо вече; разсърдилъ се косачѣтъ и мушнѣлъ небото съ вѣлата. Дѣдо Господъ дигнѣлъ най-послѣ небото толкова високо, както го виждаме днесъ.

Небото се склапа съ земята тамо нѣкъдѣ много далечъ, *на край свѣтъ*, а *ѡзгоръ* него живѣе дѣдо Господъ съ ангелитѣ.

Тамо ще идатъ и праведнитѣ. На небото има такъвъ сажъ свѣтъ, какъвто и тука, само че тамъ се опасватъ около шията. На земята, която се намира на срѣдата на свѣтътъ, хората се опасватъ на *кръстътъ* (половината), а исподъ земята има другъ свѣтъ — *доленъ свѣтъ* — и тамошнитѣ човѣци се опасватъ на колѣнитѣ.

б). *Слънцето*. Нѣкога е имало повече слънца, а сега сж останжали само двѣ: *лѣтното* и *зимното*, които се промѣняватъ. Едвото грѣе лѣтъ, а другото зиме, Лѣтното истича на *летний ъстокъ*, а зимното — на *зимни ъстокъ*. Лѣтното слънце дохожда къдѣ Гергевденъ, а зимното прѣзъ гроздоберъ, къдѣ *Кръстовденъ*.

Слънцето е най-ближния роднина на бога. То нѣма баща, но има майка. Мѣсецътъ, *зорницата* (*зорница*), *вечерницата* и *Лъжи-карванъ* (*карванка*) (1) сж негови много блиски сродници.

(1) За названието *Лъжи-Карван* се срѣща слѣдующата приказка:

«Едно време единъ карван (керван) дръваре пошли за дръва и зарѣкнали на едно мѣсто. Путили воловете да пасътъ, събрали *сѣчки* (сухи клѣчки) и наклали *бѣгини*. Като вечерали и поприказвали, лѣгнали си да спятъ. Секи знае, че преди петлѣно време не треба да се пѣтува, оти има самодиви, самовили, вампири, таласѣми, връколаци и много такива дѣлания лоши и човѣкъ може да си опати зло. Дремнали малко и един отъ нѣх се сабудил и видѣлъ, че зорницата излезла. Помислил си, че сж закѣснели та сабудил и другите; упрегнали и пошли. Но онѣ още не било време за пѣтъ; петлите още не били пели. Вървели що вървели, дошли до едно *самодивско ѣрище*. Тамо чули тѣпани и зурла, чули гайда, чули игра и накийване. *Исавренкрай* полисли си, че иде некая свадба. водатъ некая мома, но после видели че сж излѣгани и разбрали, че това не е чиста работа, това е самодивско оро. Боднали воловете да вървѣтъ поскоро, а по нѣх иде сме', накийване, кисканіе. Минали падѣната и испѣкнали на врѣа: по нѣх нема нищо. Вървели още малко и *гавнали* у дола, у реката. На вред била ти'о. Нагазили реката и воловете, като всѣко добице почнали да пиятъ вода. Между карвана имало и едно младо момче. Оно че попита: «А бе, чичо, какво би това оро, накийване, кикотеніе по нас?» «Мѣлчи бре синко» — отговорил човека: «не знаеш ли, че това беше самодивско оро.» Като казалъ тия думи, ете че у вѣра пѣлно сж голи жени:

Зорницата излиза най-рано та му прави път, втората-вечерницата връви слѣдъ него, а третата връви слѣдъ мѣсецътъ, който е братъ на тия три звѣзди.

Слънцето ъде, пие, спи. Нѣкога си слънцето поискало и да се ожени, и то за мома отъ земята, но отъ това намѣрение го *отвърнѣлъ* таралежътъ, който носи още и *прѣкоръ* «*стара вера*». Къщата на слънцето е тамо нѣкъдѣ на *край светъ*, на небого, но пакъ близо до земята, защото човѣкъ може да отиде при него. Тамо живѣятъ орисниците, русалькитѣ, самодивитѣ и другитѣ духове и богове.

Заранъ слънцето е весело, за това и не пече толкова; около пладне, като огладнѣе, много е сърдито, за това и толкова силно пече. Колко повече остава да си с'иде, толко повече то ставало повесело, когато вече е на *захожданье*, то е уморено, гладно и гледа да се скрие поскоро. Тамъ, отъ дѣто си отива дома, има голѣма планина и задъ нея голѣмо море.

Майка му прѣзъ цѣлия день му готвила за вечера, вечерята всичко е готово, сложено, и слънцето, щомъ стигне, почне да вечера. Ъденъето му се състои отъ хлѣбъ, месо и вино. Дордето се навечера, никой не смѣе да излѣзне на прѣде му, защото е много сърдито; но послѣ става повесело. Слѣдъ като се навечера, то си лѣга да спи, за да се събуди *увреме*. Събужда го зорницата.

Дордѣто вечера, то разказва на майка си всичко, що видѣло по земята прѣзъ деньтъ.

в.) *Мѣсецътъ*. Мѣсецътъ свѣти нощемъ. За това той и знае повече нѣща отъ слънцето. Въ общественния животъ и въ мититѣ

кѣпат се, кискат се, кикотат се боричкат се като луди и викат на име човечите. Пътниците бодят воловете! но воловете едвам одят; голите жени идат, трѣчат на кѣде карвана, викат ги и се кикотат.

Еле искарали колата из реката и пошли по пъта.

На заранъта всичките се растресле и до един умрели. От тогива тая дзвезда се нарича: „*Лѣжи карван*“, оти лѣже пътниците та ги съспива.»

на народа мѣсецътъ играе по голѣма роль. Тѣй той влияе върху водата, върху земледѣлието, върху скотовѣдството, върху домашните занятия, па дори и върху здравieto на човѣка.

Знаѣтъ се слѣдующитѣ негови фази: *нова свѣщъ* (младъ мѣсецъ), *пълнъ мѣсецъ* или *пълна свѣщъ*: *рѣсинъ* и *стара свѣщъ*. Новата свѣщъ се вижда вечеръ, а старата заранъ.

Новата свѣщъ отъ много тънѣкъ сѣрпъ, почне да се пълни малко по по малко, додѣто стане *пълна свѣщъ*. Отъ пълна свѣщъ почнува да се *начнува* (да се ѣде) и става *рѣсинъ*, а най-сѣтнѣ и *стара свѣщъ*.

Щомъ се началъ мѣсецътъ, не трѣбва да се сѣе сѣме отъ нищо: защото всичко, що се посѣе, ще излѣзне ялово, праздно. Особенно се пази да се не прѣсаждатъ цвѣтъа. Сѣщо не трѣбва да се прѣсаждатъ и фиданки, защото нѣма да завържатъ никаква *рожба*. Така сѣща, слѣдъ *начнуванъето* на мѣсеца, не трѣбва да се разсажда *рѣсадъ*, защото нѣмало било да *завърже рожба*.

Ако е пѣкъ на *менъ*, т. ie. ако е въ моментътъ на новолунието, то не трѣбвало било да се оставятъ ризитѣ въ корито: защото щѣли да се *назобѣтъ* или *с'ядѣтъ*; не трѣбвало било да се залива нито зелѣе, нито оцетъ нито друго нѣщо: защото нѣмало било да *сташе* (втаса); ако ли се *прѣкне* (зачне) нѣщо *на менъ*, било човѣкъ или животно, то или неможало да живѣе или болѣдувало и не *вирѣяло*. Ако *на менъ* се насаждала кокошка, гѣска, или пуйка, за да мѣти, яйцата ще излѣзнѣтъ «Запрѣтци» (запрѣтъкъ). Млѣко се неподквасвало, сирене се неподсирвало.

Магйосницитѣ чѣрпѣли отъ него сила и знание, за туй го и свалили на земята.

Мѣсецътъ, като гледалъ ноцемъ, когато се врѣшяли всичкитѣ тайни нѣща, то знаѣлъ и всичко.

Пятното, което се вижда по лицето на мѣсецътъ, е направено отъ една жена, която, като прала целенигѣ на дѣтето си, отрила си калнитѣ рѣцѣ отъ мѣсеца.

Слънцето и мѣсецътъ нѣкога сж обоготворявани; и днесъ сж съчуввани бѣлѣзи и слѣди отъ туй обоготворение.

По селата сутрѣнь, когато човѣкъ ще си омие лицето, прѣди да си плисне вода на лицето, ще се исправи, ще погледне къмъ *ѣстокъ слънце*, ще се прѣкрѣсти и тогава ще си мие лицето. Когато слънцето е въ моментъ на изгрѣванъето, орачътъ, косачътъ, жътварътъ, овчарътъ, копачътъ или пѣтникътъ, ще остави работата си, ще се спрѣ, ако е сѣдинжалъ ще се исправи, ще се обърне къмъ слънцето и ще се прѣкрѣсти.

Това е сжщото и за мѣсецътъ.

Когато се появи на *заодъ-слънце нова свѣщъ*, всѣкой ще сваля капа, ще погледне у него и ще се прѣкрѣсти. Когато е пакъ *пѣлнолуние* — *пѣлна свѣщъ* старятъ го показватъ на дѣцата и го наричатъ *дѣдо боже*.

г.) *Звѣздитѣ*. Дзвѣздитѣ сж навитъ на небото. освѣнь туй тѣ иматъ и друго значение. Тѣхното число показвало числото на живитѣ души на земята: колко сж звѣзди на небото, толко имало живи души на земята. Щомъ се роди нѣкое животно на земята, поевявала се и нова звѣзда на небото; умрѣ ли нѣкое животно на земята, *щукнувала* и звѣздата му на небото. Голѣмитѣ и свѣтли звѣзди сж звѣздитѣ на голѣмцитѣ — князѣ, краляе-царѣе и пр., а малкитѣ звѣзди сж на сиромаситѣ и бѣднитѣ; най, ситнитѣ звѣзди сж звѣзди на другитѣ живи души. Ако човѣкъ *улучи* (познае) звѣздата си, тои умиралъ. Звѣздитѣ влияли врѣху здравieto и щастieto на човѣка: за туй никакви *полѣвки* не се правжтъ, ака прѣдварително лѣковититѣ билки се не туржтъ да стожтъ на звѣздитѣ.

Звѣздитѣ иматъ свои имена: *квачка рало*, *кола*, *вѣлжъ* и пр. Тия съзвѣздия показватъ на селенина и часоветѣ прѣзъ нощта. Млѣчния пѣтъ се нарича *кумова слама* и приказката за нея се прѣдава отъ поколение на подаление.

«Едно време един кумецъ отишал у крѣсника си на госкиѣ. Тая го

дина била зимата много зла и ранѧ за отоката немало, та мрела. Кумеца видел у крѣсника си много камѧри слама и оти не посака, нолѧ отишал та откраднал. През нощѧта, дордето сичките спали, кумеца станал, напѣл един *кош* (кошле) с слама и си пошѣл. У мрачината кумеца не видел, че кошлето е *издѣното* (бездно) и си врѣвел, а сламата се стрѣвила и правила по (слѣд) него *дѣрка*. Когѧ стигнал у дома си си, що да види: у кошлето не останало нищо.

На заранта станал крѣсника и видел, че кумеца си отишѣл. Докривело му, че кумеца си отишѣл, а не се обадил, но какво ще му прави, когото така сакал, така направил. Излезнал у гумното и познал, че у *камарѧта* е брѣкано, краднато е слама. Усетил чѧ сегѣ работата. Стегнал си опинците пошел по дирѧтата на растрѣвената слама. Одил що одил, и дирѧтата го довела право у кѧщата на кумеца. «Бре, куме, бива ли така? Немоѣли ми посакаш? Крадне ли се, бре, от крѣсник?» Кумеца: «хѣх, мѣх, я не съм, крѣсниче, *вера ти казвам*.» Тогива крѣсника казал: «Нека са запали тая крадната слама и никоги да не гасне, та да се знае и помни коги е кумец краднал от крѣсник.» Така и станала: сламата се запалила и гори и до *ден онешен*.⁴

(Слушана отъ баба Цвѣта отъ Ломѣ).

По звѣздитѣ селенина може да познае каква ще бѣде година-та — плодородна или не и то въ какво ще има берекетѣ, а въ какво не.

д) *Землята* Землята е равна и много безкрайно широка, щото неможе да се изходи; тя се свѣршва тамо нѣкъдѣ при *край свѣтъ*, дѣто се допира съ небото, което ѡ заклапа като *връш-нижкѣ*. Наврѣдѣ около землята има голѣмо море, което трѣбва да се мине, за да се дойде до *край свѣтъ*. Землята се дѣржи на роговетѣ на единѣ волѣ или биволѣ; като му дотѣгне на единия рогѣ, той си прѣмѣства на другия, и отъ туй ставало трѣсение-то на землята. Исподѣ землята живѣѣтъ други, които се опасватѣ вѣдѣ колѣнитѣ; исподѣ землята живѣѣтъ и сѣщи животни, какви-то и на землята.

Землята се намира на срѣдата на свѣтѣтъ, затова хората на неѣ се опасватѣ прѣзъ крѣстѣтъ (половината).

Испѣрвенѣ край землята е била свѣршенно равна, но по-слѣ, когато дѣдо Господѣ е ископалъ коритата на рѣкитѣ и моретата, трѣбвало да се намѣри мѣсто за исхвѣрлената земля. Като

нѣмалъ вѣдѣ да дѣне прѣстѣта, то той ѣз натрупалъ на купове: прѣстѣта отъ коритата на рѣкитѣ — покрай самитѣ рѣки, а тая отъ морскитѣ корита — покрай моретата и по другитѣ мѣста. По тоя начинъ сѣ станжали брѣговѣ на рѣкитѣ, врѣховетѣ и планинитѣ.

е.) *Животнитѣ*. Нѣкога животнитѣ сѣ били като насъ хора, но по послѣ, вслѣдствие на разни клетви, майчинѣ, бащини или божи, сѣ прѣврѣнжти въ животни и риби.

За животнитѣ сѣществуватъ много приказки. Прикаски има почти за всѣкое домашно и диво но познато животно. Ето отъ тѣхъ нѣколко, които съмъ можалъ да съберѣ:

а.) *За Крътицата*.

«Едно врѣме един поп имал 40 души синева; они сѣ се много карали и най-послѣ посакали да си раздѣлятъ топрака. Единъ сакал тая нива, друг оная, еле немозжали да се сговоратъ. Ишло кавги, ишло бой дѣбога. На баща мѣти дотегнало да слуша толко кавги, да гледа толко бой, за това и проклял: «Да даде Господ, синко, да станете на крътица, свеко от вас да зафане по 40 места и пак да ви е тѣсно.» Случило се у лош час и клетвата се сбжднала: сичкитѣ се превториле на крътици: секи от нѣй, зафанал по 40 места — крътичини и пак мѣти е тѣсно.» (Записана отъ Божиновъ Иванъ. Ломъ).

б.) *За Ластовицата*.

Едно време ластовицата била девокіа и ожениле я за един айдук. Не само мѣжъ ѣ бил айдукъ но и свекъра. Мѣжъ ѣ и свекъра одили по айдукъгъ по цели ноци и си дходили све крѣвави и донасаили човешки глави. Дотегнало и да гледа мрѣтви ѡра и да пере крѣвави ризи. Немало кому да се ѡплаче. Помолила се Богу да е префтори на каква-годер гадинка та да избегне. Господ ѣ чул молбата и е префторил на ластовичка. На коцѣка си имала три гайтане; когито да фрѣкне, свекъра ѣ посакал да е фане и уловил само един гайтан, които останал у рѣцете му. Ете защо ластовицата на опашката си има само две пера, а на местота на откинатия гайтан, стои празно мѣсто.» (Слушана отъ баба Мина Пелекица Ломъ).

За сѣщата птица:

«Една време ластовицата била ангел и като престѣпила нещѣ на Бога, Бог е направил на ластовица за да фрѣчи под небето.» (Записана отъ Филиповъ Георги Ломъ).

в.) *Златокрѣлото враше*.

«Злато крѣлото или жѣлото крѣлото враше е било нѣкога мома. Баща ѣ имал много дѣщери и най-старата жѣменила много далеч, та не можала да ги споуди. Домѣчнело ѣ за домашните и за родата ѣ, а най-повече ѣ домѣчнело за най-мѣничката ѣ сестра. Она молила Богу да е префтори на врапченце, та да си иде ѣу дома, ѣу градинката. Господ ѣ послушал мол-

бата и е префторил на златокръло врапче. Оно си доодило секое лето iу градинката и си вило гнездо между трендафила.»

(Записана отъ Икономов Иванъ отъ с. Вълчедръма).

г.) За *Кукумевката*.

« Она била ангел, но като прегрешила нещо на Бога, Бог е заради това префторилъ на кукумевка. Кукумевката предсказва и добро и зло: ако пее на некоя къща, предсказва добро или тая къща ще се поднови; ако чрулика, то предсказва зло, на пустиниакъ.»

д.) За *Кукувицата*.

«Едно време имало един братъ и една сестра. Они се скарали веднъж за нещо си и братътъ се разсърдилъ та забегнал много далеко. Сестрата го чакала да се върне, но като го нѣмало, нѣой се дожалеко много за него и се помолила Богу да е префтори на каква годер гадинка та да иде да го тражи. Господъ ѝ чулъ молбата и е префторилъ на кукувица. Името на брата и било *Куку*, за това и она све къде оди, вика го *Куку* да ѝ се обади.» (Записана отъ Икономовъ Иванъ с. Вълчедръма).

е.) За *Щръка*.

«Едно време единъ човѣкъ прегрешилъ нещо на Бога «Господъ го наказалъ така: дал му единъ човалъ пълн съ змии, гущери и жаби и му казалъ да не iотваря никак човала. Но човека го болю на сърцето да види що има iу човала; он iотворил човала и змиите, гущерите и жабите избегали. Тогѣва Господ го попитал: дека е това що ти бе(х) дал у човала? Човека му iотговорил, че не знае. Тогива Господ го префторил на щрък и го проклелъ до тогива да бжде щрък, додето не събере пак у човала змиите, гущерите и жабите. Ете заще щръка се скита по блатищата та събира змии, гущери и жаби.»

(Записана отъ Филиповъ Георги Ломъ).

ж.) За *Котката*.

«Едно време Господъ одилъ по землята и спрелъ се на едно место да пренощува. У торбичката си имал лебец и мишките зели та му изели лебеца. Дедо Господ се разсърдил и фърлил си рѣкавица по една мишка и тая рѣкавица станала на мачка (котка). Така се направило на света мачката.»

(Записано отъ Икономовъ Иванъ с. Вълчедръма).

з) *Невестулката*.

«Едно време невестулката била невеста (млада булка) и не се срамувала на свекъра си: когито се задавал свекъра и она ще земе *урката* да преде божем да се покаже, че е много работна и уметна. Веднъж така, дващ така, най-послѣ свекъра ѝ е проклел: «Да даде Господъ синко да станеш на такова животно та заман да си невеста и заманъ да предеш.» Случило се у лош час и невестата станала на невестулка. Ете защо и сега, ако сакат да не прави пакост на кокошките, турат пред курника урка.»

(Записана отъ Луканов Иванъ.)

Всѣкое животно знае всичко, вижда всичко, прѣдвижда всичко; повече нѣщо, то знае и какво чувствува човѣкъ. Това е една дарба отъ Бога повече, въ замѣна на това че немогѣтъ да говорятъ. Като казваме говорятъ, трѣбва да разбираме говоръ като насъ, защото и животнитѣ се разговарятъ помежду си съ езикъ понятенъ само тѣмъ. Разнитѣ гласове, които издаватъ разнитѣ животни не сѣ нищо друго освѣнъ тѣхнитѣ езици. И самитѣ риби, които сѣ безласни, иматъ езикъ и се разговарятъ помежду си. Не само животнитѣ, на които ний чуемъ гласовѣтъ, се разговарятъ, но и растенията, камацитѣ и другитѣ прѣдмѣти нѣкога сѣ имали езикъ и сѣ можали да говорятъ, да виждатъ и да слушатъ, Пословицитѣ: *«И гората има ѣочи,» «И дуваритѣ иматъ уши,» «И камањетѣ иматъ уста,»* утвърждаватъ това вѣрване за неодушевленитѣ прѣдмѣти въ народа. Суевѣрието, което сѣществувало и день-днешний, щото вечеръ, когато се зарева огиниѣтъ и когато ще се лѣга, трѣбва *рѣженіѣтъ* да се положи и да се неостави исправенъ, почива на това убѣждение, че ноцно врѣме, ако *рѣженіѣтъ* е исправенъ, отварялъ билъ вратата било на хайдути, било на други лоши духове. Сѣщето е и за *мѣшиѣтъ* и *огрибката*.

ж.) *Водата*. Водата извира изъ планинскитѣ долове, тече прѣзъ гори и полета и се втича въ морето; отъ тамо прѣзъ подземни пѣтища се връща пакъ въ планинитѣ, отъ дѣто изново извира. У планинитѣ има подземни пещери. пълни съ вода, и по нѣкога, когато се пукне нѣкоя планина, водата рукне та стане *поводіѣ* (наводнение). У водитѣ живѣѣтъ самодивитѣ, *алитѣ* и дияволѣтъ.

Народа знае само три морета: *Чрѣно*, *Бѣло* и *Синѣо*. Чърното море е днешното чърно море: бѣлото е Архипелагѣтъ съ Сръдиземното море, а *Синѣото*? За Синѣото море селенитѣ казватъ, че то е тамо нѣкъдѣ много далечъ, *отъ декъ истича*

слънцато. [Да ли не е Индийският океан? Също подлъжи на провѣряване и утвърдението, че подъ синьо море се разбира Адриатическото море].

з.) *Раздѣлението на врѣмето.*

Годината се дѣли на двѣ главни части: *зима* и *лѣто* (зима, лѣто), обаче има и други двѣ подраздѣления, които се споменаватъ въ много случаи: *пролѣтъ* и *есень*. Така: *пролѣтъ* и *есень* лѣтъ; *пролѣтна* и *есенна* нива и пр. Относително мѣсецитѣ, точно сж означени симо три: *голѣмъ сѣчко*, *малкъ сѣчко* и *марта* (баба марта). Другитѣ мѣсеци се означаватъ, или съ полската работа, която се врѣши прѣзъ тѣхъ, или съ названieto на нѣкои празници, и то по такъвъ начинъ, щото единъ мѣсець се дѣли на нѣколко части. Така: *Октомврий* се казва *Димитровски мѣсець* и се дѣли; *убраніе кукурузъ*, *Петковденъ*, *Димитровденъ* и *Мишинденъ*.

Ноемврий се нарича Рангеловски мѣсець, и се раздѣли на: *Рангеловденъ*, *Мратинициѣ* и *Андрей*.

Декемврий се нарича *Никулѣца* и се дѣли на: *св. Никола*, *Игнажденъ*, *Коледа* и *Мръснитѣ дни* които завзиматъ и частъ отъ *Голѣмъ сѣчко*.

Януарий се нарича *Голѣмъ сѣчко* и се дѣли на; *Сурваки*, *Водици*, *Бабинъ день*, *Св. Атанасъ* (средзима).

Февруарий се нарича *Мали сѣчко* и се дѣли на дѣли на: *Влзчи празници* (Трифунцитѣ), *Сѣрни поклади*, *Тудурица*.

Марта се нарича Баба Марта и се дѣли на: *Младенци*, *Благовещъ*.

Априлъ се нарича *Гергевски мѣсець*.

Май се нарича *Спасовски* или копанье кукурузъ.

Юний се нарича *Русалски мѣсець* и се дѣли на: *Русалска недѣля*, *Еньовденъ*, *косидба*.

Юлий се нарича *Горещициѣ* и се дѣли на: *Проконии*, *Герещиѣци*, *Св. Илия*. Жѣтва.

*Августъ — Преображеніе, Голѣма Богородица, Секно-
чнѣ, Връшидба.*

*Септемврий — Малá Богородица, Кръстовденъ, Гроздо-
аръ. (а).*

Всѣкой мѣсець почнува съ *нѡва свещъ* и се свършва съ *тáра свещъ*. Но понеже новата свещъ се появява прѣди исти-
анието на стария мѣсець, то обикновенно се казва: «*Свещъта е
а баба Марта* (да кажемъ), *а дните са йоще на Мали
сичко*».

Деноннишето се дѣли на по слѣдующия начинъ: *зорá* (узоръ,
азорило се), *истѣчаніе на слънцето* (слънцето истѣкло), *обѣдъ*,
лáдне (отпладне, допладне), *икиндия* (на икиндия, по икиндия).
зодслънце (у зодслънце, по зодслънце, преди зодслънце), *ве-
чѣра, мала вечѣра, голѣма вечѣра* (Лъжи карванъ) *глуодѡба*
потайно доба, потайно време), *први пѣтли(б) втори пѣтли,
трети пѣтли*.

Странитѣ на свѣтътъ сж четири: *Истокъ слънце, зодс-
лънце, лáдне, полунощъ*. Други второ степенни раздѣления нѣма.

Вѣтроветѣ. Вѣтровете се дѣлѣтъ на: *Горнѣакъ* (ако духа
гъ горе Западъ), *Долнѣакъ* (ако духа отъ доле, отъ кѣмъ ис-
токъ), *Косѣава* (ако духа отъ кѣмъ юго-истокъ), *Подѣнавецъ*
ако духа отъ кѣмъ Дунава и въз течението на Дунава), *Козѣца*
ако духа отъ кѣмъ северъ или сѣверо-истокъ; Козицата е тънка
рѣже; тя духа и лѣте и зѣме), *Югъ* или *Лодосъ* (ако духа
гъ кѣмъ югъ). Той е и *Яснецъ*. Студения вѣтаръ, който духа
зъ клисурата (си) въ Стáкьовци [бѣлоградч. ололия] се казва «*мѡар*».

(а) Има и друго дѣленіе на годината: *Вѣлики пости* (прѣзъ про-
лѣта), *Петрови пости* (прѣзъ лѣтото), *Богородични пости* (прѣзъ есе-
та) и *Кѡледни пости* (прѣзъ зимата).

(б) „*Пѣли ли са први пѣтли и втори
Викал ли е Селим-оджа на джамия.*“

По бързината си вѣтърътъ бива: *полюбникъ* (вѣтерець *полюбва*), *сприя*, когато духа силно и *вѣрушка*, когато силно духа и се явява ненадѣйно. Вихрушката се още и *хала*, която искубва на пѣтътъ си дървета и събаря сгради.

Вѣтроветъ сѣ затворени татъкъ нѣкъдѣ далече въ подземни пещери и се пазятъ отъ змейове — *хали*. Пушатъ ги, когато имъ се заповѣда. Вѣрва се обикновенно, че всѣкога, когато хвърчи, или змей, или *хала*, тогава се появява вихрушка и *сприя*. Сирята е още и самодива.

Дѣждѣтъ. Дѣждѣтъ иде изъ облацитъ, които се прашатъ отъ Бога, Дѣждѣтъ *рзмѣ* ако вали много ситно и много тихо. Тоя дѣждѣ *рзможлиакъ* е много полѣзенъ за сеидбитъ. Обаче сше по полѣзенъ е *влажниака*, дѣждѣ, когато вали тихо и на победри капки, защото всѣкоя негова капка се попива отъ земята; *влажниака*-дѣждѣ най-много намокрува човѣка. Дѣждѣтъ е *бучниакъ*, когато капкитъ сѣ едри и падатъ силно съ силенъ вѣтъръ.

Отъ дѣждѣтъ става *тѣния* и пѣтищата ставатъ *кални*. Ако тинята е много рѣдка, казва се *шкѣля*, а тук-тамъ останѣлата отъ дѣждовнитъ *порои* вода се нарича *лѣква*, локванъ. Калъта, когато изсъхне става *рзполиакъ* и пѣтищата сѣ *рзполиви*. Мѣста, които сѣ водни и гдѣто би можала да извре вода, ако се копа, се казватъ: *млакѣ*, *млакѣще*; въ такива млаки, трѣвата е всѣкога зелена и расте и слѣдъ покосванието, става *отѣва*. Ако мѣстото е много водно, и почвата е много мекка, щото може човѣкъ да потъне, тогава се казва *трѣсище*, тия трѣсища сѣ много опасни, защото отгорѣ сѣ покрити съ трѣва и човѣкъ потъва ненадѣйно. Водата извира изъ ѣзвори, клѣденци бунари, гѣрани. Ако водата извира и се губи, това мѣсто е *панѣръз*. Водата, която тече е *рекѣ*, *бара* и *пѣтокъ*. Рѣката постоянно тече изобилно, барата тече оскадно, а потокътъ прѣсъхнува и има вода само въ дѣждовно врѣме. Ако потокътъ е много голѣма, а обикновенно талива се наричатъ въ планенинскитъ мѣсти, тогава той е *дѣлъз*.

Снѣгътъ. Снѣгътъ се праща такожде отъ Бога. Ако вали тихо безъ вѣтъръ, се казва тихъ снѣгъ; ако е придруженъ съ силенъ вѣтъръ, снѣгътъ е виялица и фартуна. *Юговъ-снѣгъ* е ако вали и се топи; *прѣхъкъ-снѣгъ* е когато се не топи, сухъ е и вѣтарътъ го носи. Много едрия снѣгъ е *шръковъ снѣгъ*, който вали последенъ.

Ако снѣгътъ е много ситенъ и смръзнатъ казва се *суграшица*, отъ която става *полѣдица*, т. ie. земята е покрита съ тънъкъ леденъ слой; щомъ има полѣдица, то е *прѣзальиво* (хлѣзаво). Ако водата хване отгорѣ тънъкъ леденъ слой, тя се *скрежила*, хванала *скрежъ*. Ако земята се смръзне безъ снѣгъ, тогава е *помръзльица*, и има *промръзльици* (по мръзльицъ). Врѣмето студено е *мразъ* и пошемъ, както и денемъ пада *ѣниа*. *Суомразица* е студено врѣме безъ снѣгъ.

Снѣгътъ се прѣти, за да се отвори пѣтъ, (прѣтина).

2. ПОНЯТИЯТА НА НАРОДА ЗА НЕВИДИМИЯ СВѢТЪ.

Ако за видимата природа е ималъ, или има, тия тъмни понятия, то тия понятия за невидимия свѣтъ сѣ още по тъмни, още не опредѣлени.

а). *Прѣдопрѣдѣлението, Сждбати, Писаното.*

Българинътъ вѣрва, че всичко се връши и става така, както е опредѣлено отъ Бога, отъ сждбата, отъ описницата. Явленията въ природата, събитията въ живота на народитѣ, войнитѣ, болѣститѣ—всичко иде отъ Бога, всичко става тогава и въ това врѣме, когато е рекълъ Господъ. За щастieto, или нещастieto пакъ на човѣка, за неговото материялно благосъстояние и за неговото дълго или кратко живѣние опредѣляватъ *описницитѣ*. *Описаното* отъ тѣхъ не може да бѣде измѣнено, отъ него не може да се избѣгне. Какво ще пати човѣкъ: добро или лошо, отъ *люлкiата*

па до гроба, всичко това е опрѣдѣлено отъ орисниците още при раждането на дѣтето; орисниците сж написали на челото му орисаното отъ тѣхъ. Онѣзи ставички и гѣвки, чрѣзъ които сж свързани по между си разнитѣ кости на главата, сж ония таинствени рѣзки, букви, съ които пишжтъ само орисниците. Ето защо българинътъ се не грижа и не трѣвожи много отъ бѣдѣщето, нитипакъ пада въ отчаяние отъ станалото нещастие, *«Така ми е писано било», «така съмъ орисанъ», или «такава ми е орисницата»* — казва той и се покорява на съдбата. Пословицитѣ: *«Роди ме мамо съ касмет, па ме фърли на буклука», или «Роди ме мамо безценнѣ камъкъ па ме фърли на дното на морето»* — сж слѣдствие отъ това сѹевѣрие.

При всичкитѣ тия вѣрвания обаче, пакъ се запазва въ него една искрица отъ надѣжда, че лошото може да се обърне на добро и съ тая надѣжда той се храни въ врѣме на нещастieto.

б) *Деброто и лошото начало, Ангела и Гѣвола.*

Цѣлия невидимъ свѣтъ е пълнъ съ духове и невидими сжщества. Тия духове и невидими сжщества иматъ човѣчески образи; иматъ сжщитѣ страсти, каквито и човѣкъ: обичать се и мразять, веселятъ се, играять пѣять, ядѣтъ, пиятъ, женѣтъ се, както и човѣцитѣ; за сторената обида отмѣщавать, а за сторено добро награждаватъ—съ една дума, тия невидими духове се различавать отъ човѣка само чрѣзъ това, че сж невидими, безсмъртни, а въ нѣкои случаи всемогъщи, вездесжщи и всевѣдящи. Тия послѣднитѣ три качества сж много ограничени: защото много отъ духоветѣ не могатъ да направжтъ всичко що желажтъ; неможѣтъ да присжтествувать наврѣдъ, вѣдѣто поискать и не могатъ да виджтъ всичко, що желажтъ.

Всичкигѣ тия невидими духове, цѣлия тоя невидимъ божественнъ миръ е раздѣленъ на два лагера, които водять по между си вѣчна борба. Прѣдмѣтътъ на тая борба е човѣкътъ.

Българинатъ въ тоя край стои въ това отношение много бли-

зо до пръвобитното си положение. Той вѣрва, че всѣкой часъ, всѣ-
кая минута и всѣкой *дакижа* (секунда) злия духъ (*гiавула*) гле-
да да му стори зло и да го съсипе, а пакъ добрия (ангела) напро-
тивъ гледа да го запази отъ зло, да го отърве отъ *напастъ*.
Ако злия духъ бѣде посиленъ, човѣкъ може минутно да бѣде не-
щастенъ, било като полудѣе, било като ограише (ограма, парали-
ация), било като умрѣ.

Прѣдставительтъ на добритѣ духове е *ангелътъ*, а прѣдста-
вительтъ на лошитѣ духове е *гiавола*.

Всѣкой вѣрва, че човѣкъ има свойтъ ангелъ (добъръ духъ)
и свойтъ *гiаволъ*; ангела сѣди на дѣсното рамо на човѣка, а *гiа-
вола* на лѣвото му рамо. Ангела и *гiаволътъ* водятъ непрѣстанно
борба. Ако ангела е по̀силенъ, човѣкътъ е добъръ и прави добри
работи, запазенъ е отъ всѣкое зло и за тѣкъвъ човѣкъ нѣма нещас-
тни случки; имали пакъ такива случки, то тѣ се свѣршватъ безъ
лоши слѣдствия за здравieto на човѣка. «*Силенъ, якъ му билъ
ангела*» — казватъ за човѣкъ, който се избавилъ отъ нѣкакво не-
щастие. Бѣде ли напроотивъ по̀силенъ *гiавола*, то такъвъ човѣкъ
прави само зли работи, върху главата му се сипватъ хиляди не-
щастия. «*Слабъ му билъ ангела*» казватъ за човѣкъ, който
прѣтърпѣлъ нѣкакво нещастие.

Ангели и *гiаволе* има безброй много. Ангелътъ е младъ, кра-
сивъ момъкъ съ крилѣ, а *гiавола* е чърнь като арапинъ, *рас-
кривенъ* (4), грозенъ, отвратителенъ и страшенъ човѣкъ съ рога-

---

(4.) *Раскривенъ* — значи много грозенъ съ отвратително устройство
на тѣлото. *Раскривен* човѣкъ произвожда и отвращение и смѣхъ. „*Ти е
жiва раскрива*“ значи очитѣ ѝ сж на криво, устата грозни, ушитѣ го-
лѣми — въобще съ отвратително—смѣшна физиономия. Отъ тамо и узречи-
цата: „*Смѣхъ се та се раскривихъ*“ или «Отъ смѣхъ се рискривихъ-
ме» — станахме грозни. Тая дума произхожда отъ думата *криво*, *кривъ*.
Тя има и друго значение. „*Криво ми е*“ значи противно неприятно ми е
за нѣщо. „*Накривѣло ми е нѣщо*“ или „*Накривѣло му па нема отъ*

ве, опашка кучешка *прѣлѣца* (муцуна) и четири кучешки крака съ ноктѣе. И той има крилѣ. Опашката му израсла по послѣ, когато отпаднахлѣ отъ Бога.

Гѣвола може да присѣтствува на вредѣ, вижда всичко, може всичко, прислушва и непрѣстанно се труди да накара човѣка къмъ зло. «*Гѣвола нѣма работа*» «*Да те не издуе гѣвола*», *Отъ дека ме изду гѣвола, та направи (х) това*

(«*От де ме изду гѣвола*

Снощи на седекиа да ида

. . . . . ») *сж пословици*, които поддръжатъ мнѣнието, казано по горѣ.

Понеже съ никакво срдство човѣкъ не е можалъ да се избави отъ примкитѣ и лошитѣ замисли на гѣвола, то понѣкога той гледалъ да се побратими съ него и по тоя начинъ да се избави отъ неговитѣ ноктѣе. «*Стани на гѣвола ортакъ (братъ по нѣкждѣ)*, *додето минеш моста* — е пословица, която съвѣтства да се сдружи човѣкъ понѣкога и съ най-лошия човѣкъ, само да се избави отъ неговото зло. Гѣволѣтъ, въ много отношения, се прѣдставлява като повѣщъ и съ по-голѣмо знание отъ ангела. Много пѣти гѣвола става на човѣкъ, и въ тоя случай се прѣдставлява като старецъ съ бѣла брада — образъ, въ когото се прѣдставлява само Господъ. Името гѣволѣ се употрѣблява много често като укорителенъ епитетъ «*Прѣклети гѣволѣ*», «*Да те земе гѣвола*», «*На гѣвола слугувашъ, ама онъ не дере залуду опинките по тебе*». По нѣкога и човѣкъ може да надхитри гѣвола.

Прикаската за «гѣвола и чирака» оправдава това народно мнѣние. Ето ъ:

«Едно време имало единъ баща и единъ синъ; бащата обичал да

кого да си отуши ами отъ мене“—значи дотегнало му нѣщо. „*Ще му накрѣвиш ако не дойдеш*“—значи: ако не дойдешъ или ако не направишъ нѣщо нѣма никому да поврѣдишъ ами на самага себе. „*Присмѣла се кука на кривото дрво*“—тукъ криво означава противното на право.

изучи сина си на какъвъ-годеръ занаятъ и давалъ го на много майсторе, но нигде не досеждалъ. Най-послѣ бащата се разсърдилъ много, и единъ день, като му далъ малко лебецъ, казалъ му: «Иди синко, дето ти очите видатъ и да се не връщашъ при мене безъ занаятъ.»

Момчето излезло изъ къщи и пошло на пѣтъ. Вървело що вървело, най-послѣ стигнало до едно блато. На брега имало едно дръво и момчето седнало подъ дръво то да си почини. Мислило на коя страна да иде и какво да прави. Така като мислило отъ мѣка казало: «да знамъ дека е гјавола, ако не би отишналъ при него!» Какво па да се случи, та гјавола живелъ билъ ју това блато и чулъ тия хорати на момчето! Ето ти че единъ старецъ дошалъ при момчето и му рекалъ: «Защо ме викашъ? Това било гјавола. Тогива момчето исприказало свичкото, и гјавола му рекалъ: «като сакашъ да научишъ занаятъ, то дойди със мене.» Гјавола јузелъ момчето и го скрилъ ју блатото. Като отишли ју къщатаму, гјавола зелъ момчето турилъ го ју една напалена пещ и като изгорело, турилъ го ју една чутура, та го скъццалъ на пра(х). Катъ го скъццалъ добре, изсипалъ го на една кръпа, поръсилъ го сас вода, и момчето јоживело. Попиталъ го: «Пачили нешто?», а момчето јотговорило че не е научилъ нищо.

Гјавола ималъ една дъщеря и она научила момчето да казва секоги че не е нищо научилъ, оти, ако каже че знае нешто, гјавола ще го убие.

Гјавола турялъ седамъ пѣти момчето ју пещѣта, скъццвалъ го ју чутурата, съживявалъ го, но оно све казвало че не е нищо научилъ. Тогива гјавола се разсърдилъ, пропѣдилъ момчето и му рекалъ: «Ти коги при мене не научи нищо, то дека и да идешъ, нема нищо да научишъ.»

Момчето излезнало изъ блатото и отишло при баща си. Баща му го попитало: «Какво синко, научили нешто занаятъ? «Ще видишъ» — отговорило момчето.

Дошло пазаренъ день, а момчето рекло на баща си: «Тате, я ще станемъ на два хубави вола и ти ще ме заведешъ на пазара. Само повнѣ, когито вече свършите пазарлъка, земешъ парите и ме дадешъ на купувача, *капистрите* да си земешъ.»

Бащата повелъ двата вола на пазаръ. Като стигналъ на пазара, цѣлия пазаръ се *сружнал* да види воловете, оти такива волове не сж видели другъ пѣтъ. Около сейбията на воловете натрупали сж се мущери и надавали *кой-ис-кой* по много. Еле пазарлъка станалъ съ одного, и воловете сж били продадени. Бащата си зелъ парите и капистрите и си пошналъ за у село, а купувачътъотвелъ воловете у кръчмата и ги вързалъ у кошарата. После неколко часа, като си свършилъ работата, отишналъ у кошарата, за да земе воловете, но що да види! воловете нема! Тукъ волове, тамъ волове, волове нема!

Бащата не изминалъ ни половинъ-часъ место и виделъ че синъ му го стигналъ. «Какво направи?» — Попиталъ бащата сина си. «Нищо» — отговорилъ сина: «айде да си сидеме!» Купувача на воловете доодилъ и питалъ за воловете, да не би, като секои добичета, да си сж дошли, но ви-

делъ, че воловете нема. «Да си пазилъ, брате, они сж добичета, па малко и аджемини, кой знае на кѣдѣ сж *заушили*» — говорилъ бащата, и купувачътъ му давалъ право, оти си е така, а воловете (момчето) стояли край него и слушали разговоръ.

Другата неделя момчето се преправило на единъ много добъръ атъ, и баща му го отвелъ на другъ пазаръ, за да го продава. За ата прикаска нemoжало да да бѣде: јубавъ, зеленъ на пулове, едъръ. Мущерии имало много, и ата се продагъ за голема ценá. Бащата теслимигъ ата, но си залъ *поводниѣка* (юлара).

Ата врѣзали у яхъра и отишли да се почерпатъ. Бащата не отминалъ билъ ни три *фрѣлѣтка* место, и момчето му го стигнало. Сейбията на ата като поседелъ отишалъ по чаршията да купи новъ такъмъ за ата; купилъ и се врѣналъ. Коги улезнал у яхъра, конѣа нема! Тукъ конј, тамъ конј, конј нема! Познало се, че конѣа е избегналъ, но коги, никой го невиделъ.

Додето момчето врѣшило тия работи, гјавола го билъ следилъ; онъ виделъ, че момчето е научило много добре разни *гјаволиѣ*, затова посакалъ да го убие. Момчето като врѣвело съ баща си, видело, че гјавола иде претворенъ на арапинъ съ *пусат* (орѣжие), за това казало на баща си да врѣви, а то останало *бѣжемеъ зарадъ себеси*. Сеги се почнала борба между гјавола и момчето.

Гјовола посегналъ да посече момчето, но момчето било вече на врапче и фрѣкнало на едно дърво. Гјавола замерилъ да го удари съ пушката, но момчето станало на мренка риба и се скрilo у реката. Гјавола станалъ на щука и се суналъ по мренката да е гълтне. Момчето станало на рибаръ, фрѣрилъ *зѣлѣжњята* и фанало щуката. Гјавола вече виделъ, че момчето испекло гјаволтиѣте по-добре и отъ него, сторилъ алагъ на момчето и се помолилъ да го пушти.»

[Слушана отъ Цвета Торньова гр. Ломъ],

Друго название на тоя лошъ духъ се срѣща, и то много рѣдко, още и «*нечестивий*» и «*врагъ*». «*Нечестивия го надъ (х) алъ*» — казватъ за полудѣлия човѣкъ; «*врагу нѣ'единъ*», «*вражле нѣ'едно*» — казватъ нѣкому за укоръ. «*Дигнала му се нѣ-каква врага*» — се казва за болѣстъ, на която името не се спомѣнва, за да не порасте. Такива болѣсти сж: *червенка*, *устрелъ*, *сурма*.

На диаволътъ се дава по нѣкога название и «*кѣсѣ*»: Да те земе «*кѣсия*» или «*Ще те земе кѣсия*» и «*еднокракъ*»: «*Да те земе еднокрѣкия*.»

«Сѣтона» — «осетонил го е» т. е. умаялъ го, направилъ го серсеиниъ.

«Демонъ» се не срѣща никждѣ.

Освѣнъ ангелитѣ и *гiаволитѣ*, въ невидимия свѣтъ обитаватъ още много духове. Най-познатитѣ сж : *Самодиви* и сестритѣ имъ *вихрушки* и *русалки*; *лахуси* (*лабуси*), *орисници*, *змеѣйове* и *змейци*, *важнири*, *връколаци*, *таласъме* и *полуверници*, *караконджо* и *плѣтеникъ*. *Вѣщици* и *магѣосници* сж жени, които иматъ много тѣсно общение съ злитѣ невидими духове.

Народното повѣрие прѣдставлява тия духовевѣ слѣдния образъ :

1. *Самодиви, Самовили, Вихрушки, Русальки.*

Самодивитѣ, самовилитѣ, вихрушкитѣ и русалжитѣ сж сестри. Народното повѣрие ги прѣдставлява като моми и жени, но много хубавици, русокоси, бѣлолики, чърнооки. Когато имъ е всѣкога расплетена. Тѣхнитѣ жилища сж татѣкъ нѣгдѣ много далечъ, край свѣтъ; когато се пукне пролѣтъ, отъ бѣговецъ самодивитѣ дохождатъ при насъ и живѣжтъ цѣло лѣто до *Секновениѣ*, а русалкитѣ живѣжтъ при насъ само една недѣля, прѣзъ *Русалската недѣля*.

Самодивитѣ, самовилитѣ обитаватъ въ рѣкитѣ, ѡзворитѣ, кладенцитѣ, лѣсоветѣ, долинитѣ, полегата и усойто.

Нощемъ, слѣдъ *голѣма-вечера*, около *потайно доба*, самодивитѣ излизатъ, та се веселятъ. Въ това врѣме тѣ игражтъ, смѣжтъ се и свиржтъ. Хорото имъ става само на опрѣдѣлени мѣста и тамо се събиратъ всичкитѣ самодиви изъ околността. Тия мѣста се наричатъ *самодивски ѡгрища*. Самодивското ѡгрище се лѣсно познава въ полето; то е крагъ голѣмъ отъ угазена и утѣпкана трѣва, а въ срѣдата, гдѣто е стоялъ свирецътъ имъ, има окраглю по голѣмшко пятно отъ тъмно-зелена трѣва, която личи между останѣлата трѣва въ ливадата. Такива ѡгрища не сж мно-

го, тѣ сж много рѣдко: въ всѣкое поле ще се намѣрѣтъ едвамъ едно или двѣ. При самодивскитѣ игрища расте цвѣтъето *Росенъ*, любимото цвѣтъе на самодивитѣ и никнѣтъ гжбитѣ червенки, най-вкусната за самодивитѣ закуска.

Ношно врѣме, когато тѣ пѣѣтъ, когато се смѣѣтъ, свирѣтъ и играѣтъ, много е опасно да се доближи човѣкъ до такива самодивски игрища, които се наричатъ още и мѣста *отврътти* [отъ думата вратѣка]. Ако нѣкой е случайно замрѣкнѣлъ въ полето и се намѣри близо до такива игрища, той чуе гласоветѣ на самодивитѣ и звуковетѣ на свирката. Ако не би знаилъ, че самодивското игрище е близо и нѣкакъ мине или прѣзъ него, или много близо край него, то такъвъ нѣма да пати добро: или ще полудѣе или ще ограише (ограмѣ парализация), и ако не се потрудиѣ до-машнитѣ му да го излѣкуватъ ѹскорѣ, то най-послѣ умира.

Само овчаретѣ правѣтъ исключение. Било за това, че тѣ веселѣтъ самодивитѣ съ своитѣ *медни кавали*, за които тѣ умѣрали; било че, като ходѣтъ по *ливагѣето* и газѣтъ всѣкакви лѣковити *билжии*, тѣ ставатъ неприкосновенни за тѣхъ, еле—овчаретѣ ношно врѣме ходѣтъ съ овцитѣ си свободно по полѣето, свирѣтъ съ своитѣ кавали и газѣтъ навредъ безъ страхъ. Никакъ не се помни, щото нѣкой овчаринъ да е пострадалъ нѣщо отъ самодивитѣ.

Послѣ играта, като наближи *прзви нѣтли* самодивитѣ ще отидатъ да се окжѣтъ, или въ рѣка, или въ кладдонецъ. Додѣто трѣе кжпанѣето самодивитѣ лудешки се веселѣтъ: кикотѣтъ се, смѣѣтъ се, крѣхатъ се като моми, и гласоветѣ имъ се чуватъ по нѣкога по надалечъ. Въ туй врѣме много е опасно било да отидешъ на кладенаца, било да се приближишъ до туй мѣсто: тѣ сж много страстни и почнуватъ да викатъ човѣка съ гласъ да тичатъ слѣдъ него, За да го земѣтъ съ себе си. Такъвъ човѣкъ е всѣкога умиралъ.

Въ всёкое кладенче, всёкой изворъ, всёкая чешма, всёкая рѣка и всёкой *виръ* въ рѣката въ потайно доба ще се кѣпѣтъ Самодиви; въ това врѣме изъ кладенецътъ или изворътъ водата *ще луд* поизобилно, за да има доста вода за кѣпанье.

Отъ много сѣществующи суевѣрія, азъ щѣ съобщѣ само слѣдното.

Между Мокрешъ и Омерова махла (Борисово) Ломска околия Ломский окръгъ, сѣществува изворъ, съ много студена бистра и вкусна вода. Водата, казватъ, идяла била отъ планината чрѣзъ подземни канали; за доказателство на това вѣрване служатъ буквитѣ листове, които излизали не рѣдко изъ водата. Тоя изворъ носи прѣкоръ „*Ристинъ кладенецъ*“, защото нѣкога при тоя кладенецъ умрѣлъ нѣкой си Ристо отъ самодивитѣ. Водата извира толкова изобилно, щото тя би карала единъ водениченъ камѣкъ, за това и казватъ че вода има за единъ водениченъ камѣкъ. На тоя изворъ перѣтъ, и лѣтно, и зимно врѣме, женитѣ отъ селата: Мокрешъ. Душилица, Омерова махла, Вълчедрѣма и други. Съ водата отъ тоя изворъ Мокрешченіе поливатъ градинитѣ си, които сѣ расположены подолу отъ извора.

Между народа има суевѣрие, че въ тоя изворъ отъ Блѣговец до Секновеніе обитаватъ самодиви; въ *потайно* доба-тия самодиви, па и други самодиви отъ околнитѣ страни дохождатъ та се кѣпѣтъ; въ туй врѣме водата извира по изобилно и *поплавяла* (заливала) градинитѣ.

Градинитѣ сѣ наредени на дължъ, и поливанто става по редъ: всёкой ще чека да полѣе градината си тогава, когато му дойде реда. За да се полѣжѣтъ всичкитѣ градини ще се почне отъ *икиндия*, па ще трае до *полѣма вечеръ*; слѣдъ това врѣме всёкой ще си отиде; комуто градината останала *неподляна*, той дохажда слѣдъ *први петли*, за да ѣ полѣе. Прѣкѣсванието става по тая причина, защото у *потайно* доба самодивитѣ излизали та се кѣпали у извора. Който би се случилъ у туй врѣме тамо или же тамо наблизъ, такъвъ или оградвалъ, или полудѣвалъ.

За да се подкрѣпи туй суевѣрие, освѣтъ прѣдание-то за Ристо, отъ името на когото останѣло и името на кладенеца, има още едно, много по прѣсно и скорошно прѣдание. Ето го.

Една вечеръ, селенинѣтъ отъ Мокрешъ, ако съмъ му запомнилъ добръ името — Първанъ — като поливалъ градината си по редѣтъ, закъснѣлъ малко по вечко, отъ колкото е трѣбвало да стои; не рачилъ да прѣкъсне поливанто, защото пакъ на другия день си ималъ друга работа. До едно врѣме поливалъ, и водата вървѣла като всёкога, обикновенно. На веднѣжъ отъ къмъ извора се зачулъ смѣхъ и кикотенье женско; помислилъ си той, че сѣ жени или моми. дошли на вода. Послѣ малко чуло се плисканье вода и *цапанье* въ водата, като коги се човѣкъ кѣпе. «По това време жени при извора! — помислилъ си той: «това не е чиста работа.» Градината му била малко по далечко, но той смѣилъ ни да погледне къмъ

извора, ами бързалъ да полѣе и останжалитѣ още нѣколко тѣрове и да се махне отъ това мѣсто. Водата почнала да тече по буйно и по изобилно, и *тирове* и *лехитѣ* почнаха да се *пхлнѣтъ* по брѣзо. До дѣто да осѣти водата стигнаха до *глѣженѣтъ* му. Било много ясно, и мѣсецѣтъ свѣтѣлъ; било *вѣдело* като день. Той погледналъ къмъ извора, и що да види! . . . . . всичкитѣ градини били потънѣли въ вода, а при извора *кѣсканье, кикотенье, крехотанье* безъ прѣстанка. Той разбралъ каква е работата, това сѣ самодиви. Сега чѣ се сѣтилъ за прикаскитѣ на баба си. Рѣшилъ се да бѣга отъ това мѣсто. Бѣга Първанъ и се кръсти, но краката му не щѣтъ, по него кисканье и крехотанье, и женски гласове го викали да не бѣга, но да отиде при тѣхъ.

Отъ градината му до селото имало колко два куршума мѣсто, но той извървѣлъ това пространство за единъ часъ. Както и да е еле той стигналъ до дома си, потропалъ да му отворѣтъ. Жена му, като му отворила и го погледнала, *изрѣвала* (отъ глагола *ровем, varekam, ревам* — *плачѣ*) колкото ѣ гласъ дръжало: Първанъ билъ *блудъ*, *жытъ*, синъ и *трепералъ на листѣ*. Той лѣжалъ цѣлъ мѣсецъ и умрѣлъ.

На другия день цѣлото село повървѣло, ту при Първана, ту у градинитѣ. Всички видѣли, че слѣди отъ многото вода имало.

Вихрушкитѣ сѣ сестри на самодивитѣ и всѣкога ходѣтъ съ тѣхъ, та имъ помагатъ.

[«Мáма Стояну дѣмаше:

Стояне, сѣнко, Стояне,

Не си разрѣвай ста́дото,

Низ самодѣвска падѣна,

Или като го разрѣвашъ,

Съ ме́ден си кавал не свирѣ!

Да ми те Дѣва не чуе,

Дѣвата Само-Дѣвата

Да ми се сѣтебѣ небѣри.

Стоянъ си ма́кіа не слуща́

Нолъси ста́дото разрѣна

Низ самодѣвската падѣна

Съ ме́денъ ми кавалъ засви́ри

Самодива си по́кани,

«Да дойде да се побѣратъ.

Само-дива ми го по́слуша,

Дотицала е в' падѣна
 Та се с' Стояна фанѣла.
 До три дни ми се борѣли
 Стоянъ ще да надвие!
 Само-дива ми се провѣкна:
 Вѣрове сестри вѣ'(х)рушки
 Днеска ще ми Стоянъ надвие!
 Ви(х)рушки се спуцѣле
 Вѣ'(х)рушки се свѣле
 Че си Стояна фанѣли
 Че си Стояна дигнѣли
 Йотъ дрѣво на дрѣво слагѣли
 Йотъ врѣ' на врѣ' дигѣли
 Кже по кже го кинѣли
 И стадото му се прѣснало.»

[Слушана отъ Параскева Цветанова отъ с. Баня Кутл. Окол.
 Лом. Окржгъ].

Самовилитѣ сж самодиви, които живѣятъ въ планинитѣ.

Има много тъмно напомнуване, че самодива може да вземе
 чловѣчески образъ и да стане съпруга (жена) на човѣка. Освѣнъ
 долната пѣсень, никакво друго прѣдание за утвърждение на горне-
 то повѣрие не се откри.

[«Либе Петкѣно, Петкано,
 Защо ми не си љубава
 Като прѣвнѣята гѣдина
 Като двѣкѣята недѣля?
 Вечеръ си двама лѣгнемо,
 Като стѣне полунощъ,
 Ти си, либе излѣзнешъ;
 Богѣ си бжеде у пѣтли,
 Ти си, либе доѣдишъ.

Орисниците живѣхтъ на *край светъ*, близо до жилището на слънцето, въ една зелена долина, въ която има сѣнчести дървета. Тѣ ѣдхтъ, пишхтъ, веселѣхтъ се, както и човѣцитѣ, само нѣма повѣрие, че се женѣхтъ.

За да се умилоствѣхтъ, та при орисванието на дѣтето, да му прѣдопрѣдѣлятъ щастливо бѣдѣще, вечерята имъ гуждатъ хлѣбъ, бѣстие, вино, пари и други драгоцѣнни нѣща.

Понятията за орисниците се основаватъ и допълнятъ отъ слѣдующитѣ приказки.

а *Сиромашкиия човѣкъ.*

«Едно време имало двама бракіа: единия бил много богат, а другия — много сиромаш — немал нищо с нищо; *бѣскал* се по *вѣсден* и пакъ неможал да нахрани децата си. Дотегнало му и он намислил да иде да намери орисницата си, та барѣм на нея да си *отгуши*. Пригответъ се и пошъ на път. Вървел що вървел, стигналъ до ветара и го попитал: знае ли, дека живѣят орисниците? Ветара му казал, че това знае слънцето. Човека пакъ пошъ на пѣт; вървел що вървел, дошъ до кѣщата на слънцето. Като *іулезнал* *іу* кѣщи, човека исприказалъ сичко на слънчовата макіа, іона му казала: «дай да те скутам, оти слънцето че дойде сеги па е много сѣрдито та че те изеде. Човека се скутал на скутно место и стоял тамо додека дошло слънцето.

Слънцето дошло сѣрдито, седнало да *еде* и *час по час* питало: «мамо, мирише ми тука на човешко месо.» Макіа му думала: «Така ти се чини, синко.»

Като се навечерало слънцето, макіа му му казала сичко. Тогива слънцето казало, та дошъ при него скутания човек. Он исприказалъ сичко на слънцето и оно го упѣтило надека да иде та да намери орисниците. Орисниците живѣли край светъ, близо до кѣщите на самодивите, русалкіите, чумата и други-дуове.

Човека пошъ на пѣт; вървел оше неколко дни и стигнал до кѣщите на орисниците. Он стигнал до една орисница, дека гребала из едно блаото иманіе и го *фѣргала* на суо. Човека я запитал и она му обадила, оти е орисницата на брата му. Тогива он попитал да му каже, ако знае, дека живее неговата орисница и она му посочила едно високо дърво: «е! е! тамо под онова дърво седи твоята орисница.» Човека се запѣтил и дошъ при орисницата си. Като дошъ при нея, он издигнал кривака и ѣ рекал: «Я съм и така и така пропаднал, чекай *барѣм* и тебе да утрепем:» Стой бре, какво сакаш от мене?» «Оти ти само седиш, *едеш* и *пиеш*, а мене си *ориса*ла да *мрѣм* *јотглади* и да не можем да *искарам* да *нараним* децата си?» Тогива орисницата му дала един оре(х) и му казала да го строши, когато стигне *іу* дома си. [По друга варіация тя му дала три ореха

и той като се връщалъ, видѣлъ, че три дѣца се каратъ за едно врапче (птиче); той дал на сѣкое дѣте по един орехъ та взелъ птичето. Дѣцата сж били на орисницата, а птичето носило всѣкой день златни яйца.] Човека зел ореа, върнал се назад и дошъл дома си; като строшил ореа, из него излезнало едно врабченце; това врабченце му носило секи ден по едно златно яйце. Яйцата човека продавал на един чифутин и така станал много имѣтен и богат. Веднѣж чифутина попитал човека: «А бе джанъм, от дека зимашъ ти тия златни яйца? Толкова парѣ ти дадо, неможем ли и я да знаем това?» Човека му исказал сичко. Човека кате станал много богат, намислил да ѳотиде на аджилък. Пригответил сичко за пѣт и трѣгнал. Когато да трѣгне зарѣчал на жена си да носи яйцата па на оня чифутинъ и нарите да кѣта.

Чифутина, като секи чифутин, почнал да ѳуди жената и да я мами да му продаде врабченцето. Жената *исцѣрвен край* не склѣняла, но по после склѣнила и продала врабченцето. Чифутина зел кафеза съ врабченцето и го ѳотнел у дѣма си, но оно вече престанало да носи яйца.

Минало се що се минало, човека се върнал от аджилък и видел че нема кафеза сас врабченцето, попитал жената си, но она изнапред *ловила бѣх*, а после исказала сичко. Човека ѳотишъл при чифутина да си земе врабченцето, но коги погледнале ѳу кафеза, що да видат! Немамо ни врабче, ни нищо, а само един оре. Чифутина почнал да си скубе косата и да се бие у главата дека дал толкова парѣ за един оре.

И така, и човека останах без врабченце, и чифутина без пари.

[По друга вариация, врабченцето било зѣклано отъ жената по науката на евреина, който знаелъ, че който изеде сѣрдцето, ще стане пророкъ; който изеде главата му, ще стане царъ. Когато госбата била готова, дошли дѣцата и изели главата и сѣрдцето. Чифутина, дошъл на обѣдъ видѣлъ че нѣма онуй, което е било най-важното и наговорилъ жената да отрови дѣцата. Но детето, което било изело сѣрдцето, познало тие кроежи на евреина и майка имъ и избѣгнали на далечъ. Тамо, въ тая далечна земля, момчето, което бѣ изело главата на врабченцето, станало дѣйствиелно царъ, и то много прочутъ. Не сж се изминѣли нѣколко години и въ тая земля дошълъ и бащата на дѣцата. Той билъ познатъ отъ дѣтето-пророка и билъ прибранъ при тѣхъ.]

[Записана отъ Божана Илиева Ралчева отъ Ломъ.]

б). *За дѣтето и трѣговеца.*

«Едно време един трѣговец като одил по трѣговия, замѣркнулъ по пѣта и стигнал у едно село много късно, по *голема вечеря*. Всичките къщи били затворени само у една горела още свещ. Он се отбил у тая къща, потропал и домашните му отворили. Като мѣги расказал какво го докарало по това време у нѣпната къща, оня го прибрал да прѣспи у ни; случило се та през тая нощ на човека се намерило детенце и то момче. Трѣговеца се свил край огнището и легнал на килима си; но през сичка-

та нощ не можал око да заклопи и бил буден. По среднощ дошли орисниците да оришат детенцето и търговеца слушал сичко.

Едната орисница рекла: «аиде да го оришеме да умре сега, оти баща му е много сиромашно и оно е девето и не ще може да ги исрани.»

Другата рекла: «Дако е сиромашно, баща му каквото рани другите ще рани и него; да го не уморваме.»

Трекията рекла: «И я сам на тоя памет: да го не уморваме, ноло да го оришеме да земе дъщерята на тоя търговец, та да му стане зет и да му земе иманіето.»

На това склонили и другите и си отишли.

Търговеца, като чул това, много се разядосал и намислил да убие детето. Он подкупил одного отъ комшините та откраднали детето и му го дали; като зел детето търговеца го фърлил у една гора.

Един си пасал тамо овците и козите; улезнал у дръмката да искара една от козите, чул детински плач; като надникнал дръмката видел детенце. Какво да се случи, та неколко дни понапред било му умрело дете и он се смилил на детето, зел го и го отнел на бачията си и го дал на жена си. Като незнаили какво му е името, кръстили го *Найден*, оти е намерен.

Минало се много време и Найден порасъл; напълнил е 19-та година. Случило се та дошъл да купува овци пак тоя сщия търговец; като видел момчето шупелисал се малко, оти момчето много приличало на фърленото дете и попитал ювчара: «А бе побратиме, това момче ваше ли си е?» «Не е брате, Господ ни го прати да ни помага у стари години,» и расказал му по тънко сичко, какво го намърлил у дръмката, какво го зел и отгледал и какво до сеги никой не е го потражил. Отъ прикаската на ювчара търговеца се уверил, че това момче е детето, дека го беше он юткраднал» и фърлил у дръмката преди 18-19 години. Почнал да мисли, какво че да го убие, и най-после дошъл до тоя памет: да прати момчето домака си божем за пари, а ю писмото да пише на домашните да го скутат и убият. Така намислил, така направил. Подкупил от селото неколко душ айманѣ да го причекат на пъта и издебат у нѣкоя падина, та, като мине момчето да го утрепат и закопат; ако ли пак не сполучат, тогива пѣ домашните му че го утрепатъ без друго.

«Побратиме,» — рекал търговеца на ювчара: «я купувам овци, че купим и ют тебе, ами пари ми недостигнаа; не мѣжели Найден да иде дома сас едно писамце и да земе пери да донесе?» Овчара казал: «бива, оти да не бива.»

Търговеца написал писмото, запечатал го и го дал на момчето да го носи. Найден пошъл, повървел малко и рекал у себе си: «оти да вървим по пъта та да обикалям толко, я чекай да ударим от тука напреко та да стигнем поскоро.» Така е направил. Вървел що вървел, дошъл до един мост и тука замръкнал да преспи. Айманите, декъ беа се скриле да го утрепат, чекале па си ютишле, като го немаго.

Тръговеца оди из селата и намѣрил у едно село друго много љубаво и имотно момче. «Нека това момче да ъженим за дъщеря си, та така да не може да са сбъдне описаното отъ описниците. Зет та на писал друго писмо до жена си: «Щом стигне това момче, тутакси да ъжените за дъщеряни.» Дал на това момче писмото, дал му и конь и го испратил, като му заръчал да ита (хитам, хитам — бързам) та да стигне поскоро. Това момче вървело що вървело, и оно дошло вечерта до това место, дека беше замръкнало и момчето Найден. «Добрвечер побратиме!» «Дал бог добро.» «Дека така,» — попитал Найден другото момче. «А бе ътносим едно писмо ъу града» — му казало момчето, «а ти дека ътводишъ?» попитало момчето Найдена. «И я ътносим писмо ъу града.» Погледнали писмата, еднакви. Заприказали се и видели, че и двете писма сж били оттоя тръговец. «Айде да пресниме тука, па ътре ако е късмет да поїдеме раничко на път» — режло момчето. Така и направили.

На дргия ден заранѣта раничко, станале, стегнали се и пошли. Момчето сас коня обзидило коня и заминало, а Найден, като пешак останал на назад. Когито да пойдат секи зет писмото си. Момчето коніака стигнало у дома на тръговеца и лало писмото. Жена му ътворила писмото и видела че у него пише: «Щом стигне това момче, да гледате какво, какво еле да го скутате и утрепете.» Жената прочела го веднѣж, дважд, трижд и казала на едного отъ слугите да извърши заръчаното. Така, момчето, дека го беа испратиле за зет, бил утрепан и скутан. Малко по после стигнал и Найден сас другото писмо и го дало на жената. Она го ътворила и видела че ъу него пише: «Щом стигне това момче, тутак си да го ъжените за дъщеря ни и да го направите зет.» Жената мислила, мислила и най-после пресекала да извърши заръчаното. Направила свадба и Найден станал зет на тръговеца.

Какво станало така, све наопаки. Ете какво. Вечерта при моста, коги момчетата си приказвали, гледали си писмата, и като били све единакви, променили ги по погрешка.

Минало се некое време и тръговеца се върнал и що да види? Найден не утрепан, а ъще и зет негов. Тогова се сетил за описаното отъ описниците и си замѣчал. Гледал да намери друг път, та да го утрепе. У една ливада на тръговеца имало един много дълбок геран, у когото немало вода ът дълго време. Он нагласил тамо ора и м'ги казал: «нощеска, кой бил и да бил, ако ще-би и я сам, ако доїде тука да го фанете и фърлите у герана и затрупате сас каманіе.»

«Найдене бре, стегни се и иди нощеска у ливадата, оти доождат ора та краждт сено, гледай да ги фанеш.» «Добре!» — рекал Найден.

Стегнал се Найден и ътишал ъу ливадата, ама не ътишал при герана, а на друга страна и се затаил да чека крадците на сеното. Чекал, чекал и като немало никого, он си ътишал.

Тръговеца неможал да спи от мерак. «Аджеба да ли че да го утрепат ъубаво или па нещо че стане, та да остане жив. Чекай я сам дїдем

та да видим, какво е станало?» Станал търговеца и ютишал ю ливадата при герана. Щом наближил до герана, тутакси искочили скутаните ора, фанале го и го фърлиле ю герана. Он викал: «чакайте бре, я сам, я сам!» — ама кой го слуша; фанале го и, *амавантос надол с' ливата* ю герана. После го затрупале сас каманье и си ютишли.

Найден останал сас жена си и ял спечеления от търговеца имот.»
[Слушана отъ сжщата Божана Ралчева. гр. Лом].

в). Змията у чехала.

«Едно време една жена немала си деца и много се молила Богу да ѝ дада некое чедо. Господ ѝ чул молбата и она родила момче. На трекиата вечер дошли орисниците да го оришат, а сестрата на жената ги прислушала. Орисниците си говорили по между си така:

Едната казала: «Айде де го оришеме доутре да умре!» Другата рекла: «Не, ами да умре после една неделя.» Трекиата па казала: «Не е така добро; коги че го оришеме да умре, то барем нека го оришеме да умре коги порасте и стане за женидба, та повече че да плачът по него.» И така сичките склонили и го орисали: «да расте, да порасте, да стане момъкъ, да го сгодът, да отидат за момата и когито доведат момата, да пладнуват под едно дърво у гората. Младожениака да си събуе челиите и у един челя (чехъ) да улезне змия усойница та да го уше и да го умори.» Момичето чуло сичко това и се прокашляло. Орисниците му казали: «ти си чула сичко, ама ако кажеш некому, щом кажеш ще се окамениш.»

Детето расло, порасло, станало момък за женение, намериле мома от едно далечно село, ютишле да е доведжт. Стигнале до това дърво и седнале да пладнуват. Тука била и сестрата на жената, дека беше чула орисниците. Она видела, че една змия усойница улезнала у челя на младоженика, зела го и го фърлила у огиня, та изгорела. Младоженика и другите сватове помислили, че тетката прави некакви магии и щели да я утрепат. Она м'ги се молила да е не закачат, оти това е сторила за добро на младоженика, а не за зло, но они не сакали и да чужт. Най-после тетката се видела у чудо и била накарана, ще не ще, да искаже сичко по тънко, каквото беше чула отъ орисниците. Щом свършила разказвнието, тутакси станала на камикъ.

[Записана отъ Цвѣтковъ Хр. с. Бутанъ Орѣховска окол. Вратчански окръжъ].

4. *Змейове и змѣнци.* Тия духове сж и мжжски и женски сжщества; невидими сж за човѣка, но ставатъ видими, когато поискатъ и то прѣдъ таѣвъ човѣкъ, когото обикнжтъ (залибжтъ). Тѣхнитъ обиталища сж: пещеритѣ, дупкитѣ и *пукнатѣни-тѣ* въ нѣкоя канарѣ. Въ вода не живѣжтъ. жилищата имъ сж *богати палати* и *сарѣи*, напълнени съ злато, сребро и безцѣн-

ни каманье. Тия духове иматъ много човѣчески свойства и качества: ѣдятъ, пиятъ, женятъ се, воюватъ помежду си и умиратъ. Отъ човѣка се различаватъ само чрѣзъ това, дѣто сж невидими и сж всемогъщи.

Змейоветъ владѣжтъ надъ вѣтроветъ.

Вѣтроветъ стожтъ затворени въ подземнитъ пещери, отъ дѣто излизатъ, когато ги пушали били змѣйоветъ.

Появяванието на змейтъ се познава по туй, че всѣкога, когато той хвърчи има и силенъ вѣтръ. Ако е ношно врѣме, то отъ змейтъ излизатъ силни искри.

Образътъ на змейтъ се прѣдставлява като *смокъ* (змия), само много по-дълъгъ и по-дебелъ, съ крилѣ като на *прѣлѣнъ* и четири крака. Народното повѣрье утвърждава, че смокътъ, ако прѣминалъ 40-годишна възраст, прѣобразявалъ се билъ на змей.

Змейтъ най-послѣ слѣдъ дълги години животъ става въ билъ на *ала* (хала), която е много голѣма и силна. Такава ала вече не живѣяла на земята, но по небето и между звѣздитѣ, и звѣздитѣ, които се виждатъ, че хвърчжтъ по небето, не сж нищо друго, освѣнъ такива *али*.

Змейтъ и змеицата много пѣти се влюбвали въ човѣка т. е. змейтъ въ—вѣкоя мома, а змеицата—въ вѣкой момъкъ. Момата и момъкътъ трѣбвало да бждатъ най-красивитѣ и *лѣчнитѣ* въ цѣлата околностъ. Случайтѣ да се влюбватъ змейцитѣ въ момци сж много рѣдки.

Момата, въ която се влюбва змей, вече става чужда за тоя свѣтъ и за неговитѣ хубости; тя е *жива умрѣла*. Змейтъ не ѝ дава нито да се рѣши (вчесва), нито да се мие, нито да се *премѣна* [т. е. да се облича въ нови и хубави дрѣхи] нито пѣкъ да излиза на *сѣборъ* [да отива на сѣденки, тлакъ, хора и на други увеселения момински]. Такава мома трѣбва да отбѣгва отъ всѣкого, а особено отъ мжжъ.

Змейтъ дожда при момата невидимъ, но щомъ влѣзе при

неж, той се прѣобразявалъ на младъ хубагѣцъ момѣкъ, като ангелъ. Той е видимъ само за своята любовница, а не и за другитѣ домашни. Много пѣти залибената мома се завлича въ пещерата, въ която живѣе змейтъ и тамъ тя оставяла, додѣто умрялъ или змѣйтъ, или момата. Роденитѣ дѣца отъ момата сж такожде змейове.

Змейоветѣ ѣдатъ хлѣбъ и пиятъ вино. Хлѣбътъ се меси отъ брашно и се пече въ печи (фурни). Брашното се меляло отъ жито, събрано отъ всичкитѣ ниви въ прѣдѣлтъ и то първитѣ и най-пълни зърна отъ класоветѣ.

Виното е много хубаво и гжсто. Това вино се правяло отъ първитѣ и най-зрѣли зърна, отбрана отъ всичкитѣ лозя въ околността.

Змейоветѣ и змсицитѣ сж безсилни срѣщу чародѣйската сила на трѣвитѣ: *вратика*, *кумуника*, *перуника*, *чемерика*, и *овчарска тентава*. Ако момата, въ която е влюбенъ змейтъ, се окжпе въ вода, въ която сж врѣли тия билки, тя вече става излѣкувана, и змейтъ се не приближава до неж, нити дохажда вече въ домътъ ѝ.

Билкитѣ трѣбва да бждатъ брани на Еньовденъ, или срѣщу Русалската недѣля, или пъкъ въ *Русалската срѣда*.

а) Прѣданието за змей, който живѣлъ въ пещерата находяще се въ „*Рабишката магура*“, уединенъ голѣмъ врѣхъ край селото Рабиша Бѣлограишка околия, Видинский окржгъ сжмъ описалъ въ «Трудъ» кн. XII и XIII год. I стр, 767 — 775.

б). Въ село Василевци, Лом. околия, Лом. окржгъ помнѣтъ, че жената на Маринъ Топчийский родила дѣте съ глава много голѣма, крака много малки и безъ кости, а вмѣсто ржцѣ имало крилѣ като на птица но голи безъ перя.

Сжщо помнѣтъ, че снахата на нѣкого си дѣдо Серафимъ отъ сжщото село родила дѣте, което имало на челото си едно око, сжщо и на тилгътъ.

И двѣтъ дѣца споредъ вѣрванята на населението били зачнжти отъ змей, сами тѣ щѣли били да бждатъ хали.

На часѣтъ и двѣтъ били убити. (х)

х) Въ «Македония» год. II 1890 бр 42, вземена отъ «Дневна Но-

5 *Таласъмъ*. Таласъмътъ е распространенъ на всѣкъдѣ: въ всѣка къща, въ всѣкоя воденица, въ всѣкой мостъ, чешма и други сгради като: черква, мѣнастиръ и пр. го има. Въ *глудоба* той се явява ила като куче, или като *мачка* (котка), или като нѣкое друго животно и напада на човѣка та го *дави*. Такъвъ *давенъ* отъ таласъмъ човѣкъ заболява и умира.

Таласъмътъ, спорѣдъ народното повѣрие произхожда отъ двѣ нѣща: или отъ *зазиданъ човѣкъ*, или отъ *закѣпано иманье*
а) *Зазиданъ човѣкъ*.

Когато се градытъ: къща, мостъ, черква, чешма, воденица, но съ каманье или тугли, за да бѣде трайно, ягко, трѣбва непременно да се зазида въ зидовѣтъ човѣкъ, жена.

Зазидването, спорѣдъ повѣрието на народа, става послѣдующия начинъ:

«Масторътъ тайно нарича, на пр.: *«кой дойде ютре най-рано при насъ, онъ е обрѣченъ да бѣде темелътъ на тоя мостъ, или черкова, или чешма»*. На другия день всичкитѣ други подмайстори, калфи, чираци, които нищо не знажтъ, работжтъ, само майстора е неспокоенъ, неработи и се *шунгѣоросва* около работниците. Щомъ дойде нѣкой, или човѣкъ, или жена които, не сж отъ тайфата му, майстора прѣмѣрва сѣнката му съ очитѣ си, които сж много навикнали на това и никога не *грѣшжтъ*. Като си отиде лицето, майсторътъ му прѣмѣрва сѣнката пакъ *скришомъ*, било съ конецъ, било съ прѣчка или *трѣсталига* и самъ съ ржцѣтъ си зазидва въ зѣда.»

«Зазидания почне да *вене* (вехне), да съхне и най-послѣ умира. Умрѣлия вече става таласъмъ.»

«Таласъмътъ поддържа *зграгѣето* да не падне или да се събори и се явява всѣкога въ *глудоба*. Такива таласъме се яв-

---

внии» е напечатана статия: «Чудовище въ с. Свогье» отъ нѣкой си С. въ която се расправя за подобно родено дѣте.

ляватъ въ тоя образъ, въ тая форма, въ каквато е билъ човѣка при зазидванието. Ако е жева, она, или пѣе, или плаче; ако е мжжъ, онъ свири на кавалъ, или гайда. Щомъ се приближи човѣкъ въ глудоба при такива *зграгѣ*, таласъмътъ го вика *по име*, смѣе се слѣдъ него, или плаче и щукнува (изгубва се). Ако пжтникътъ, кога мине прѣзъ мостъ, край чешма, или край черкова въ *глуудода* си чуе името и си заmine *мзлкомз* безъ да проговори и да се обади, той се избавлюва отъ таласъма; ако ли по погрѣшка се обади, такъвъ се разболѣва и умира.

Зазиданитѣ сж обикновенно млади хора: моми, момци, невесты и младоженци. [Слушано отъ майсторъ Петра отъ гр. Ломъ].

б, Закопано *иманье*.

«Змейоветѣ сж много богати; у пещеритѣ имъ има злато, сребро и безцѣнни каманье безчетъ. По нѣкога змейтъ като прѣдвжда смъртъта си, закопва часть отъ това си *иманье* и поставя да го пази таласъмъ.»

«Хайдутци, които сж хайдукували много години и натрупали иманье, и неможтъ да се връжтъ по кжщитѣ си, или нѣма кждѣ да го дѣнжтъ, съгласяватъ се да го закопатъ на нѣкое мѣсто въ гората. Когато закопатъ имането, айдуцитѣ *зарѣчватъ: парѣтъ, що сж тука закопани, да излизатъ като: куче [мачка гжска или друго животно]; кой дойде да ги ископва, иманјето да му се даде, ако направи това и това. [Тука се зарича различно; нѣкждѣ е наречено човѣкъ да умрѣ, нѣкждѣ — да се заколье животно нѣкое и пр. пр.]*

Сжщето прави, ако нѣкой самецъ има много иманье, а нѣма кому да го остави, намисли да го закопа у земята.

Иманьето неможе да се намѣри по никой начинъ ако се не сполучи зараченото.

Да се налу'чи зараченото има нарочно за тая цѣлъ човѣци, нарѣчени *вражалци* [отъ вражелецъ]; тия вражалци налучватъ заклеванъето или зареченото чрѣзъ вражанье; тѣ налучватъ и мѣ-

стата, какъто има закопано иманье; това познаватъ пакъ чрезъ вражанье.

Много пжти при такива случаи сж извършвани убийства, а-ко вражалецътъ види въ своето вражанье, че, да се намъри иманіето трѣбва да се заколе надъ него човѣкъ.

Отъ многобройнитѣ подобни случки и факти, ний ще изложимъ само тоя.

Въ 1876 г. имаше такъвъ вражалецъ турчинъ по име Латифъ-ходжа, на когото исключителното занятие бѣ да тражи закопано иманье. Тѣ бѣхъ цѣла тайфа: българе, турци, цигане. Въ прѣдѣлътъ на ковачѣшкитѣ лозя Латифъ открилѣ такова закопано иманіе, но за да се ископа, споредъ неговата книга (той е гледалъ въ една арабска книга) трѣбало да се заколе надъ мѣстото човѣкъ. Безъ туй условие невъзможно било да се ископатъ паритѣ. Между дружината имало и единъ кръчмаринъ отъ селото Голѣнци, при когото много често ношували людие отъ друга съмнителна категория. Случило се та по туй врѣме въ кръчмата му се крилѣ нѣкакъвъ си Македонецъ; било рѣшено тоя македонецъ да се принесе жъртва надъ иманьето. Поканилѣ го речения кръчмаринъ да отидатъ да копажтъ пари и той, безъ да подозира нѣщо склонилѣ.

На сутренъта намѣрили при копаното мѣсто мрътвия трупъ на македонца. Отъ всичкитѣ бѣлѣзи видѣло се, че тоя убитъ трупъ е жъртва на тия *маалджии*. Затворилѣ се Латифъ ходжа, като познатъ въ цѣлата околностъ маалджия-вражалецъ и може-би че властѣта щѣла да открие нѣщо, но трѣбавло да се жъртува Латифъ ходжа, а пъкъ туй било невъзможно, защото той ималѣ много силни покровители между мѣстнитѣ бееве, и тѣй туй убийство останало неоткрито. Латифъ ходжа слѣдъ два дни билѣ освободенъ.

Второто условие, когато се копа иманьето е, че трѣбва, прѣзъ всичкото врѣме, додѣто трае копаньето и до дѣто паритѣ не сж изнесени изъ *трапа* (ямата, дупката), трѣба да се мълчи, т. іе. никой не смѣе да продума нѣщо, нити да се прокашля, нити да кихне, нити да се засмѣе. Много пжти вече сж дошли съ копаньето до казана или *кюпзтъ* (голѣмо гърне, делва), но въ това врѣме, нѣкой отъ копачитѣ, безъ да ще се, или прокашле или кихне или друго и . . . казана, или кюпзтъ, слѣти въ землята съ голѣмъ шумъ, и копачитѣ сж сега принудени да копатъ на до-ло още толкова, колкото сж копали до сега. Но тѣй като това копанье става всѣкога ношно врѣме и тайно, то въ такавъ случай

копачитѣ на иманьето закъснѣвають, почнува да се съмнува, и иманьето остава неископано, защото вече на другата вечерь тука не смѣе да се дойде, понеже всичкитѣ хора, или отъ селото, или отъ градътъ знайтѣ, че на еди-кое си мѣсто е копано за пари и властѣта бди.

Такова закопано иманье било то отъ змей, било отъ хайдуци или отъ другъ частенъ човѣкъ, заречено и заклето, вече въ *глу-одоба* излиза като таласъмъ.

Ако случайно човѣкъ пѣтникъ мине край такова иманье въ *потайно доба*, таласъмътъ го напада и мѣчи се да го *дави*. Ако човѣкътъ не е страхливъ, и, вмѣсто да бѣга, той сграбва таласъмътъ, прѣсторенъ на животнo, за ушитѣ, то въ рѣцѣтъ му . . . вмѣсто животното оставалъ, или казанътъ, или кюпътъ съ иманьето. Бѣдели слабъ и страхливъ и почне да бѣга, то таласъмътъ го *пѣгва* (погинявъ), стигва го и почне да го *дави*; такъвъ, или умира тамо на мѣстото, или пакъ отива въ дома си боленъ и слѣдъ нѣколко дни, умира.

Дѣто Лашко отъ село Левчево Кутлов. околия Лом. окржгъ билъ мѣтъкъ. Тръгналъ отъ Левчево за селото Горна-гноеница, за да отиде на нѣкаква си свадба. На пѣтътъ излѣзналъ единъ *хрѣтъ* (куче) и врзлѣтълъ на него да го ухапе. Той се уплашилъ, но да бѣга на останало врѣме. Той знаилъ, че ако клѣкне чевѣкъ, кучето, колкото и да бѣде зло, не смѣе да се приближи до човѣка, за туй клѣкналъ и той, но хрѣтътъ скочилъ на него. Той почналъ да се защитава и първата му работа била да хване хрѣтътъ за ушитѣ. На часътъ хрѣтътъ исчезналъ, а въ рѣцѣтъ на Лашка останалъ една делва съ жѣлтици староврѣмски. Лашко нагърбилъ делвата и се върналъ въ къщи, Отъ много бѣденъ Лашко станалъ първъ въ селото.

Иманьето се проявява и по другъ начинъ: тамо, къдѣто е закопано такова иманье, ношно врѣме, до дѣто не е настѣпило още *глуо доба*, горѣлъ оганъ и излизалъ синъ пламакъ. Щомъ се заблѣлжи нѣкъдѣ такъвъ синъ пламакъ, вече се знае, че тамо има закопано иманье.

6. *Врзколакъ*, Тоя невидимъ духъ се прѣдставлява отъ народното повѣрие като голѣмъ човѣкъ, който има само едно око,

голѣмо като *гжичо яйце* (на гжска яйце) и то на челото сѣ. Връколакѣтъ обитава въ пусти и полусрутени згради, като: пуста воденица, пуста църква, пустъ манастиръ, пуста кула и други. Той излизалъ въ потайно доба, прѣобразявалъ се на животни и пилъ кръвтъта на хората и ѣлъ месото имъ.

За връколака сѣществувa слѣдующата приказка:

«Едно време на един мъж умрела жената и он повторил, зел повторка. Повторката довела едно момиче, а и мъжъ имал момиче, та станали две: *завчрениче* и доведениче. Повторката мащea, много мразила заварничето, била го секи ден, мъчила го и най-послѣ казала на мъжа си, или да пропади момичето си, или она че бега от него. Мъжа вил, сукал и най-после склонил. Он зел момичето, ютвел го ю една пуста воденица и го юставил тамо. Момиченцето, когито пошло от дома си, zelo сас себе си едно петленце и малко лебeц. Като останало ю пустата воденица самѡ, оно се много юплашило и почнало да плаче; така като плакало юно заспадо. По едно време се сабудило и чуло, че некой тропа на вратата; юно понитало: «Кой тропа?» «Я сам.» — отговорил некой: «ютвори ми да юлезнем!» Момиченцето рекло: «Че ти ютворим, амá ако ми донесеш на царицата *мáниза*.» (Гердан отъ жьлтици или бисеръ или други мънисти). Връколака ютишъл и после малко се върнал съ нáниза на царицата и пак потропал: тропам, трѡпам девокю, ютворими да улезнем!» Момичето рекло: «Че ти ютворим, ама ако донесеш на царицата гривните.» Връколака донел и нѣи и пак потропал да му ютвори. Момичето рекло: «Че ти ютворим, ама ако ми донесеш на царицата *пѣфтите*.» Връколака и нѣи донел. Тогива момичето казало да му донесе на царицата и обеците и връколака и нѣи донел и пак потропал да му ютвори. Момиченцето тогива побутнало петленцето и юно пропело. Щом пропело петлето, връколака си изгубил. На заранѣта момиченцето събрало сичките тия неща, връзало ги въ престилката и си ютишло ю кѣщи.

Коги видели баща му и мащea му това, юни се много зарадвале и прибрали момиченцето да живее пак при нѣи. Повторката казала на дщеря си — доведеничето — и юно да иде ю тая воденица и да сака на връколака такива неща.

Макia ъ юмесиля пресна турта, юпекла ъ кокошка, наляла ъ бѣклица сас вино и е испратила ю пустата воденица. Коги дошло потайно доба, връколака пак потропал да му ютвори. Момиченцето рекло: «Че ти юворим, амá ако ми донесеш на царицата: нáниза юбеците, пѣфтите и гривните.» Връколака на частъ ъ донел сичко и пак потропал да му ютвори. Момичето мълчало и незнало какво юще да сака; връколака пак потропал да му ютвори и момичето све мълчало. Тогива връколака натиснал вратата, юлезнал, ислил кръвта на момичето, а чирвата му расточил по грeдите на воденицата.

Макиа му го чекала да се върне, чекала, но момичето нема. Угрижила се много и казала на мъжа си да идат заедно іу воденицата да видат ще е станало сас момичето. Стегнале се и пошли; коги дошле іу воденицата, що да видат! Чрвата на момичето биле расточени по гредите на воденицата, Макиата почнала се бие іу главата, да си скубе косата, припаднало ѝ іот мъжа и іумрела там си іу воденицата,

Мъжа е іоставил, върнал се іу дома си, іоженил си момичето и живел си сас нѣи много добре.»

[Слушана отъ Цвѣта Торньова гр. Ломъ].

7 *Полувѣрникъ*. Този лошъ невидимъ духъ се прѣдставлява като много грозенъ човѣкъ съ отвратително лице. Той ходялъ ношно врѣме и правялъ разни пакости на хората.

Какво нещо е *полуверник* народътъ неможе ясно да опредѣли. Единственното нѣщо, което се знае за него е че полуверника ходи самъ ношно врѣме. Отъ тамо пословицата: „*Щура се като полуверник*,” се казва за оногова, който ходи ношно врѣме самъ.

8 *Караконджо*. Тоя духъ се явява само веднѣшъ въ годината прѣзъ *мръснитѣ дни*, отъ бѣдніа вечеръ до *Водѣци*, а спорѣдъ нѣкой баби, до *бабинъ день*.

Караконджо се прѣдставлява като конь съ човѣшка глава и крилѣ. Караконджо е половинъ човѣкъ, половинъ конь съ четири конски крака и крилѣ, и човѣшка глава, грѣди и двѣ рѣцѣ.

Слѣдъ бѣдніа вечеръ у *потайно доба*, Караконджо се вече явява. Неговата пакостъ, която той причинява на човѣка, е много невинна. Ако нѣкой излѣзне прѣзъ *мръснитѣ дни* у потайно доба на вѣнь, безъ да има при себе си *бѣли лукъ* (чесновъ лукъ, чесанъ), то явява се караконджо, възсѣдва човѣка и ще го кара да ходи съ него, тѣй възсѣднатъ по цѣлото село цѣла нощ до *прѣви петли*. Щомъ петлитѣ пропѣжгъ, караконджо шукнува и їздения отъ него човѣкъ се връща дома, испотенъ, уморенъ. Друго никакво зло не струвалъ на човѣка.

9 *Вампиринъ*. Тоя духъ е много лошъ. Той пие кръвтѣта на човѣцитѣ, на добитѣка, храни се само съ кръвъ. Той има обрѣзъ много страшенъ: глава голѣма съ много голѣми и страшни

очи, крилѣ и крака съ ногти, подобни на бухалъ, но само съ човѣшка глава.

Тоя вампирицъ се различавалъ отъ онзи вампиринъ, който ставалъ отъ плътеникъ, за когото ще говоримъ по нататѣкъ.

До тука съ нечиститѣ духове, на които происхождението нѣма нищо общо съ човѣка, на които происхождението е неизвѣстно и които живѣятъ вѣчно, съ исключение на змеиоветѣ.

Има обаче нечисти духове, които сж били нѣкога човѣци, а сж станали такива вслѣдствие лошитѣ си дѣла на земята. Такива духове, прѣобразени отъ човѣци сж :

10 *Плътеникъ* (плътеникъ). Нито едно отъ суевѣрната и прѣдрасждащитѣ на народа не е тѣй распространено каквото туй суевѣрие, че човѣкъ, слѣдъ умирањето може да се прѣобрази на невидимъ духъ лошъ, който прави много пакости на човѣка. Прииѣри и случаи, които съмъ слушалъ отъ народа сж до толкова многобройни, щото е невъзможно да ги изложимъ тукъ. Село ненаиѣрихъ, въ което отъ 50—60 години насамъ да не е имало по не сто такива прииѣри, т. ie. мрѣтва хора оплѣтени.

Оплѣтванието става по слѣдующия начинъ :

Човѣкъ, когато умрѣ, ако го прѣскочи котка, кокошка, куче или друго нѣкое животно, той можалъ билъ да се оплѣти, да стане плътеникъ,

Човѣкъ се оплѣтвалъ, ако умрялъ прѣзъ мрѣсенитѣ дни, т. ie. отъ Бѣднѣа вечеръ до Водица.

Човѣкъ се сжщо оплѣтвалъ билъ, ако е билъ чорбаджия-изедникъ, лошъ, маѣосница, блудница и други тѣмъ лоши качества и занаятия.

Ако човѣкъ е много дѣртъ, старъ, и той се оплѣтвалъ билъ. На такива старци и баби, за да се не оплѣтѣтъ, щомъ умрѣтъ, разрѣзватъ имъ петитѣ на краката.

Плътеникътъ се прѣдставлява като човѣкъ, но само душата на тоя човѣкъ, която имала сѣщия образъ на човѣка; тоя образъ (обликъ) можалъ да види само *сѣбботникъ* или *глогъ*.

Плътеникътъ е невидимъ духъ и може да влѣзе на всѣкъдѣ.

Мрътовѣцътъ, който се оплѣтилъ не можалъ билъ да изгние, тѣлото му, ако и заровено въ земята, оставало неповрѣдено цѣло-цѣлничко, до тогава, додѣто се *увлѣчи* или *уважнири*. Плътеникътъ ходи по село, по кѣшитѣ, по нивитѣ, по ливадитѣ въ говедата и пр. и правялъ пакости, и на хората, и на *стоката* (добитъка). На стоката плътеникътъ пиялъ кръвтъта, а особено на младитѣ животни, като: *теленца*, *яганца*, *турменца*, *жрдебенца* и пр. а хората само натискалъ нощно врѣме, когато спятъ. Плътеникътъ е тежъкъ 150—200 оки, и човѣкъ, натисканъ отъ него, видвалъ голѣма мъка. Ако би да е по слабъ или *слабунювъ* (деликатенъ), или ако бѣде дѣте, то неможатъ да истърпятъ такава голѣма тежина, и умиратъ. Много такива *слабунюви* хора и дѣца сѣ се намѣрвали мъртви въ лѣгло.

За плътеника нѣма *потайно доба*, нѣма *прѣви петли*: той ходи въ всѣко врѣме и *деніемъ* и *нощемъ*. Той говори, смѣе се, *крѣви* се на хората, кашля се, псува и прави разни други дѣйствия, но никой не може да го види.

Плътеникътъ влиза и прави пакости по всичкитѣ кѣщи; само не стѣпва въ кѣщата на *сѣбботника* и *глога*, защото тѣ го виждатъ и защото сѣ по-силни отъ него и можатъ да го убиятъ.

Плътеникътъ, като влѣзне въ една кѣща, чупилъ паницитѣ, разливалъ водата изъ ведрото и котлитѣ, разсипвалъ гозбата изъ грънцитѣ и паницитѣ; той влизалъ въ истбата (истѣбата) и *изнищвалъ* платното, изваждалъ крѣснотъ, а по нѣкога съсичалъ и *основата*; той влизалъ въ *пѣвницата* и *зѣмника* (звнѣка), той изваждалъ *чепътъ* на бѣчвата, та источвалъ виното или *ракията*, за да отмѣсти за туй, че додѣто билъ живъ не сѣ му дали

да пие вино; отварялъ *кѳвчега* (сѳндѳка) и изваждалъ рѳбата (прѳмената, дрѳхитѳ) и ги простиралъ по плѳтѳтъ на *гѳмното* (гѳмно) и *обѳра*; той влизалъ въ кошѳрата, обѳора и други сѳгради за стоката, отварялъ вратата и изкарвалъ стоката по полето; той изкарвалъ конѳтъ, обѳязвалъ го и цѳла нощъ го каралъ. Такива подобни дѳйствиѳ връшилъ безброн.

За плѳтеника между народа има толкова много избылно приказки, щѳто само съ тѳхъ би можали да се напълнятъ десетина печатни коли. Въ всѳкое село ще чѳете по стотина такива приказки за плѳтеницитѳ. Азъ щѳ изложѳ само нѳколко.

Въ село Сливовикъ Лом. околия се опѳтилъ дѳдо Геро и правилъ на хората много покости. Между другитѳ пакости приказватъ за слѳдѳующитѳ: источилъ на нѳколко душъ бѳжвитѳ съ виното, защото, додѳто билъ живъ, не сѳ му давали винце, когато поисквалъ.

Въ Криводолъ, сѳщата околия се опѳтилъ Димитръ Парагѳрецѳтъ. Той станѳлъ до толкова опасенъ, щѳто отъ страхъ отъ него сѳ се събирали по нѳколко семейства въ една кѳща, за да прѳношуватъ. На всѳкъдѳ ходилъ, само въ кѳщата на даскалъ Цвѳтко не стѳпвалъ, защото той билъ *сѳбѳотникъ* [роденъ въ сѳбѳота]; въ кѳщата на тоя даскал Цвѳтко сѳ бѳгали по 10—20 семейства да прѳношуватъ, и като се връщали на сутренѳта намирали въ кѳщитѳ си всичкитѳ си землени съсѳдове испочупени, а рѳбата (ризѳ, гащи, престилки, вълненици, сѳкманѳе и други), изхвърлени въ гѳмното и *кѳвчеситѳ* (сѳндѳцитѳ) праздни. Нѳкой си Иванъ Стояновъ отъ сѳщото село се наелъ да спи самъ въ кѳщата си, но прѳзъ нощѳта плѳтеникѳтъ Димитръ дошѳлъ и почналъ да чѳупи и троши. Иванъ станѳлъ отъ леглото си, запалилъ свѳщѳта, за да види кой е, но на частъ невидимъ чѳвѳкъ духналъ та угасилъ свѳщѳта и стоварилъ по гърбѳтъ и главата му такива удари съ тоягата, щѳто Иванъ падналъ. На сутренѳта всичкитѳ видѳли ударитѳ по главата и гърбѳтъ. Селѳто пропищѳло. Най сетнѳ субашата, койѳ билъ арнаутинъ и сѳботникъ се наелъ да го убие. Стопали единъ котелъ вино, врѳло, раскопали грѳба, распрали тѳлото му, отъ дѳто рухнала ясна чървена кръвъ, насипали врѳлото вино, и плѳтеникѳтъ вече неизлизалъ. Расказватъ всички, че, когато раскопали грѳбѳтъ, видѳли били, че тѳлото му било здраво, чървено и пълно съ кръвъ, а Димитръ мърѳдалъ билъ съ единъ мустакъ.

Въ село Ковачица се опѳтилъ билъ нѳкой си Първанъ Сивинъ и до толкова се увѳчилъ, щѳто единъ денъ, когато кръчмата била пълна съ хѳра и приказвали за него и за неговитѳ пѳкости, наведнѳжъ стѳкла-та, които били наредени по полѳщата (лѳвица) почнѳли да се чѳупѳтъ отъ ударъ на невидимъ чѳвѳкъ и невидима тояга. Всичкитѳ видѳли, че това е

Първанъ и почнали да бѣгатъ изъ кръмата, а Първанъ бие дѣ кого стигне.

Подобни суевѣрія се срѣщатъ навредъ. Тия раскази съмъ ималъ прѣдъ видъ при описванието на плътеника.—

Плътеникътъ влизалъ въ къщи и тогава, когато всичкитѣ врати сж затворени и, когато цѣлото семейство вечеря, той духвалъ и угасвалъ свѣщта, а послѣ въ тъмнината, чуялъ паници тръкалялъ котли, а по нѣкога и биялъ хората изъ тъмнината съ тояга.

Ако на вратата има *нѣщелки* (нити) или, ако въ нѣкоя къща има *чрънз глогъ* (дърво), то тамо плътеникътъ не влизалъ.

Плътеникътъ врѣлувалъ по тоя начинъ до 40 дни; ако до това врѣме немогатъ да го убижтъ, той се *овлѣчвалъ*, ставалъ *самсомблеуъ*, а слѣдъ туй и *вампириъ*, *овампирвалъ се*. До това обаче положение плътеникъ много мѣчно достигвалъ, защото повечето пѣти биввалъ убитъ, или отъ *глогъ*, или отъ *сжботникъ*.

Сжботникъ е онзи, мѣжъ и жена, които се раждатъ въ сжботта; тѣ естествено виждатъ плътеника; той бѣга отъ тѣхъ, а тѣ могатъ и да го убижтъ.

Глогъ е по силенъ отъ сжботника врагъ на плътеника. Глогътъ произлиза отъ самия плътеникъ; когато се увлѣчи и увампирри, плътеникътъ забѣгва далечъ, взима чловѣческии образъ и тамо се оженва; отъ тоя бракъ родении ставалъ глогъ. Такъвъ глогъ можалъ да утрѣе плътеника.

Когато ще трѣбва да се убие плътеника, глогътъ или сжботника, отива на гробътъ на умрѣлия, раскопва го, промушва трупътъ на плътеника съ дървенъ шишъ, направенъ отъ *чрънз глогъ* и поливатъ го съ врѣло вино или масло.

Чрънглогъ е дърво, отъ което се правжтъ кръстеве и други домашни потребности. Плътеникътъ бѣгалъ отъ туй дърво; съ шишъ отъ туй дърво и промушватъ тѣлото на оплътения човѣкъ.

11. *Вампириъ*. Плътеникътъ, който оцѣлѣлъ до четиридесетия день отъ смъртѣта си, той се увлѣчвалъ, а по послѣ ставалъ *самсомолеуъ*, и най-послѣ и *вампиринъ*.

Да се *овлѣчи* плътеника и да стане *самсомолецъ*, спорѣдъ повѣрието на народа, значи: душата на умрѣлия да се облѣче въ плътъ, но безъ кости, и въ тая плътъ той вече ходи по земята. Той можелъ да бѣде видимъ и невидимъ, когато ще. Нощно врѣме той оставялъ видимата си човѣшка плътъ и ходи съ духътъ си та прави пакости на хората и стоката.

Богато прѣмине въ това положение нѣколко недѣли, тогава той се увампирвалъ, ставалъ *вампиръ*.

Вампиринъ или *вампиръ*, споредъ понятията на народа, има човѣческии образъ, но само видимъ: защото въ дѣйствителностъ, той е трупъ безъ кости, съставенъ отъ месо, което, ако се най-малко пореже, обръщаю се било веднѣга на *пихтия* (пача). Нощно врѣме той се прѣобразявалъ въ разни животни и нанисялъ голѣми пакости, и на хората, и на животнитѣ; пакоститѣ се състоятъ въ това, че той испивалъ кръвта на човѣка или на животното, отъ което умирали.

Въ тоя си новъ образъ плътеникътъ отивалъ въ далечни страни, където го никой непознавалъ и тамо, като човѣкъ, се хващалъ за работа. Занятието, съ което той трѣбвало било задължително да се занимава, било или касаплькъ или берберинъ, т. ie. такова, въ което главното оръжие е ножъ или бръсначъ, та да можялъ билъ по-скоро да се порѣже и да умрѣялъ.

Въ това си положение плътеника по нѣкога достигвалъ до голѣма почестъ, спечелвалъ богатство, оженвалъ се, нараждавалъ дѣца, но достигвалъ до дълбока старостъ много мѣчно и много рѣдко.

12. *Вѣщица*. Вѣщицата е жена много стара, която чрѣзъ тайната сила на разнитѣ билки и *бурение* и съ съдѣйствието на *гѣвола* и лошитѣ духове, получавала свръхестественна сила, дарба и природа. Всичкитѣ невидими духове сж нейни всѣгдашни прислужници и слуги. Тя постоянно се намира въ тѣхния кръгъ и чърпе отъ тѣхъ сила и мощъ на чародѣйства.

Вѣщицата живѣе въ пуститѣ гори и планини, въ дълбокитѣ

непроницаеми лѣсове, край рѣка, изворъ или *врѣло*. Тукъ тя е самъ уединена и се занимава съ събиране билки и бурение. Тя има слѣдущата свръхестественна сила: исцѣрява човѣка отъ каквито и да било болести; прѣдсказвала бѣдѣщето на човѣцитѣ; откривала тайнитѣ помишления на човѣка; покорявали ъ се самитѣ стихии: тя можала да създаде вѣтъръ, дъждъ; причинявала наводнение; прѣобразявала човѣка въ животно, камѣкъ или дръво и повръщала го изново въ първия му образъ; можала, ако иска, да направи човѣка щастливъ или нещастенъ; имала сила да се *префтаря* на разни животни, а, ако искала, да става и невидима.

Змийтѣ сѣ нейни прислужници и слуги и тѣ ъ помагали да събиратъ *билки* и бурение лѣковити и чародѣйни. Утровата змийска за неѣ е безъ дѣйствие.

Понятіята на народа немогѣтъ положително да опрѣдѣлѣтъ да ли вѣщицата умира, както всичкитѣ хора, и какво ставало съ неѣ.

Вѣщицата е зло дихание, и населението не само ѣ мрази, но се и бои отъ неѣ. И днесъ епитетъ «*вѣщица*» се дава на женитѣ и момитѣ за укорение. Има сѣщо укорителенъ епитетъ вѣщерникъ или «*вещугюрникъ*,» на мѣжъ, но мѣжъ вѣщица на можихъ да открие.

а) За вѣщицата и за силата ъ съществува тая приказка, съдържаеието на коѣто съставлява и понятіето на народа за неѣ.

«Едно време имало единъ мѣж, коѣто умрѣла първнѣята жена и он повторилъ за друга. Отъ първнѣята си жена онъ ималъ едно момиченце и повторката довела едно, та станали двѣ: една заварениче и едно доведениче. Машеата много мразила завареничето, била го и мѣчила, а бащата сичко виждал, но немало що да стори, требало да мѣлчи, ако сака да бѣди миръ у къщи. По едно време повторката почнала да казва на мѣжа си: «ако не пропадиш момичето си, я ще си сѣдемъ, я не можемъ да търпимъ тая смърделщина.» Бащата вил, сукал и най-после склонилъ да го пропади. Казалъ на повторката: «юмеси и юпечи лебъ, че ще да ютведемъ детето на друго село та да го дадемъ некому ранѣниче!» Она юмесила и юпекла единъ лебъ и бащата зѣл момиченцето си и го повелъ на пѣт. Вървели, що вървели, настанали една пуста гора, «Нека го юоставимъ тукъ, на какво му Господъ даде» — помислилъ бащата; онъ трѣколилъ туртата низъ единъ баиръ и казалъ

на момиченцето: «Иди, татино, та фани леба и го донеси!» Момиченцето оттръчало, зело леба и пошло да се искачва из баира на горе. Когн дошло тамо, дето е бил баща му, него нема. Викало то „тате,“ плакало, но от нигде ни глас ни вест. Бащата се скрил и се върнал ю дома си, а момичето юстанало само ю пустата гора. Плакало що плакало и като незна-яло на къде да иде, упътило се по една пѣтичка низ потока на горе, да вида дека че го ютведе тая пѣтичка. Така, като вървело, дошло до една колибка. Оно се малко юплашило, но после са ослободило (а) и ютишло та почукало на вратата. Изнѣтре се чул глас, и момичето юлезнѣло. Оно виделе една бабичка, че варила край ѳгиниѣ билкин у гърци; тая бабичка била вещица. Она попитала момиченцето, от дека така е дошло, и момиченцета исприказало сичко. Тогива бабичката му казала да се небои, она че го има за свое и че живеят заедно.

На заранта бабичката излезнала по гората да бере билки, а на момичето казала: «ти, синко, остани тука и да нагледваш колибката; да се не боиш ют нищо; че излезнатъ моите пиленца, они не сѣ като вашите, ама ти да се не боиш, забръкай м'ги бръканиѣ налеј м'ги водица, та да ядѣт и пият.»

Бабичката ютишла да бера билки и бурениѣк, а момиченцето останало само; оно помело, омило паничките и приготвило бръканиѣце за пиленцата на бабата. Сипала бръканиѣцето у чѣрепа, сипала водица у друг чиреп и смамила пиленцата. Она чекала да излѣзнат пиленцата сас квачката, но колко се уплашила когн видела, че излезнали из бурениѣка и тревуѣка не пиленца, а змии и гущери; она намалко щела да избегне, но се сетила за думитѣ на бабичката и се ослободила. Бабините пиленца се наеле и пинале водица и пѣ побегнали и се скутале по тревуѣка. Наближило пладне и бабата се върнала; юще на пѣта посрещнале я пиленцата и викале: «бабо, кака ни нарани и напои убаво!» «Добре, бабини, и баба, че пофали кака» — казала м'ги бабичката.

Бабичката и момиченцето седнале да обедват и като се наели, момиченцето дигнало синията, примело троите. После пладнуванѣто бабата казала на момиченцето да иде та да се юкѣпе ю барата. Момиченцето юти-

---

(а) *Ослобождамъ, Слободен, Слободѣя*. Значение на глаголѣтъ има туй значение да се небои човѣкъ отъ нищо, да се окуражва и ободрява, настрѣчава. *Бѣди слободен* — значи не бой се отъ никого. „Не за-качай никого, не прави никому пакости, плащай си дѣлѣка и дѣла, па бѣди слободен“ — е съвѣтътъ на бащата къмъ дѣщата. «Слободѣя» и *слободен* още означава и ѳхолность: „Слободен си, та се смееш“ „Широко ти около ѳрълѣто.“ „Слободѣята те надула“ или „Слободѣята е пѣ лѣша и ют неволията.“ Значи, че въ ѳхолностьта човѣкъ по нѣкога може да направи по вече грѣшки. „Слободѣя печен божур“ има сѣщето значение.

шло, юкжпало се и коги излезнало из водата, оно светнало като слънце: било цело-целеничко позлатено. Тогива бабичката му казала: «ако сакаш седи при мене, ако сакаш иди си при баща си: от сеги ната(к) никой нема да те мрази и пѣди; ти че земеш царския син.» Момиченцето рекло че сака да си с'иде. Оно пошло и като вървело неколко дни, стигнало ю дома си. Мащеа му, като го видела такова юбаво и позлатено, почудила се и посакала и нейното момиче да стане такова.

Вечерта дошъл си мѣжа и като видел дѣщеря си и юще и такава юбава много се зарадвал. Жена му рекла да заведе и нейното момиченце тамо, дека е билъ юоставил своето. Омесила пресна турта, юпекла кокошка и момиченцето пошло сас ъчува си; като дошле до пѣстата гора ъчува го оставил самѡ и се върнал. Момиченцето пошло по пѣтичката и дошло до колибката на бабата. Потропала на вратата и бабат ъ ютворила; оно юлезнало ю колибката и исприказала на бабичката сичко. Бабичката се склонила да юстане при нея. Бабичката пак пошла да събира билки и бурение и казала на момичето да нарани пиленцата. Момиченцето останало само, легнело да спи, а пиленцата бабини (змии, змийчета и гущери) излезнали и зели да тражатъ ранѡ. По едно време момиченцето се сабудило и се сетило какво му беше зарѣчала бабичката. Оно стоплило вода, забръкала бръканіе и дала на пиленцата. Бръканіето било тежко, водата била тежка и пиленцата сѣ се попарили и побегнали по тревуліака. За пладне бабата се върнала пак, и пиленцата е пѡ посрещнале и се юплакале ют кака си, че ги юпарила сас бръканіето и водата, и сѣ гладни. «Нема нищо и баба че ъ плати» — рекла бабичката.

Седнале да юобедват каквото се нашло и после бабичката казала на момиченцето да иде да се юкжпе ю барата. Момиченцето отишло па се юкжпало и като излезнало оне било чѣрно като арапкиня. Като се видело така грозно и чѣрно, момиченцето зело да плаче и плечешкѡм се върнало ю дома си. Макиа му, кѡто го видела така грозно и чѣрно, почнала да плаче, да се бие ю главата, и да си скѣбе косата. Она юще повече намразила завареничето си и зела пѡчесто да го бие.

Царския син посакал да се жени и пошъл по царството си да тражи момиче за себе си. Одил що одил царския син дошъл и ю това село. Он одил ю секоя кѣща па дошъл и ю кѣщата, дека живела златното момиченце. Мащеата извела своето чѣрното момиче, а завареничето златното момиче скутала. Царския син попитал: «немате ли друго момиче?» Мащеата сакала да скута, но се уплашила и казала, че има юще една, ама оно е ю пепелиѡ. Царския син посакал да види и него и мащеата, ще не ще, извела го, и царския син е аресал, дал ъ царския прѣстен и казал, че ще дойде да е земе сас царски интофи. Минало се неколко дни и царския син пратил дрѣн за момичето да се облече, та да бѣде готова за свадба. Мащеата от яд не можала да се побере ю кожата си, зѡтова намислила да направи измама. И тогива, като сеги, невеститѣ се превесвали сас прѣвес

та никоѣ неможал да види невестата. Мащевата зела та ѡблекла своето момиче, превесила го и го направила на булка, а златото момиче зела та го заклопила под едно корито ѱ гунното.

Дошъл царскѣя син сас нѣтофи и много воскѣа да земе булката и да е заведе ѱ дома си. Повеле превесаното чърно момиче и мащевата се радвала, че дъщеря ѱ че стане царица. Петела час по час скачал на коритото, и кукуригал: „*Кукуригу! Златѣ кака под корито, а чърната под превеса!*“ Така нѣколко пѣти правил петела и мащевата го пѣдила: «Иш пустинію!» Царскѣя син чул това пѣяние на петела и попитал мащевата: «Какво пее петела и оти така хорутува?» По онова време ѡрата сѣ ѱтбирали ѱт языка на животните. Мащевата рекла: „*Он си така пее секоѣ.*“ Петела пак се ѱкачил на коритото и пак кукуригал: „*Кукуригу! Златѣ кака под корито, а чърната под превеса!*“ Царскѣя син дал зор да отклопат коритото и що да види, под коритото седело момичето дека светело като слънце. Тогѣна царскѣя син заповедал да свалат превеса от невестата и видел момиче чърно като циганка и арапкиня. Много се расърдил, фанал мащевата врѣзал ѱ рѣцете и е ѱдавил, а златото момиче облекъл ѱ царскѣя дрѣи, турнал го на нѣтофа и го завел ѱ дома си. После се вѣичал за него и така оно станало царица.»

[Слушана отъ Цвѣта Торньова отъ гр. Ломъ].

б) Сѣществуватъ много още суевѣрне подобни на слѣднитѣ:

Въ 1884 г. прѣзъ м. Юний реката *Арчаръ* бѣ придошла ненадѣйно и завлѣкла много бѣщи и покѣщина. Наводнението станало въ течение на една нощъ. Ненадѣйно дошло, бързо и заминѣло. Прѣди наводнението не е имало голѣми дѣждове. Това повлияло върху вѣрванието на народа, и той незакѣснѣлъ да измисли причината за туй наводнение. Вто го:

«Край *Рабѣишкото* езероили *Миливанското* блато живѣла била въ *Рабѣишката* *жгура* една вѣщица. Тая вѣщица излизала изъ пещерата, та се расхождала покрай блатото. Мнозина отъ околнитѣ селяне ѣ били виждали. На тая вѣщица скимнѣло било да накаже хората, заради грѣховетѣ имъ, та разиграла езерото, и наводнението станало. Когато буйнитѣ талази сѣ влачили: сено, бѣкви, говеда, покѣщѣнина, хора и други вещи, вѣщицата, прѣтворена на гѣска, пливала била върху водата. Нѣкой си отъ селенитѣ поискалъ да ѣ убие съ пушка, но рѣката му изсъхна.»

Въ разнитѣ села помнѣтъ за много такива вѣщици. Така: Тодора и Мицка въ Крива-бара, Стойна въ Ковачица; Цонка въ Комошица; Пена въ Толовица; Дуда въ Вълчедръма; Камена въ Василовци и други и други цѣлъ редъ имена на вѣщици въ селата, сѣ нѣкога живѣли, правили чудеса, пакости и сѣ умрѣли.

13. *Магѣосница. Магесница.*

Магѣосницата е жена, която такожде стоѣ въ сѣобщение съ лошитѣ духове и съ силата на билѣкитѣ и буреніетѣ, правила разни чудеса, но въ много по малѣкъ размѣръ и въ много по ог-

раничена стъпенъ отъ вѣщицата. Съ свойтъ *магии* магйосницата можала да прави слѣдующитѣ пакости и нѣща за човѣка: съ помощта на своитѣ магии, тя можала да умѣри човѣка, да го осакати, да го полуди, да го парализира, да го направи *половинсветъ*; (а) съ магнитѣ си тя можала да играе голѣма роль въ любовнитѣ отношения на мъжътъ и жената или момата и момъкътъ: можала да накара мъжътъ и момъкътъ да подлудѣжтъ отъ любовъ къмъ жената и момата, или да ги напразятъ до отвращение; жената е безчестна, а мъжътъ строгъ и бѣхте жена си за тая ѝ лоша постъпка, магнитѣ на магйосницата го смирявали, и той почвалъ да глѣда на всичко като *пуйка* безгласенъ; нѣкой е кметъ, чорбаджия, управитель, сѣдия и пр. и прави работи, които не могатъ да бѣдѣтъ одобрени, магнитѣ затискатъ хорскитѣ уста, затварятъ очитѣ на началството, и за неговитѣ мръсни и безчестни дѣла никой не продумва нито думица; тръговецъ е човѣкъ и иска да има много мущерии, магнитѣ направятъ, щото всѣкой день дукянътъ му да бѣде прѣпълненъ съ хора, и прочее, и прочее и прочее; нейнитѣ дѣла сѣ многобройни.

Най голѣмата сила и мощъ на магйосницата се състояла въ това, дѣто тя можала, съ своитѣ магии, да принуди мѣсеца да остави своето мѣсто на небето и да слѣзне на земята въ нейното тайнствено *сѣто*.

(а) *Половин свет* човѣкъ става тогава, когато е неспособенъ за работа и то, или отъ нѣкое осакатяване, или отъ дълго болѣдуване. „*Половин свет — чърн свет*“ е пословица, която обѣлѣзва положението на човѣка половин-свет. Много често се казва и за *изсѣпани* човѣкъ, че е половин свет. „*Губавецъ е, работникъ е, ама е половин свет*“—обясняваше една невѣста прѣдъ Лом. Архирейския намѣстникъ за своя мъжъ, като искаше съ това да обясни на съвѣта, че мъжътъ ѝ билъ *изсѣпанъ, истурентъ* [»*истурвамъ*» означава, *помътвамъ* дѣте, ако се говори за жена. Тоя терминъ обаче за мъжъсе много рѣдко употребява, и то само, когато искатъ да се посмѣятъ на нѣкой мъжъ, че е *посакмѣвъ*: „*Дай му можа да го не истури!*“ Има още една дума за жените „*Избивамъ*.“ „*Она е избив-*

Това е онуй *«свалване на мѣсеца,»* което е обвито съ голѣма тайнственностъ, около което народното повѣрие натрупало купъ измислица и праздни налучквания и съ което се тълкува и обяснява затмениято мѣсечево

Начина, по който се сваля мѣсеца никой не знае, защото нито една отъ магйосниците не е откривала тая тайна никому, но народното повѣрие разказва слѣдущето :

Насрѣдъ гумното магйосницата туря единъ котелъ съ вода налѣта въ потайно доба, а въ водата разни *бѣлъки*. До котела има сложено ново сѣто — *тайнственното сито*, Това магйосницата свършва прѣди потайно врѣме. Като настане потайно врѣме, магйосницата излиза *изъ къщи гола-голеничка*, кѣкто ѣ майка ѝ родила, съ китка въ рѣцѣтъ си, отива до котелѣтъ, за-клиня нѣщо и гледа у мѣсецѣтъ; слѣдъ това влиза въ къщи и слѣдъ малко се повръща съ едно грѣне въ рѣката си (това сѣ всемогщитѣ магии), приближава се при котелѣтъ и прави ново заклинание къмъ мѣсецѣтъ. Като свърши заклинанието, тя взема сѣтото, и обикаля къщата три пѣти, дохажда изново при котелѣтъ, и, като направя ново (трето) заклинание, тя заклапя котелѣтъ съ ситото. Слѣдъ туй натопва китката въ грѣнето, поржева сѣтото, гумното на четири страни, себе си и мѣсецѣтъ на горѣ

Слѣдъ тия дѣйствия, магията се счита за свършена.

Мѣсецѣтъ, който до това врѣме е свѣтѣлъ тихо и спокойно на небето, почувствува силата на тия магии и почнува да се ѣде т. ie. да потъмнѣва постепенно, додѣто най сѣтне мѣстото му остава тъмно и праздно. На земята става тъмно, но въ гумното на магйосницата свѣтло като день.

Мѣсецѣтъ като свѣти на земята, падне право въ сѣтото ;

ла," „Пет роди — едно не изби“. Сжествува пословица: *кое дръво на роди, оно не стура.*“

магйосницата го наднесва надъ котела съ водата и разговаря се съ него. Като свърши разговорътъ си съ мѣсеца, магйосницата го освобождава; мѣсецътъ изново се качи на небето постъпенно, додѣто се напълни. Сега мѣсецътъ нѣколко врѣме неможе да свѣти тъй ясно както напрѣди, защото е уморенъ отъ слизанъето и възлизанъето.

Всичко туй никой не можалъ да види, а и не смѣялъ да погледне, защото, ако се осмѣялъ нѣкой да надникне, той билъ подлудѣвалъ или онѣмѣвалъ. Додѣто магйосницата вършела тия нѣща, около гумното ѝ се чувало *силно фученъе* на вѣтъръ, което произвеждали лошитѣ духове.

Пръви петли пропѣватъ . . . . всичко шукнува!

Магйосницата е вече въ къщи облѣчена, прибрана и се занимава съ водата, билькитѣ и китката, които сѣ силни магии и съ помощта на които тя може да стори много работи. Магйосницата вече знае всичко, що се случило по свѣта: защото мѣсечината била ѝ съобщила, що видѣла, било по тъмнитѣ угои, било по полетата, па даже и въ спалнитѣ стаи на хóрата. И какъ ли мѣсечината не прониква. какво ли не види.?!

Водата, билькитѣ и китката се спаструватъ тщательно и грижливо, и съ тѣхъ се правѣтъ магнитѣ.

(Слушано отъ баба Пена изъ гр Ломъ).

Магйосницата Дуда въ село Вълчедръма, като сваляла мѣсеца, а случайно минжлъ край гумното ѝ единъ пѣтникъ отъ къмъ планината и като видѣлъ свѣтлината въ гумното полюбопитствувалъ да погледне, отъ дѣ иде тая свѣтлина въ гумното и какво врѣши. Какво видѣлъ, не се знае, защото на сутренъта го намѣрили ограисалъ и онѣмѣлъ и неможео нищо да се разбере отъ неговитѣ мимически движения. Следъ нѣколко дни умрѣлъ.

Магйосници има и день днешенъ въ всѣкое село поне една, ако не повече, и народа има голѣмъ страхъ отъ тѣхъ, защото тѣ можали били да направятъ много, и добрини, и злини на човѣка и на стоката му, и на имота му.

Освѣнъ тия невидими духове, спорѣдъ понятията на народа и разнитѣ болѣсти, като: *чумата, холерата, сѣнаницата* (баба шарка), *червенката* и други, па и самата смъртъ, които ще опишемъ по послѣ, не сж нищо друго освѣнъ невидими женски духове, които Богъ испраща, за да наказва човѣцитѣ за тѣхнитѣ грѣхове.

Тия сж невидимитѣ тайни лоши духове, верѣдъ които живѣе човѣкътъ и на които народното повѣрие оздравило сжществуването и до днесъ въ тоя край. Сграхътъ отъ тѣхъ и отъ тѣхни пакости до толкова е голѣмъ, щото е родилъ и поддържа цѣла верига сувеѣрни обряди и прѣдразсѣдци

И днесъ не смѣе човѣкъ да спомѣне името на нѣкой лошъ духъ, или на нѣкоя болѣстъ: защото вѣрва, че тоя лошъ духъ, тая болѣстъ ще сж явѣтъ тутакси. Ако се спомѣне за нѣщо лошо, за нѣкакво нещастие, за нѣкаква болѣстъ, всѣкога се придружаватъ съ думитѣ: *«На гѣвола крушумъ у ушитѣ»* (т. ie. да не чуе), или *«тамо нѣму си било»* или *«Тука Господъ здравие да дава,»* или *«Подъ камикъ да остане,»* или *«у пусти гори да иде»* и пр.

Вѣрва се още, че има *добъръ часъ* и *лошъ часъ*: *Помислилъ си у добъръ часъ «На добъръ часъ!» «Помислилъ си у лошъ часъ,» «Срѣщнало те у лошъ часъ и на лоше мѣсто,» «Погледналъ те у лошъ часъ,» «Не кълни* (казва се за майка и баща, за по-старъ братъ или сестра) *— че може да се улучи у лошъ часъ,» «За право дай, за право се не кълни, че може да се улучи у лошъ часъ,» «срещналъ те лошъ ветаръ, лоша среща,» «Да те не среща лоша среща» — сж узречки (пословички), които сж основани на тия суевѣрия. Отъ тукъ въ Западна България сжществува обичай, щото всѣкий мъжъ или жена, момъкъ или мома, когато ще*

сръщнахъ или стигнахъ нѣкого, по-младия ще каже на по-стария: «Добра сръща,» добръ стига» и «помага Богъ, ако се минава край работници.

II ПРАЗДНИЦИТЪ И ОБРЯДИТЪ, УСТРОЕНИ ВЪ ЧЕСТЪ НА РАЗНИТЪ СТИХИИ, ВЪЗДУШНИ ЯВЛЕНИЯ, БОЛѢСТИ, ЛОШИ ДУХОВЕ И ВРѢДИТЕЛНИ ЗВѢРОВЕ.

Встъпление.

Тия тайни и невидими духове създадени отъ невѣжеството на нѣкогашния първобитенъ човѣкъ; разнитѣ тъмни понятия на тоя човѣкъ за окръжаващата го природа и за разнитѣ явления въ живота на човѣка и въ природата; врѣдителнитѣ животни, които сж прѣслѣдвали тоя незащитенъ човѣкъ на всѣкоя стѣпка — всичко това е накарало, както спомѣнахме и погорѣ, човѣка да устроява празници, да принася жертви само и само даво нѣкакъ се умилостивѣхъ невидимитѣ духове, болѣститѣ и хищнитѣ звѣрове, та че и разнитѣ явления, било въ природата, било въ живота на човѣка.(а)

а) За устрояването на тия празненства ето какво прѣдание е съчувано между селскитѣ священници:

«Нѣкога не е имало школи. Когато се свършилъ Никейския съборъ отъ 318 Св. Отци и въвелиновия законъ, стария законъ останалъ нусть. За да го запазѣхъ, събрали се трима священници и три баби: попъ Торньо, попъ Милъо и попъ Калцункъо, баба Петка Горогѣда, баба Бандакира и баба Друсна; тѣ сж били отъ шестъ села; събрали сж се на една могила въ село Бурованъ, поканили селянитѣ да излѣзнатъ — малко и голѣмо — да направѣхъ идолослужение; заклали овни и овци, ѣли и пили и установили слѣдующитѣ празници;

Пръви Мартинъ день и пръва Мартина сѣббота — отъ градъ Тудоровъ пондѣльникъ отъ мухи; тудоровъ четвъртъкъ отъ гарване и чавки. Великий четвъртъкъ и слѣдующи (спорѣлъ новия законъ) — отъ градъ

Свѣтлий вторникъ (по новия законъ) — отъ суша. Еремия —

Тия празници, и обрядитѣ, които сж извършвани въ врѣме на празненствата, слѣдъ въводжанието на християнската вѣра, ако и да сж прѣтърпѣли едно малко промѣнение, ако и да сж, нѣкои отъ тѣхъ, облѣчени въ християнската одѣжда, се пакъ сж запазени

Ний ги излагаме, такива, каквито сж запазени между народа въ тоя край Ще ги опишемъ спорѣдъ мѣсецитѣ.

1. *Димитровскій мѣсецъ Октомврий*
а) Мишинъ день (27 Октомвр. Св. Несторъ).

Селенинѣтъ е прибралъ всичкитѣ полски произведения, сж-талъ е кукурузѣтъ въ кошѣветѣ, а житото, нчмикѣтъ, овесѣтъ лемеца, просото — въ амбаритѣ; сѣното и сламата е напластилъ и зашумилъ въ гумното; оборитѣ и кошаритѣ закжтани и стѣгнж-ти за стоката и добитѣка за прѣзъ зимата; бжчвитѣ въ пивницитѣ сж напълнени съ вино; *качетата* съ сиренѣе, и кацитѣ съ зеле (армея); други варива вече приготвени въ *звѣницитѣ* (зимницитѣ). Иде и дохажда *Петковден*, който се счита за водителъ на *светцѣте* (18) и *Димитровденъ* (Гмитровденъ). день, въ кой

отъ змии; прѣзъ Русалската неделя: срѣда — отъ лудостъ, петъкъ — отъ кели. 15, 16 и 17 Юлий — отъ *огнь* 27 Окт. — отъ мишки 11 12 13 Ноемврий влѣчи празници. 21 Ноемврий лошъ влѣчи празникъ *«Кукуца»* Отъ 20 — 26 Декемвр. да се празнува, та да раждатъ женитѣ лѣсно. Андреевъ день — отъ мечки. 8 Януар. Бабинъ день. 1 2 и 3 февр. влѣчи празници. (Слушано отъ попъ Цвѣтко Буковецъ Лом. Окол. Лом. Окржгъ.)

18) Въ тоя край въ своите молитви всѣкога почнуватъ тѣй: «Светá Пѣтка, света Неделя, светá макia Богорадица.» Когато ще се мѣсатъ колачи за *служба*, всѣкога ще има колачъ «св. Петка» и «Светѣцъ» (а); тоя колачъ «св. Петка» е и първия колачъ при службата и безъ него не може.

(а) Въ Западна България, особено въ планинскитѣ села, като: Чипоровци, Влашко село и други и въ селата: Ковачица, Вълчедръма, Мокреш, Лом. околия, сичкитѣ сжществителни, които се окончаватъ на ец и гласоударението пада на послѣдния слогъ това *ец* се изговара *ыц*, като: *светыцъ, коноиыцъ, коньыцъ, сажыцъ, веныцъ, крѣстыцъ, колыцъ* и пр.

то става *отрѣбванъето* и *зарѣбванъето* на слугитѣ (19); день въ когото вече слънчевитѣ горѣщи лъчи и лѣтнитѣ пѣкове нѣма, и селенинѣтъ се успокоява отъ трудоветѣ и почнува зимното си веселие; день въ който Св. Димитръ убива спайята — агата, който е стоялъ прѣзъ цѣло лѣто надъ главата на селенинна — работникъ, и день, въ който вече той — селянина — си почива и може да се повесели.

Пекътъ нѣма, трудътъ си почива; спайята го нѣма, за да искарва гарѣя на работата, но има другъ врагъ, другъ неприятелъ по-силенъ, който може да унищожи всичко, що е събралъ за *зимовище*. Тоя врагъ е *мишката*.

Мишката се крие подъ земята, крие се въ къщи, за неж нѣма прѣграда, тя свободно влиза на всѣкадѣ: и у коша, и у амбара, и у ковчега, било лѣтно врѣме у полѣто, било зимно врѣме мишката и *сукъзмъ* (полската мишка) съсипва всичко: и жито, и кукурузъ, и ичимикъ, и платно, и дрѣхи. Трѣбвало е да се тражи срѣдство, за да се избави отъ тоя *сѣсипникъ*. Мачката (когката) е опитомена и човѣкъ ѝ храни, *ко̀тка* ѝ, гоѣ, само и само за да гони и лови мишки. Обаче и мачката може много малко да помогне на злото; тя може да хване, и то пакъ много рѣдко, само оная мишка, която ѝ се падне случайно у ногтитѣ; която е излѣзнѣла вѣнка изъ земята, а другитѣ сѣ неприкисновенни за неж. Като на пѣкъ, и на мишката, и на човѣка, мишката подкопва темелѣтъ на къщата, пробива стѣнитѣ на стаятъ, прави на *зѣборѣна*, и жито, и платно, и прежда, а кошѣве и амбаре надухва на *рѣшиѣто* и *дрѣмонъ*. У *сред бел ден* или у *средъ тъмна нощъ*, мишката свободно и весело си пѣе, играе, цирлика

---

19) Нѣкога, па и день днешний слугитѣ се цѣнаватъ (главяватъ) само два пѣти въ годината: на Димитровденъ и на Гергевденъ. Времето отъ Димитровденъ до Гергевденъ и отъ Гергевденъ до Димитровденъ се казва *паши*, а годината *оѣъ паши*. «За пашата се главий за 200 гроша или: Главих се за 400 гр., ама за две паши» и пр.

по цѣлата къща, до главата на човѣка, до устата на мачката!

Най-послѣ трѣбвало е да се тражи лѣкъ на това зло. Човѣкъ, като видѣлъ, че неможе да си помогне обърналъ е *сдѣобром*. Като не може да се убие, истрѣби, то трѣбва да се умилостиви . . . и устроява въ нейна честь празникъ и създава по тоя на чинъ *Мишинден* или *Мишим дѣн*

Празднува се на 27 Октомврий, на денѣтъ Св. Несторъ. И какво праздненство!

Още отъ вечерѣта ще се помѣте къщата, ще се почисти и срине гѣмното, ще се помете пивницата, зѣвнѣка, избата, кошаритѣ, оборитѣ — всичко, защото на другия денъ нѣма да се удари метла нигдѣ. Ще се растрѣби у къщи, ще се извади изъ амбара жито, нчмикъ, овесъ или друго, което ще трѣбва; още отъ вечерѣта ще се извади изъ *къвчега* риза или дрѣха, защо на другия денъ нигдѣ не смѣе да се бръкне. Още отъ вечерѣта ще се прѣсѣе брашно три пѣти, ще се замѣси тесто и ще се умѣси прѣсна турга, ще ѝ опекажъ начупажъ на *комѣтчета* или *зѣлази*; ще туражъ тия комѣтчета въ всѣкой кътъ на къщата, пивницата, зѣвникътъ, избата, кошарата и другагдѣ, за да си хапнажъ мишинѣтъ срѣщу празникътъ си, та да бѣдѣжъ милостиви.

На сутринѣта е празникътъ:

Много рано, още прѣдъ слънце, ще стане най-старата жена въ къщата, ще вземе *лайно* (отъ воловетѣ или биволитѣ,) и ще трѣгне да маже по малко съ него по всичкитѣ стѣни на къщата, кошѣтъ, амбара, пивницата зѣвника избата и други. Слѣдъ неж върви по млада жена и при всѣкое замазване ѝ пита: *«какво мажешъ мамо? «мажа на мишкитѣ очитѣ»* — отговаря другата на всѣкое питанье. Слѣдъ като се свърши тоя обрядъ, двѣтъ жени сѣ завръщатъ въ къщи, омиватъ си рѣцѣтъ и . . . вече празникътъ почнажъ

Въ Орѣховско вечерѣта срѣщу Мишинъ денъ най-старата же-

на зима тивъница исподъ ведрото и замазва *пезниѣтъ*, край огнището.

Огнището е край една отъ четиритѣ стѣни; надъ огнището е куминѣтъ, въ стѣната задъ или прѣдъ огнището има издълбана пещъ; ако нѣма пещъ, стѣната дори до пречниѣка е измазана съ калъ. Тая измазана частъ отъ стѣната прѣдъ огнището въ Орѣховскитѣ села и то въ нѣкои се нарича *пезниѣ*.

Туй ще бѣде подробно описано въ третата частъ отъ „Жива старина“ при описване жилището на селенина.

Цѣлъ день се неработи нищо, нито се бръка въ кѡвчегъ, кошъ или хамбаръ.

Това прави земледѣлецътъ, това върши и кожухарътъ. терзията, абаджията, табакътъ, вальавичарътъ и всѣкой другъ занаятчия, който работи съ вълнени кожени, памучни платове.

Ако въ една къща се появѣтъ много мишки и правѣтъ *позвѣнѣ*, то туй доказвало било още едно нѣщо: че въ тая къща имало *кражба*, т. е. нѣкой отъ домашнитѣ краде и изнася изъ къщи на вънка.

Освенъ распространенето описано суевѣрие, азъ щѣ спомѣна още и една малка случка, на която бѣхъ очевидецъ. Въ 1884 г. въ Ломското Архирейско намѣстничество бѣ постѣпило прошение отъ Х. жена отъ селото Криводолъ, съ което се оплаква отъ мъжътъ си, че той ѣ бѣхтялъ много. Въ засѣданието мъжътъ признава туй обвинение, но се извиняваше чрѣзъ туй, защото жена му всѣкога го обвинявала въ кражба, т. е. че кражъ отъ дома си разни нѣща и носилъ ги билъ на нѣкоя си друга жена вдовица. Жената утвърди и тя отъ своя страна туй мъжево ѣ обвинение срѣщу нежъ, но пакъ тя подкрѣпяше, че той дѣйствително кражъ. Когато единъ отъ засѣдаващитѣ священници ѣ попита: да ли ще може да докаже, жената хладно-крѣвно и съ увѣреностъ отговори: «Какви мѣртори са кате, дедо попе; я дойди та да видиш; мишките че ни изедѣтъ ушите, оно мѣшка прѣс и плева. Ако он не крадне, можеа ли да се вѣдат толко мишки.» Тоя аргументъ, ако и да не убѣди всичкитѣ засѣдатели, но азъ забѣлѣжихъ, че той много внушително повлия върху мъжътъ, който, види се, не бѣ се сѣщалъ за единъ такъвъ очевидецъ на неговата кражба. Той почървенѣ, смѣти се и не отговори ни думи. Съвѣтътъ ги помири и тѣ си отидохъ. Слѣдъ двѣ недѣли отъ туй азъ отидохъ въ Криводолъ, два часа отъ гр. Ломъ и посѣтихъ тая къща. Въ присѣдствието на священника попъ Тодоръ, азъ попитахъ невѣстата: «Какъ сега има ли мишки?» Тя ми отговори: »Етѣ сеги не можемъ да си кривимъ душата, нема

Ама и он веке не изнася.» И мжжѣтъ ѝ пакъ присѣжествуваше и пакъ мълчеше.

Мишката, спорѣдъ прѣданието на народа, е създадена отъ удара, когото Господъ нанелъ на Нестора, а мачката — отъ ржка-вицата на дѣдо Господа.

Мишката се счита за мръсно животно; за туѣ, дѣто тя е гризла, трѣбва да се очисти добрѣ, па послѣ да ѣде, защото иначе човѣкъ се *огалатвалъ*, омръсвалъ и бива *пофракванъ* по устата.

Огалатвам се има значение на омръсвамъ се отъ нѣщо нечисто. Човѣкъ се огалатва, когато ѣде нѣщо, отъ което сж ѣли мишки, котки, куче; огалетения човѣкъ *пофракват* (излизат) пришки по устата. Щомъ излѣзнатъ такива пришки или *кјели* по устата, казватъ: „*Ти си се огалтил сас нещр.*“ Когато нѣкой, мжжъ или жена, говори много мръсни гнусни (цинически) думи, казватъ: „*Ти си много илѣтна ју устата.*“

Омръсвам се значи огалатвам, а значи и *вкусвам*, а още *ублажвам* се. *Мръсно* означава нечисто, но означава и *блжсно* [блжсно е онуй, което е забранено да се ѣде въ постъ, като: месо, масло, скрєніе яйца. *Блжжѣ* значи ямъ горнитѣ нѣща въ врѣме на постъ или въ срѣда и Петакъ. *Отблжжвам*, *отпоставамъ* значи нарушавамъ поста, «Когі че іюблжжме?» — значи когі ще се свѣрши постътъ?] Глаголътъ омръсвам се означава *вкусвамъ* отъ нѣщо. Труднитѣ жени или онѣзи, които дожтъ (кърмѣтъ)трѣбва. споредъ приетото отъ народа мнѣние, да се *омръсат* отъ сичко, що виджтъ, за да не хванжтъ *посѣкци* (пощещевци) „*Дай ѝ бре, да се омръси жената, оти дой!*“ — значи да си хапне малко, да вкусне малко.

Въ тоя край има собствени имена Мишо (на мжжъ), Миша (жена).

2. Рангеловски мѣсецъ. Ноемврий.

а) *Рангеловденъ*. (8. Ноемврий). По нашитѣ икони смъртъта се прѣдставлява като чловѣчески скелетъ съ косѣ въ ржка; тая фигура, — страшна и грозна — *вадѣла* (зимала) душитѣ на хората. Въ тоя край като че не гледатъ на смъртъта толко грозно. Навредъ е распространено таково мнѣние и понятие, че душата на човѣка *не вѣди* нѣкакъвъ лошъ духъ но добъръ — ангелъ. Тоя ангелъ се прѣдставлява като младъ и хубавъ мѣмъкъ, нареченъ *Св. Рангелъ* — *душо вѣдникъ*.

Въ негова честь е устроено празденство и жртвоприношение.

Въ тоя день всѣкой който е по заможенъ и имотенъ ще заколе овенъ, който е храниенъ още отъ лѣтото за тоя день, а по бѣднитѣ ще купятъ месо овчо съ главата и краката на овцата овенътъ или шилето. Главата, краката се сварватъ цѣли, а отъ месото се сготвува ѣдене. Омѣсватъ се и хлѣбове. Попътъ дохожда та прѣкадва; слѣдъ прѣкадването, разни се по махалата отъ ѣстието, а послѣ сѣдатъ и домашнитѣ да ѣдтъ.

Тоя обичай, въ тоя день, много е сходенъ съ обрядитѣ и обичаитѣ, които се извършватъ по случай на «служба» или «светѣцъ» за което ще поговоримъ подробно, когато дойдемъ до *службитѣ*. Но тъй като *службата* или *светѣцътъ* въ разнитѣ отдѣлни семейства се празнува въ разни дни, т. ie. всѣкое семейство има *своята служба* или *свой светѣцъ* въ отдѣлни дни прѣзъ годината, а *Рангеловден* празнува всѣкой къща безъ исключение и си мѣси, готви и гощава и то въ честь на смъртъта, олицетворена въ *св. Рангелъ*, то затова и вмѣстихъ тоя празникъ въ тоя отдѣлъ.

На тоя день приематъ (въ градоветѣ) визита лицата, които носѣтъ имена: Ангелъ, Рангелъ, Михаилъ, Гаврилъ, Миленко, Милена, Мишо, Рачо, Рако.

б) *Мратинци*. (Мартинци). 11, 12 13 Ноември а въ нѣкои села цѣла недѣля: 11, 12, 13, 14, 15, 16 и 17 Ноември.

Домашнитѣ птици, като: гъски, пловки, кокошки, пуйки съставляватъ часть отъ богатството домашно, на българския селенинъ, наречено още и *женско иманіе*.

Мѣжду сичкитѣ домашни птици, кокошката стои на прѣво мѣсто. Тя дръжи това прѣво мѣсто и за туй, защото, както ще видимъ по послѣ, когато дойдемъ до «*живота на народа*,» кокошката играе много важна роль въ цѣлия тоя животъ и служи като вещественъ бѣлѣгъ на уважение и отличие. Така на пр: «*печена кокошка*» съ «*пресна турта*» се праща на *крѣст*.

ника, бабата, дѣвертъ и старокіата на всѣки денъ, който е опредѣленъ като денъ за семейни отличия.

[Такива дни сж: *Коледа, Сурвакии, Бабинъ денъ* (само на бабата,) заговезни, *Младенци и Великден*]. *Печената кокошка* съ *прѣсна турта* играе важна роль въ всичкитѣ моменти на ражданието и женидбата; съ *печена кокошка* и *прѣсна турта* се посрѣща най-сжипия гостъ въ къщата; испраща ли се тоя гостъ, то непрѣтннно ще има печена кокошка. И прочее, и прочее.

Ето защо кокошката стои на прѣво мѣсто; ето защо, слѣдователно се изисквало щото, между всичкитѣ домашни грижи на българската селенка домакинка *добра кжцовница*, развѣжданъто на домашната гадъ (а) да стои на прѣво мѣсто, да бжде едно отъ главнитѣ домашни, женски занятия, на *бабата* (домовладиката-жена въ семейството).

Положени сж голѣми старания и грижи, направени сж и немалки разноси, бдѣло се бодро да не би *пилѣукътъ*, враната или свраката да грабне и отнесе нѣкое пиле, *бибе пловче*, пуйче, и най-послѣ тия малки пиленца, *бибенца*, *пловченца* и пуйченца сж очувани, отгледани и станжли за *кланіе*. Но въ това врѣме явява се лошия духъ «*мратѣнѣкъ*» грозенъ, чѣрнъ, въ форма на голѣма кокошка съ крилѣ, съ голѣми очи; тоя духъ е кокошата болѣстъ, която ходи та *мѣри* домашнитѣ птици, а оособенно кокошкитѣ. Ступанката, която е положила толкова трудъ, тол-

(а) *Гадъ* тукъ означава: кокошки, гжски, пуйки, пловки. *Гадина* има сжщето значение: „*Наранѣ гадините!*“ или „*я развѣдижъ много гадъ*“, „*гумното мѣи плано сас гадини*.“ *Гадъ* обаче има и друго значение: „*изело го гадъ*“—значи, изели го въшки. „*У тоя тревуликъ ими гадъ*“—значи има змии и гущери.

Има глаголъ *гади ми се* който означава: *подига ми се, близа ми се* отъ нечистотия, отъ мръсотия. „*Ти си много гадѣливъ*“—значи тебѣ се отъ нѣщо мръсно, гнусно лѣсно подига да бѣвашъ. „*Гаденъ въ уста-та*“—значи който говори *огадни*, мръсени, срамотни (цинически) думи, и има по силно значение отъ *галатна*, *галатенъ*.

кова грижи и старания; която се *скарвала* (23) и съ родната си сестра за едно пиле, за едно *бибе*, *пловче* или *пуйче* — тя сега е поразена. *Кокошкитѣ*, *гжскитѣ*, *пловкитѣ*, *пуйкитѣ* една слѣдъ друга се тръшкатъ, и *курникътъ* (24) опустѣлъ! Българката е въ отчаяние; тя би раскинала съ жбитѣ си тоя духъ, — тоя дѣволъ, но той е невидимъ, той е отмѣстителенъ, страшенъ, а тя? тя е безсилна, немошна срѣщу неговитѣ опустошителни поразии. Оставало само едно единственно срдство: да се моли на тоя духъ, да му се принася жъртва и дарове, та дано се умилистави.

Ето въ честъ на *мратѣнѣзка*, на кокошата болѣстъ се създава празникъ, и то тридневенъ, а по нѣкъдѣ и седмодневенъ! Обрядътъ, който се извършва при жъртвоприношението въ честъ на *мратѣнѣзка* става по слѣдующия начинъ.

Ступанката въ *зѣдругата* избира най-хубавото, най-голѣмото и най-раненото между всичкитѣ пилета; пилето трѣбва да бѣде черно като гарванъ и още петле, т. ie. мжжско. Ако се случи да нѣма черно пиле, то може да бѣде и друго.

Вечерта на 11 Ноемрвий, срѣщу Св. Мина, взиматъ това пиле и го заклаватъ по тоя начинъ: единъ хваща пилето за кра-

---

(23) *Карам се, карба* — значи кавга; тоя глаголъ има и друго значение. *Карам* значи: испращам, заповѣдвамъ. „*закарай го на дърва!*“ — значи испрати го за дърва. „*Накарай мръзлѣ на работа, да те научи на шметъ*“ значи: заповѣдай на мръзліа» и пр.

«Карамфило, кара ли те макиа?

«Не ме кара, ни ме нищо дума,

«Сам ме праца на Дунаф на вода,

«Язе незнам от дек Дунаф тече» и пр.

Тукъ думата *карам* има значение: погържамъ, псувамъ, гълчишъ.

(24) *Курникъ* е помѣщение, въ което се затварятъ кокошка, гжски, пуйки, пловки. Види се да е произведена думата отъ *курешки* — екскрементитѣ на кокошкитѣ, пуйките и пловкитѣ, защото тия на гжскитѣ се казватъ: *гжшлѣйки*.

За курника ще поговоримъ въ третата частъ на сборника ни.

ката, а другъ го държи за главата; той, що го държи за глава та ще бѣде въ къщата вжтрѣ и той държи ножа да заколе пилето, а другия, що държи пилето за краката, ще стои прѣзъ прага на вѣнка; като се дигне ножътъ да колѣе пилето, вѣнкашния ще пита: *«Какво колѣешъ?»* *«Колеж мратинѣжъ,»* отговаря вжтрѣшния, и въ сѣщо врѣме вече отсича главата на пилето, като казва: *«Не колѣмо ти ния, ноло те колѣе мратинѣжъ»* и стиска кљуwnницата на пилето, за да не зева.

Като се заколѣе пилето, дава се на женитѣ, които го ошипватъ. Перушината се *спѣструва* и се употрѣблява за лѣкъ: съ неж пуши жена лахуса и дѣте, когато се растресѣ. Главата, краката, и *желудѣка* (а) (стомаха) се нанизватъ на червенъ конецъ и се закачва задъ вратата отъ зло. Въ нѣкой пакъ села (въ планинскитѣ) въ кљуwnницата на главата турѣтъ *живъ вжленъ* и *перушъ* и ведно съ желудѣка и краката го окачватъ на *прѣчнѣжъ* на огньщето, за да не влиза въ къщи зло.

Месото се зготвя и изѣдва.

Закланото пиле — жрътвата се нарича *мратинче*, а ношитѣ презъ тия три или седемъ дни — *мратински ноци*.

Втория день отъ *мратинцитѣ* се празнува отъ *бодѣжъ*. Тая болѣстъ бодѣ снагата на човѣка, като съ ножовѣе и трае по цѣли недѣли. По селата ъж лѣкуватъ съ растривание, разгрѣвание налаганье и запойванье, придружени всѣкога съ баяние: ако не мине огъ тия срдѣства, то човѣкъ, който сградае отъ бодѣжъ се кади съ перушината отъ *мратинчето*, а запойватъ го съ вода, въ която сѣж натопвали главата, желудѣка, и краката му.

Мратинцитѣ се празнуватъ още и въ честъ на вѣлка.

Какъ гледа народа на вѣлка, какви понятия има за него и

(а) Въ Чипоровци, Влашко-село, Превала, Копилковци и други планински села чисто *желудѣкъ* се казва на стомаха.

неговия животъ, за туй ний ще поговоримъ на друго мѣсто. Тука ще спомѣнемъ само слѣдующето. Споредъ народното повѣрие вълциѣ почнуватъ да се съвокупляватъ прѣзъ нощъта на 11 Ноемврий, и това трае цѣли шестъ дни. Прѣзъ тия *мратински* нощи вълциѣ вижтъ изъ гората много страшно.

Прѣзъ всичкитѣ дни, додѣто сж мратинциѣ, никадѣ не кълцжтъ солъ, и *чѣтуритѣ* (а) стожтъ заклопени съ устата на долу; вѣрва се, че и устата на вълциѣ прѣзъ лѣтото и зимата ще бжджтъ затворени и не ще можжтъ да причиняватъ пакостъ на стоката. По сжщата причина, когато отсѣкжтъ главата на мратинчето стискжтъ му вълчунтъ да не зева, за да бжджтъ затворени и устата на вълциѣ.

в). *Мечкин ден*. (Св. Андрей прѣвозваний 30 Ноемврий).

По насъ мечката е най-голѣмия хищенъ звѣръ; тя живѣе по лѣсоветѣ и горитѣ и причинява грамадни пакости на човѣка: ѣде кукуруза, граби и отвлича говеда, конѣе, па напада, ако е гладна и *стрзеница*, и на самия човѣкъ. Когато влѣзне въ нѣкоя нива посѣта съ кукурузъ, за една нощъ отъ тая нива не остава нищо: помалко ѣде, а повече потѣпкава. Влѣзне ли въ говедата, тя прѣ спокойно си избира най-хубавото и едро добиче и го завлича; ако ли се пѣкъ *настрзви*, тя става *стрзеница* и съсипва цѣлото стадо. Псетата, колкото и да сж едри и зли, прѣдъ мечката отсѣжпватъ и задоволяватъ се да *джавкатъ* и то отъ далеко. Пастиритѣ, говедаритѣ, прѣдъ очитѣ на които се отвлича волѣтъ, кравата, конѣтъ или телето, дълго врѣме трѣбова да се *позамисляжтъ* додѣто влѣзнжтъ въ борба съ мечката: защото, разсърдена вед-

---

(а) *Чугура*. Отъ трупѣтъ (стеблото) на тополата нарежватъ се парчета, дълги около единъ метаръ и издѣлбаватъ ги отъ една страна; въ издѣлбаното се гужда солъ и се кълца съ чересло — железенъ дебелъ прѣтъ. Това е *чугура*. Подробно ще се опише въ третата часть при описванието на покжщнината на селенина.

нѣжъ, тя е страшна и немилостива. Опастността отъ нежъ, ако човѣкъ не сполучи да ѝ убие, е толкова по-голяма, защото отъ нежъ човѣкъ не може да отбѣгне никѣдѣ, па и на най високото дръво, по което тя се катери и *чеплеси*, за да докопа жертвата си и ѝ смаже.

Гладна ли е пакъ отъ нѣколко дни, то тя нещади нито самага човѣка.

Нейната физическа сила уголѣмява страха отъ нежъ: тя може да сграбчи камъкъ отъ 100 оки и повече, и да го хвърли на далечъ; тя съ единъ ударъ убива човѣка.

Понеже въ полето тя рѣдко слиза, то тя е особено опасна за селата, които сѣж разположени въ планината. Много пѣти гладна мечка е влизала и въ самото село и отъ срѣдъ село е завличала нѣкое добиче.

Бато стои тъй съ мечката днесъ, тогава, какъвъ по-голямъ размѣръ е било въ ония далечни — минжли врѣмена, когато Балканския полуостровъ е билъ покритъ съ гѣсти непроницаеми гори и лѣсове. У онова врѣме, разказватъ селенитѣ, — мечката е дохаждала на тоя день въ всѣкоя къща да се храни, и въ която къща не е било приготвено храна, тя изѣдала дѣцата. Отъ тогава било останжло обичай да ѝ варѣтъ кукурузъ, когото тя много обичала, та когато дойде да има, шо да ѣде.

Тоя страхъ отъ мечката е създалъ празникътъ «*Мечкинден*» на 30 Ноемврий, на Св. Андрей първозванный; въ планинскитѣ мѣста празнуватъ още единъ «*Мечкинден*» — на 4 Юлий на Св. Андрей Критский.

Въ тоя день женитѣ никъкъ не работѣтъ, не прѣдѣтъ, не тѣкатъ, не плѣтътъ чорапе, нити перѣтъ.

Обрядътъ, извършванъ въ честь на тоя празникъ е слѣдующия:

Още отъ вечерътъ *напрънватъ* кукурузъ на зърна, гуждатъ го въ котелъ, и го заливатъ да кисне, та да се свари по

лѣсно. На другия деѣъ, още отъ рано, отъ прѣви или втори пѣт-
ли, закачватъ котела на веригата, и, додѣто се сѣмне, кукурузътъ
е уврѣлъ.

Щомъ се сѣмне, най-старата жена въ къщи, омива си очитѣ.
взима 10 зърна отъ сварений кукурузъ и хвърля ги изъ кумѣнътъ
на горѣ като вика: «*Наа ти мечко, варен кукуруз да не
ѣдеш суровъ!*» или по нѣкъде: «*Наа ти мечко задушъ.*»

Когато ще залѣжтъ кукурузътъ съ вода, гуждѣтъ отгорѣ
върху тронения кукурузъ, нѣколко цѣли кулени, (а) и, като сипѣтъ
водата и закачѣтъ котела на веригата, за да се вари кукуруза,
зиматъ тия цѣли кулени и ги скѣтватъ до пролѣтъта. Когато са-
дѣтъ кукуруза, то наврѣдъ, около нивата, насадватъ отъ тия скѣ-
тани отъ *мѣчкинден* кулени, защото въ такава нива мечката не
влязла никакъ и неможала да причинява пакостъ.

Въ тоя край вѣрватъ още, че отъ ношъта срѣщу *Андревден*
почнуватъ днитѣ да *наедреватъ* — да ставатъ по-голѣми, за то-
ва въ котела при кукуруза, гуждатъ още и зърна отъ бобъ, жи-
то, ичмикъ, леща, просо, овесъ, грахъ грѣсти, ленъ, *босѣлизкъ*,
зеліе, чушки — съ една дума отъ сичко що се сѣе, било въ по-
лето, било въ градинитѣ си. Това се прави, за да бждѣтъ плодо-
ветѣ отъ тия растения едри, пълни. Тоя обичай особенно се запа-
зилъ въ планинскитѣ села.

(а) *Кулен* се нарича плодътъ на кукуруза съ зърната заедно. Когато
се орѣнѣтъ зърната, голия кочанъ се нарича *какалашки, къкълашка*.
Ако куленътъ нѣма гѣсти редове зърна, а зърната сѣ рѣдки, тогава той
не е вече куленъ, а *бабарка*. *Бабарки* сѣ закѣсѣлитѣ кулене. Кукуру-
зътъ се сѣди на редове и никне на стрѣкове. Когато стрѣкътъ пуци
(цвѣтъ), вече значи, че кукурузътъ ще *сѣе кулене*. Когато куленътъ пуци
свилъ (цвѣтъ), той вече залавя зърна (леб). Зърната сѣ обвити въ *шуш-
лѣи*, които, когато сѣ сухи, съставляватъ *шушлѣак*. Сухия стрѣкъ на ку-
куруза, на когото растѣтъ куленетѣ, се нарича кукурузиніе или тулузаніе,
а въкупомъ взето *кукурузлѣак*, съ когото се храни зимно врѣме добитѣ-
ка. Ще се повѣрѣж пакъ въ третата часть, при описванието на земе-
дѣлнето.

За да се празнува именно Св. Андрей въ честъ на мечката разказватъ слѣдующето :

Нѣкога Св. Андрей, се постилъ въ гората. При него сж дохаждали всичкитѣ животни, дохаждала е и мечката. Било Великитѣ пости, и Св. Андрей искалъ да отиде въ градътъ, за да се прѣчести. Възсѣднѣлъ на мечка, а за юзди ѝ турилъ два смока и тѣй отишелъ въ градътъ. Отишелъ въ домътъ на Митрополита, вързалъ мечката за едно дръво и възлѣзалъ при Владикмта. Като се исповѣдалъ при Владиката, Св. Андрей казалъ, че прѣзъ пости тѣ ѣлъ млѣко. Владиката му казалъ, че той е блажилъ, защото млѣкото е блажно и прѣчестъ не може да му се даде. Св. Андрей попиталъ Владиката : а ти какво си ѣлъ прѣзъ поститѣ? «Владиката отговорилъ, че е ѣлъ *«хайверъ»*

Св. Андрей тогава настоявалъ, че хайвера е блаженъ, а млѣкото постно. Спорътъ се рѣшилъ по слѣдующия начинъ : сипали въ двѣ паници : въ едната млѣко а въ другата хайверъ, покрили ги съ платно и почнали да четятъ. Като свършили четимото, отклопили паницитѣ и видѣли, че млѣкото се прѣобърнѣло въ трѣва а хайвера — въ кръвъ. Товава Владиката позволилъ на Св. Андрей да се прѣчести. Като се прѣчестилъ Св. Андрей възсѣднѣлъ пакъ мечката и пакъ си отишелъ въ гората, въ постницата си.

Отъ тогава останало Мечкинъ-день да се празнува на денътъ Св. Андрей.

(Слушана отъ дѣдо Койчо отъ село Вълчедрѣма Лом. околия Лом. Окръгъ).

Твърдо се вѣрва, че, въ която къща се пазило и връшило всичко това, прѣзъ годината въ тая къща щѣло да има берекетъ въ всичко ; че мечката, ако и да срѣщнала нѣкога отъ такава къща неможяла да му стори никакво зло.

3. *Никулица. Никулски мѣсецъ. Декемврий*

а) *Рибний св. Никола.* Св. Николай Мириликский чудотворецъ. 6. Декемврий.

На всѣкоя стѣпка човѣкъ гази вода, била та *плитка*, била дълбока (бѣра, потѣкъ рѣка, вада) и може да се удави. «*Човѣкъ се дави и у вода до глѣжзѣ*» — казва пословицата и поддържа у народа това вѣрване, че човѣкъ може да се удави всѣкога и всѣкѣждѣ. И дѣйствително, като се земѣтъ прѣдъ видъ многобройнитѣ, да не кажемъ безбройни, потоци, долове, бѣри, рѣкички и рѣки, прѣзъ които нѣма никѣкъвъ мостъ, а трѣбва човѣкъ да ги гази или пакъ да приминава прѣзъ тѣхъ, или на шуліи (а) или по *брѣв*, (б); като се вземе прѣдъ видъ, че тия долове, потоци бѣри, почти сухи, когато нѣма дѣждъ, ставатъ буйни и непроходими, щомъ удари и най-малѣкъ дѣждъ и отвлечатъ неброени жртви и написатъ огромни пакости и опустошения, то можемъ много лѣсно си истѣлкува причината на страхътъ, когото е внушила на човѣка тая стихия — водата.

Въ честь на тая стихия сѣ опредѣлени два празника: 6 Декември и 9 Май [*Рибний св. Никола и Лѣтний св. Никола*], но най-много се празнува прѣвия, който, спорѣдъ вѣрванieto народно, ходи по моретата, рѣкитѣ, езерата и пази хората отъ потопъ и отъ удаване.

Празникътъ се съпровожда съ слѣдующия обичай.

(а) Шуліа — шуліи е кука отъ дърво, но направена така, щото човѣкъ гужда краката си въ куката а единия край държи съ рѣцѣтъ си и тѣй ходи. Крайтъ на шуліата, когото човѣкъ държи, достига до рамото му, а долния исподъ куката, който служи за стѣпалото е високъ произволно и спорѣдъ дълбочината на водата, но ненадминава дължина по голѣма отъ единъ метаръ, която е и послѣдната най-голѣма дължина. Да ходи човѣкъ на *шуліи* трѣбва дълго упражнение, защото, неукня пада и може да си скупи главата.

(б) *Брѣвъ*. Прѣзъ потоцитѣ, бѣритѣ, на понѣкога и прѣзъ рѣкитѣ, въ тоя край понеже мостове нѣма, то се гуждатъ *брѣви*, *брѣвъ*, т. ie. прѣпрѣчватъ прѣзъ потока барата, или прѣзъ рѣката дебело дърво или дебела букѡва, горунѡва или чамѡва дъска и по тѣхъ минаватъ и то само пѣши. Това дебело дърво, тая дъска се нарича *брѣвъ*. „Сбѣркалъ се като куче на брѣвъ“ или „Лесна работа, колко, от брѣвъ до мостъ“ сѣ по-

Всѣкоя кѣща, *имѣтна*, *неимѣтна* (сиромашка) още единъ денъ преди 6 Декември си купува риба *шаранъ*, или ако не би се намѣрило шаранѣ, то въ крайнѣнъ случай си купува и друга риба, но само тая риба трѣбва да бѣде съ *лиустѣ* като: платика, щука, мрѣна и други, а не гола, като сома. Рибата трѣбва да бѣде прѣсна, но когато нѣма такава, то допуска се и солена, която, като се накисне въ хладна вода съ *трѣйна* (29) или самѣ, то ставала съвършено прѣсна или прѣсносола.

Тая риба се гужда въ кисело тесто и тура се да се опече. Рибата овита въ тестото е *рибникътъ*, жръгвата, която се признава въ честъ на св. Никола.

Рибникъ, съ колачитѣ: «Св. Петка» и «светеца» се слагатъ на трапезата и, слѣдъ Св. литургия, вика се священика да прѣкади. Ако священика не дойде, то прѣкадва най-старата жена въ кѣщата. Священика, като прѣкади трапезата, отрѣзва и взипашката на *рибникъ*. Понеже священика отрѣзва отъ рибата по нѣкога много голѣмо парче, то много хитри домакински омѣсватъ *рибникъ* съ по-голѣма опашка и священика, колкото да отрѣзва, всѣкога гужда въ торбата си само . . . печено тесто.

б) *Игнажденъ* 20 Декемврий. Богоносний Игнатъ.

Развѣжданieto на домашнитѣ птици, както видѣхме съставлява една отъ сѣщественнитѣ грижи на нашата домакиня. Това развѣждане обаче, зависи, освѣнъ отъ *мратникъ*, който мори гадѣта още и отъ *кокошитѣ лажусѣ*, които уморяватъ квачката (клочката) въ врѣмето, когато мѣтила яйцата или пѣкъ ѝ полудѣватъ, та бѣгала отъ яйцата си.

словици за бръвта. И за бръвта ще се повѣриж пакъ въ третата часть на сборника си.

(29) *Трина*. Сѣното се пласти на пластове. Когато напролѣтъ сѣното е изѣдено, то на мѣстото на пласта е останалъ гѣстъ слой отъ ситно сѣно, отъ сѣме на сѣното и на други растения: туй ситно сѣно, туй сѣме и пр. се нарича *трина*.

На *Малка̀коледа* и на *бѣдни́авечер* ставатъ слѣднитѣ обряди и обичаи.

Прѣзъ деньтъ срѣщу *малка̀коледа* (на 23 Декемврий) кжщовницата, най-старата жена въ кжщи се грижа да приготви за *бѣдни́а вѣчер* и малка̀ коледа, както и за самата коледа всичко що е нужно; тя се распорежда, коя отъ снахитѣ ще мѣси, коя ще готви и пр.

Замѣси се тесто и остава да *стѣше* (втаса, да кипне). Ка̀то сташе тестото, омѣсватъ се нуждни *лебове*, както за *малка̀ коледа*, така и за *дѣдни́а вечер* и за коледа.

За *малка̀ коледа* се омѣсватъ 40—50—60 па и 70 колачета, нарѣчени още и *кофрѣзи* [Ед. ч. *кофрѣз* или *кофрѣг*]. Числото на *кофрѣзи*-тѣ въ всѣкоя кжща зависи отъ числото на кжщитѣ, принадлежащи на една *влака̀*: ако една кжща има много роднински дѣца и ако е имотна, то омѣсватъ се повече *кофрѣзи* да има да стигнатъ, хемъ на роднинскитѣ дѣца, хемъ и на други неимотни дѣца, които биха дошли да искатъ кофрѣгѣ. Въ нѣкои кжщи омѣсаатъ и по сто такива *кофрѣзи*.

Слѣдъ това се омѣсватъ и другитѣ хлѣбове, нуждни за *бѣдни́а вѣпер*. Числото и формата на тия хлѣбове стоѣтъ въ тѣсна свръска съ обрядътъ, който е установенъ за *бѣдни́а вѣчер*. Ни най-малко измѣнение не може да бѣде допустнѣто нити въ числото, нити въ формата на тия хлѣбове, съ едно много малко, съвсемъ незначително, исклучение; било семейството имотно (богато), било *неимотно* (сиромашко), голѣмо или *мѣзинько*, тия хлѣбове сж нуждни и трѣбва да бѣдѣтъ омѣсени и да иматъ формата, установена вече отъ *старинѣ*.

Хлѣбоветѣ сж слѣдующитѣ:

Най-напрѣдъ се омѣси колачътъ «*Св. Петка*,» безъ който колачъ се неможе, защото, както спомѣнахме, Св. Петка е водителтъ на светцитѣ.

Послѣ идѣтъ малки хлѣбчета поредъ както слѣдватъ и съ

название: *гумно, нива, лозе, бжва, ко̀ла, конь, овца̀, сви-
нѝа. ко̀шар, воденици, плуг валѝвица* и други. Всѣкое хлѣб-
че трѣбва да носи и формата напредметътъ, за когото е пред-
предѣлено; така на пр: хлѣбчето за ижата трѣбва да представ-
лява ижата; това за гумното — да представлява гумното; това
за колата — да представлява колата и пр. Българката се потру-
дила да даде на всѣкое хлѣбче съответствующата форма [първобит-
ната форма, както се тя дава на хлѣбчетата отъ ржката на бъл-
гарката ще има интересъ за нашия живописецъ и скулптуръ, не
по художеството, а по дрѣвността и по своята старинска ориги-
гиналность.]

Както кофръгитѣ, тъй и хлѣбчетата сж опечени и очакватъ
своето предназначение.

Малка̀коледа е дошла вече.

Още отъ рано момчета и дѣца тръгватъ по кашитѣ на *по-
трзтица* (въ Ломскитѣ села) за *кофрзги* и да коледуватъ.

Тия момчета сж *кофрзженци* и всѣкой такъвъ *кофрзже*
низк носи пръчка — *кофрзжалкѣа*, на която нанизва *кофрзги-*
тѣ.

Щомъ дойдятъ тия *кофрзженци* въ къщи, ще питатъ:

«Славите ли младаго Бога?»

Къщовника: ще отговори:

«Славимо.»

Като влизатъ въ къщи, единъ отъ тѣхъ ще дума гласно:
«*Ми у ижу. Бог из ижу*» (въ Чипоровецъ).

Като влѣзнатъ въ къщи, къщовницата ги посрѣща съ реше-
тото въ една ржа, а въ другата съ нѣкой ссѣдъ съ жито. Единъ
отъ *кофрзженцитѣ* зимо решетото (ръштото), гужда въ него
жито и сѣе по къщи, като дума: «*Дай Боже на секаде нѣл-
но! Да се роди, дете рало оди!*» Тия думи се говорѣтъ мно-
го пѣти, а всичкитѣ изъ къщи отговарятъ: «*Аминъ, дай Боже!*»

Като свършѣтъ това, кофрзженцитѣ си тръгватъ, а къщов-

Вече се смръкнало, и всичко, що било нужно за *бждніз-вечер*. е приготвено. Трапезата е сложена, а на трапезата: *колача*, хлѣбоветѣ, тиквеника, вино, гостбитѣ, орѣси, бобѣ, *червенъ-лукъ*, белъ лукъ, леща, грахъ, жито, нѣколко *кулене* кукурузъ конецъ отъ сийбѣ и червено мааніе и отъ всичко друго, що се намира у кѣщи. До трапезата сѣ сложени *рѣлника* и *бжднізка*.

Всичкитѣ сѣ събрани въ кѣщи около трапезата и чекатъ да се прѣкади, та да сѣднатъ да ѣдятъ. По кѣщи е *растрѣзена* (распрѣснѣта) *слама*. Щомъ стане *мѣлка вечера*, става *орачѣтъ*, т. іе. онзи мѣжъ изъ кѣщи, който оре [ако сѣ нѣколко орачи, то става най-стария отъ тѣхъ]. Взима рѣлника, туря на него оганъ и темякъ и прѣкадва, както трапезата и находящитѣ се на неѣ нѣща, тѣй и всичкитѣ згради у гумното, като: *пивница*, *зѣвникъ*, *истба*, *кошѣра* и пр. и пр., като неоставя и *купнитѣ*.

Като сврѣши прѣкадванието, *орачѣтъ* се връща, пречупва *колачѣтъ* «*св. Петка*,» взима *бжднізка*, занася го край огнището, бръка съ него въ жаравината и нарича сѣщо, както и *поджнізка* на игнажденъ: «*Колко ѣскрици, толко пѣленци, шѣленца, яренца, ждребѣнца, телѣнца, дѣчѣнца и пр.*» и туря тоя (тънкия) край въ оганѣ да гори.

Слѣдъ това се трѣкаля по сламото; това правѣтъ всичкитѣ изъ кѣщи.

Бжднізка ще гори цѣла нощъ, за да *дрѣжѣ* (подѣржа) *ога-ніѣ*, та да не угасне, защото било много зло за кѣщата. Трѣкалятъ се по сламата, за да бждѣтъ сноповетѣ тежки, т. іе. пѣлни.

Хлѣбоветѣ се раздаватъ както слѣдва: «*иждата*» ще се да-да на домовладиката, старѣйтъ въ кѣщата или задругата: «*гум-ното*» — на бабата, най-старата жена въ кѣщи; «*колата*» и «*плуга*» — на *орача*; «*волзѣтъ*» на говедара или по младия *орачъ* (ако нѣма особенъ говедаръ както е било нѣкога, когато една за друга имала много стока, та ѣ пасялъ човѣкъ изъ задругага); «*конѣтъ*» — на коняра; «*воденицата*» — на воденчара (тоя хлѣбъ

мѣсѣтъ само ония, които иматъ воденица); «свинята» — на свинара; *кѡшарѣтъ* — на пчеларѣтъ; *лозето* — на лозарѣтъ, и «*градината*» — на най-старата снаха.

«*Бжчвата*» ще се раздѣли между всички, а сѣщо и «*нѣивата*».

Бабата ще вземе белия лукъ, ще наниже чѣшніови (ед. число *чѣшнѣи*) на усукания отъ червено и синьо конецъ и тия *сердани* ще носѣтъ, женитѣ на *гушитѣ* (вратоветѣ) си, а мъжѣтѣ — на пояситѣ до *Бабинден*. Бѣлия лукъ се носи отъ караконжо, а още и отъ всѣкое зло.

Тая вечеръ въ Бѣлоградчишко въ плѣмето «Кжсодрешьовци» а именно въ селата: Ружинци, Дългопѡліе, Мемѣдовци, Карбанци, Медовница и други, които ще бждѣтъ обѣлѣжени въ втората книга на «*Жива старина*» вършѣтъ слѣдующето: Омитатъ куминѣтъ, събиратъ саждитѣ, счупватъ орѣхи и ги размѣшватъ. Тоя размѣсъ отъ орѣхи и сажди връзватъ въ кърпа и на прѣвѣй Трифунецъ (1 Февруари), който се казва и *Трифун зарезан* отнасятъ тоя смѣсъ на лозето, отрѣзватъ отъ три *главушкини* по една прѣчка, заливатъ тия три гѣжи съ вино, размѣсено съ саждитѣ и орехитѣ и казватъ: «Колко сажди по комѣниѣ колко орѣси по дървѣята, толко грѣзгѣ по лозето.»

Като се свърши всичко това, нахѣдватъ всички около трапезата и прѣди да почнѣтъ да ѣдѣтъ, домовладиката направя дупка въ хлѣбѣтъ «*бжчва*» сипва въ нея вино, та сѣкой посрѣбва и похапнува отъ тиквеника (или тиквата) и отъ колача.

Като се свърши това, тогава почнува вечерата (ѣденѣето).

Въ нѣкои села отъ тиквеника оставятъ за утрѣшния день, та като излѣзнѣтъ изъ църква, хапватъ отъ него, прѣди да се омрѣсѣтъ съ месо.

Всичко що е кадено тая вечеръ на трапезата, се счита за свято и се кѣта добрѣ.

Отъ орѣхитѣ всѣкой взима по единъ и го счупва: ако из-

лѣзне пълнѣ, означавало *късмет*, ако излѣзне *шупъл* (празенъ), означавало, че лицето, комуто се падналѣ, нѣмало да има късметъ прѣзъ годината.

Сутренѣта сламата се събира и се запаля на срѣдѣ гумното и подъ всѣкое дръво: въ гумното, за да се запази къщата отъ магии. отъ *напрѣтено* (31) и отъ друго зло, а подъ дърветата, за да не *маниосватъ* плодоветѣ. Отъ тая слама се спаструва та се гужда по малко въ *полозитѣ* [гдѣто носѣтъ кокошкитѣ] и когато садѣтъ квачкитѣ да мѣтѣтъ; по между сламата ще се на-мѣрѣтъ нѣколко зърна; тия зрънца се турѣтъ въ амбара при житото, въ амбара или коша при чмика, просото и друго ситно *зее-ре* (захирѣ), и то при това, което е оставено за сѣме. Това се прави, едно да не *маниосватъ* нѣивитѣ, а друго да не могатъ да ги обиратъ *броднициѣ* [ще поговоримъ по послѣ за тѣхъ].

Бжднѣзка е горѣлъ до сутренѣта. Щомъ пѣжѣ втори и трети петли дигатъ го и, колкото е останѣло отъ него, скѣтватъ го; когато нѣкое дѣте *уручаше* [уручаше, хваща уроки], потопѣтъ въ вода вѣгленчета отъ него, омиватъ съ тая вода дѣтето и го запойватъ съ нежъ.

---

(31) За магѣосницитѣ говорихме, Тия магѣосница, за да напакостѣтъ нѣкому, т. ie. да го направѣтъ или лудъ, или половинсветъ или пакъ за да го уморѣтъ, омагѣосватъ живакъ, отровватъ го и го пратѣтъ да отиде въ опредѣлената къща и да влѣзне било въ ведрото съ вода, било въ другъ нѣкой съсѣдъ, за да го испие личностѣта, която трѣбва да пострадае. Спорѣдъ вѣрваниесо на народа живакѣтъ оживѣва, ходи и дохожда въ къщата като човѣкъ, влиза въ ведрото или въ другъ нѣкой съсѣдъ и като испие човѣкъ, той, живакѣтъ се запива за сърдцето и уморва човѣка. Такѣвъ живакъ се крие, сѣщо както и единъ хайдукъ. Жената или мѣжѣтъ, който е испилъ такѣвъ омагѣосанъ живакъ, заболѣва, почне да повѣхва и, ако се не исцѣри уврѣме, най-сетнѣ умира. Щомъ се усѣти това трѣбаведнѣга да се отиде при друга магѣосница да *јтвѣрне* живака или да *јотвѣрне вода* и болната пие другъ живакъ или јотвѣрнѣта вода, които искарватъ отагѣосания живакъ.

Такѣвъ омагѣосанъ живакъ се напраща.

Да *уручише* дѣте, значи да го заболи глава, да се растрѣсе и ако се не исцѣри, може и да умрѣ. Уручаватъ дѣцата, момцитѣ, невѣститѣ, момитѣ; уручава и добитѣка; конѣтъ, волѣтъ, агне и пр. и пр. но трѣбва да сѣ много красиви. Едни уручаватъ много лѣсно, а други по мажно; това зависяло било отъ кръвѣта.

Може да уручаше и работата на чонѣка. Тѣчете нѣкое платно много красиво, ковете нѣкой желѣзенъ съсѣдъ; правите бѣчва, точило, шиее дрѣха и пр. и пр. и работата върви много лѣсно и добрѣ; дойде нѣкой та ви поспѣти, погледне работата ви и ѣ уручаше: слѣдъ туй работенитѣ нѣща се развалятъ, работата не върви.

Споредъ вѣрваніята, уручаваніето става отъ очитѣ на нѣком хора, които, казватъ, имали лоши очи. Дѣтето, веднѣжъ *отбито*, ако се повтори да суче, получава *лоши очи* и съ погледа уручаваше всичко.

Отъ уроци (уроки) баѣтъ, гасѣтъ вѣжлища въ вода и съ тая вода запойватъ и рѣсѣтъ уручасенія.

По подробно на друго мѣсто.

Вечерата е свършена, трапезата се дига, по-младитѣ край огнището се забавляватъ съ приказки, гатанки и пословици и глѣдатъ да не угасне оганѣтъ, а старитѣ се прибиратъ да си *починѣтъ*. Глѣдатъ прѣзъ нощѣта да не би да угасне свѣщѣта.

Потайно доба е вече. Мръснитѣ дни вече настѣпили, и караконджо съ другитѣ лоши духове почнали да бродѣтъ. Приказки-тѣ върху караконджо и неговитѣ пакости сѣ наредѣ.

Прѣви пѣтли пѣѣтъ. Караконджо и другитѣ лоши духове бѣ-гали.

Младитѣ маѣе излизатъ та прѣгледватъ добитѣка въ кошаритѣ и оборетѣ, и ако нѣматъ храна, турватъ имъ, или слама, или сѣно.

Втори пѣтли пѣѣтъ. *Кленѣлото* на църквата бие и вика християнитѣ на литургия.

Старитѣ сѣ вече станали, омили, *прѣмѣнили*, за да отидѣтъ въ църква.

Напращатъ се още и болѣсти разни, като кѣли, живиница и други; напраща се нещастие у кѣщи, напраща се още и безсѣние на дѣцата. Всичко туй се казва *напратено*. За да неможе да дѣйствува, каквото и да било напратено зло, кади се, и гужиното, и кѣщата съ тая слама.

Църква пустяла, и *колежниците* тръгват да коледуватъ. Бофръженіцѣтѣ сѣ дѣца—момчета, колежніцѣтѣ сѣ мѣжѣ—старци или възрастни мѣжѣ.

Колежниците сѣ на брой 10—12 душъ и си иматъ прѣдводителъ—царь, който ги прѣдвожда и ръководи коледуваніята. Коледуватъ съ пѣсни, които се заврѣшватъ съ благословія, исказвана отъ царьтъ имъ.

Пѣснитѣ сѣ слѣдующитѣ:

а). *На дѣдото* [Домовладиката] въ къщи.

«Стани нине Господине!

«Закукала кѣкавица,

«Като кѣка іона дума:

«Я излѣс, излѣс стар старео,

«Добр абар ти си носим

«Ют твоето сиво стадо,

«Ібаве е зимувало

«По ібаво изягнило:

«Сѣ овноци виторшки

«Сѣ іовчици пластовлѣнки

«Излѣс, излѣс домакине.

«Добар ти са абар носим

«Ют твойте врѣни кози:

«Іубаве се зимували

«По іубаве искозили:

«Сѣ козици белобочки

«Я прчовци прчорѣжки.

«Излѣс, излѣс, домакине

«Добър ти си абар носим

«Ют твойте сиви крави:

«Іубаве се зимували

«По-іубаве истѣлили:

«Сѣ кравици бело-пахки.

«Я воловци бистророжки
«Издѣс, издѣс чорбаджии,
«Добар ти си абар носим
«Отъ твоите врѣни конѣ:
«Іубаво са зимували
«По іубаво иждрѣбили:
«Сѣ кобилки койлогривки
«Я-коньовци патоножки:
«Издѣс, издѣс домакине,
«Добар ти си абар носим
«От твоите кошари:
«Іубаве са зимували
«По-іубаве изроили
«Сѣ рояци сѣ левашки
«Сѣ пчелици златокрилки.
«Тебе пеем стар старео,
«Тебе пеем Бога хвалим.
«Колко здравец іу планина,
«Толко здраве в' тая кѣща
«Здраве, кѣсмет и берекет
«Жито, просо, мед и масло
«От сѣдѣ се наливало
«И през прага се преливало.
«Тебе пеемъ стар старео
«Тебе пеем, Бога хвалимъ.»

[Слушана отъ Димитръ Николовъ Осиково Вратч. Окрѣжие,
Врат. Околия]

Друга.

«Стѣни нине Господине!»
«Пофали се стари Пејо
«Че си има до шѣс сина
«До шее сина, шес делии

«Запрéли са шес клисури,
«Та не даватъ да си мине
«Цáревата тéжка азнà.
«Не се паё нигде никой,
Да си гони шéс делии,
Пейовите до шес сина,
Нъй се наел Татар Лало,
Нае ми се с' триста души
«Триста души отбор войскia.
«Па си очел в' Пейовите
«В' Пейовите равни двори,
«Па си дума на стар Пейо:
«Леле варе Стàри Пейо,
«Стàри Пейо, стар войводо,
«Войскia ли щеш да раниш
«Или щеш бой да правиш?
«Стари Пейо iотговàря:
«Рани-ща, пои-ща само мир да бжде.
«Три дни ми са яли пили,
«Татар Лало малко яде,
«Малко яде, малко пие,
«Пейовите до шес сина,
«Млогу яли, млогу пили
«Млогу пили и напили
«Фанал ми ги Татар Лало
«Та м' ги рàце назад връзал.
«Стари Пейо по двор оди
«По двор оди пръсти троши,
«Пръсти троши слъзи рони.
«Дочуле ми го синове му;
«Най-стария проговаря:
«Леле варе мили баща

«Доста толко по двор оди
«По двор оди слъзи рони
«Нол си стегни до шес конъа
«Припаши м, ги до шес сабліи
«Ютведи ги тамо горе,
«Тамо горе в' лаговете,
«От дѣто ще ний да минем.
«Послушал го е стари Пейо,
«Стари Пейо, стар войвода.
«Па си стегна до шес конъа
«До шес конъа іуранени
«Припаса м' ги до шесъ сабліи
«Ютведе ги іу лагове
«Не се мина млогу малку,
«За даде се Татар Лало
«Сас Пейовите до шес сина
«Та ги кара изврзани.
«При чекал ги стари Пейо,
«Причекал ги іу лагове,
«Засвирил ми с' меден кавал
«Па си запел стара песен;
«Кавал свири пѣсен пее:
«Ей ви вазе до шес сина,
«До шес сина шес делии?
«Да ли сте ми млади булки
«Млади булки под прѣвесе
«Или сте ми млад момци
«Млади момци и делии?
«Трепнали ми са Пеовите
«Пеовите до шес сина.
«Скинали ми са тесте конѡпци
«Юкачили до шес конъа

«Замаали до шес сабліи
«Изсекли са Татар Лалу
«Татар Лалу триста войскіа.
«Татар Лала жив фанале,
«Жив фанале жив іудрале.
«Тебе пеем Домакине
«Тебе пеем Бога фалим.
«Колко здравец іу планина
«Толко здрве в' тая кàща
«Здраве, късмет и берекет
«Жито, просо мед и масло
«От сждє се наливало
«И през прага преливало
«Тебе пеемъ стар старео
«Тебе пеем Бога хвалим!

[Слушана отъ Ив. Стояновъ с. Осикнво Вратч. Окръжие
Вратч. Околия].

б) *На домакинската.*

«Стáнинине Господине,
«Пофáли се Мíлки майкіа
«Снощи вечер на клáденци,
«Пред сви мóми и невéсти
«И пред сви млáди момци :
«Че е Милка най-іубава
«Най іубава най гиздава
«Кой ще земе моя Милка
«Да направи витà чешмà
«Витà чешмà с' жíва вóда
«Да пробие три планини
«Да изведе жива вода.
«Не се нае нигде нѣкой
«Нол се нас лудо младо

«Лудо младо чрѣно арапче
«Та пробило три планини
«Та извело жива вода
«Та направи вѣта чешма
«У Милкини равни двори;
«Почукало чрѣно арапче
«Почукало повикало
«На Милкини танки порти:
«Я излѣс излѣс малка Милке,
«Та извеси бели котли,
«Да си видиш вѣта чешма,
«Да налсеш жива вода.
«Неизлезна танка Милка,
«Нол излѣзна Милки майкиа.
«Милка не е така рекла,
«Нол 'е она инак рекла:
«Кой насади бело лозе,
«Бело лозе ју бел Дунаф,
«Да го чака до три годин,
«Да си роди бело грозгје,
«Да донесе бело грозгје,
«Бело грозгје ју кошница,
«Да си зобе танка Милка
«Он ще земе моя Милка.
«Не се нае нигде никой
«Нол се нае чрѣно арапче
«Та насади бело лозе,
«Бело лозе ју бел Дунав
«И го чакà до три годин,
«Та си роди бело грозгје,
«Та донесе ју кошница,
«Да си зобе танка Милка.

«Па по чука и повика
«На Милкини танки порти:
«Я излѣс, излѣс танка Милко
«Да си зобеш бело грозгіе!
«Не излѣзла тѣнка Милка
«Нол излѣзла Милки майкіа
«Милка така не е рекла,
«Нол е ѓнак іона рекла:
«Бой направи лѣк и стрела,
«И устрѣли ясна дзвѣзда,
«Ясна дзвѣзда в' синіо небо,
«Той що земе моя Милка.
«Не се нае нигде никой,
«Нол се нае чрѣно арапче,
«Та направи лак и стрела
«Да устрѣли ясна дзвѣзда,
«Ясна дзвѣзда в' синьо небо.
«Па іютиди на Милкини,
«На Милкини танки порти,
«Та почука и повика:
«Я излѣс, излѣс танка Милко,
«Да си гледаш как ще стрѣлям
«Ясна дзвѣзда в' синіо небо,
«Я да стрѣлям ти да глѣдаш.
«Излѣзла е танка Милка.
«Той си дигна лѣк и стрела
«Да си стреля ясна дзвѣзда
«Ясна дзвѣзда в' синіо небо;
«Не устрѣли ясна дзвѣзда,
«Нол устрѣли танка Милка
«Между двете тѣнки іочи.
«Тебе пеем домакинко

«Тсбе пеем Бога фалим
«Болко здравец іу планина
«Толкò здраве в' тая кѣща и пр.

[Слушана отъ Димитръ Николовъ с. Осиково Вратч. Огряжие
Вратч. Околия].

в) *На Момѣка въ кѣщи.*

«Стѣнинине Господине !
«Зазори се бела зора
«Не е била бела зора
«Нол е било малко момчѣ
«Малко момче с' врано кончѣ,
«С' дълга пушка с' тънки рѣтки,
«Та си гони ситна лова,
«Ситна лова яребова,
«Яребова прѣпелова.
«Не се найде ситна лова,
«Ситна лова яребова,
«Яребова прѣпелова,
«Нол си искара сур елена
«Искара гѣе тука горе,
«Тука горе на белило
«Дѣка бѣлат малки моми
«Малки моми млади булки.
«Младо момче проговаря:
«Леле варе малки моми
«Малки моми, млади булки
«Побивайте кобилчици
«Убивайте тънки платна
«Бели ризи *заврѣтнички*

«Да увием витá *стрзга*
«Да си фанем Сур—Елена
«И на вас ще дел да стора.
«Искара си сур—длена
«Па се подпре с' кован кривак,
«За приказа с' малки моми
«С' малки моми, с'мади булки.
«Залетé се сур—елена,
«Злетёл се и прескочил
«Прескочил е витá *стрзга*.
«Ръзсърди се малко момче
«Заврътел си с' кован кривак
«Идари си сур—елена
«Между двата златни рогiи
«Паднали ми златни рогiи
«Гузело ги малко момче,
«Ютишло си при златаре,
«Направило двой—трой,
«Двой—трой вити гривни,
«Мален пръстен за пръстите.
«Ютишло си при мил баща:
«Леле варе мил ми баща,
«Я бръкни ми iу пазвушка,
«Та извади люта змия,
«Люта змия усойница,
«Че ми испи клето сърдце.
«Нему баща ютговаря:
«Без сина си многу можа
«А без ржка час не мога.
«Ютишо е при майкиа си:
«Леле варе мила майкю,
«Я бръкне ми iу пазвушка,

«Та извади люта змия,
«Люта змия усойница,
«Че ми испи клето срце,
«Мила майка ъотговаря :
«Без сина си млогу можа
«А без рѣка час не мога.
«Њотишло е при либето :
«Леле варе прѣво либе :
«Я брѣкни ми ъу пѣзвущка,
«Та извади люта змия,
«Люта змия усойница,
«Че ми ъспи клето срце.
«Либето му ъотговаря :
«Без рѣка си млогу можа
«А бес либе час не мога.
«Па си брѣкна ъу пѣзвущка
«Да извади люта змия.
«Не извади люта змия,
«Люта змия усойница,
«Нол извади двой—трой
«Двой—трой витѣ гривпи,
«Мѣлен прѣстен за прѣстите.
«Тебе ѡеєм по-млад братец
«Колко здравец ъу планина
«Толко здраве в' тая кѣща. и пр.

[Слушана отъ Демянъ Рагевъ с. Враняк. Вратч.]

Окрѣг. Бѣло-статинска околия]

Друга вариация :

«Стѣнинине Господине !
«Зазѡри се ясна зѡра,
«Из ъубѣва влѣшка зѣмля.
«Не е било ясна зорѣ,

«Нол е било рабар іунак,
«С' Іубава врѣня кѡня,
«Та іутива в' турска земля,
«Гѡн да гѡни, лов да лови :
«Еребици, прѣперици,
«Не нѣмери еребици,
«Еребици, прѣперици,
«Нол си нѣйде сур—елена.
«Изгони гіе, подгони гіе ;
«Сур—Елена и подбѣгна,
«И подбѣгна и продума :
«Леле варе рабар іунак,
«И да гониш не ще фанеш,
«Че сам бозал до две лета,
«До две лета цели млека.
«Провикнал се рабар іунак :
«Щото гона все ще фѣна,
«Че и мойто конче іот кобила,
«Іот кобилка копилкина ;
«И то е бузало до две лѣта,
«До две лета цѣли млѣка,
«Трекію лето трѣва пасло,
«Трева пасло детелина.
«И по едра *мѣщурка*.
«Бѣтна коня, ритна конѣа,
«Па си спогна сур—елена.
«Та гіе спогна и гіе стигна.
«Къ гіе стигна и възврѣна,
«Възврѣна гіе, на край село,
«На край село на белило,
«Дето бѣлат мѣлки моми,
«Мѣлки моми мѣлди булки

«Провикна се малко момче :
«Леде варе малки моми,
«Малки моми млади булки,
«Побивайте кобилчици,
«Сабирайте дребни дари,
«Сабирайте, преплитайте,
«Да направим витá стръга,
«Да накарам сур — елена,
«Да ѝ зема златѝ рѝги,
«Да направа двой-трой,
«Двой-трой витѝ гривни,
«И до един златен пръстен.
«Сабрали са малки моми,
«Малки момѝ, млади булки,
«Сабрали са дребни дари,
«Побѝли са кобѝлчици,
«Преплѝли са дребни дари,
«Направили витá стръга,
«Накарало сур — елена,
«Накарало, іоловило,
«Та ѝ узѝ златнѝ рѝги,
«Златѝ рѝги и папунѝци
«Іотишло е при златаре,
«Та направи витѝ гривни
«Витѝ гривни, златен пръстен.
«Та іотиде при мил баща,
«Леде варе мил ми баща,
«Я бравнѝ ми іу пазвущка,
«Та извади люта змия,
«Люта змия усойница
«Че ми испѝ клетѝ срце.
«Нему баща іотговари ;

«Без сина си много мѡжа

«А без рѡка час не могѡ.

* * * * *

[Продължава се също, както и пръвата пѣсень].

[Слушана отъ Князя Петкова с. Алтимиръ Вратчан. Окржие Орѣховска Околия].

г) *На войникъ* [Прѣди освобождението пѣло се въ тия кѡщи, отдѣто са отивали войници въ Ц градъ да пасѡтъ конѡетѣ Султански, а днесъ се пѣе въ тая кѡща, дѣто има мѡмѡкъ за войникъ (сѡлдатинъ)].

«Стѡнииние Господине

«Завѡа се две орлѣнца

«Две орлѣнца, две братлѣнца,

«Та се вѡа малку млогу,

«Малку млогу двѡдни трѣдни.

«Извѡа се у сино небо

«Па се питат едни други :

«Леле братец пѡ стар братец!

«Като гледаш на нагоре,

«Каквѡ видиш тамо горе?

«Ютговаря пѡстар братец :

«Язе вида тамо горе,

«Тамо горе в' синію небо

«Язе вида до три ѡра.

«Прѣво ѡро све млади момци,

«Оро м'ги опердено,

«С'пушчяци и ножевци.

«Второ оро све млади невести,

«Ѣро м'ги опердено,

«Опердено сас люлчици

«Трѣкію ѡро све млади моми

«Ѣро м'ги опердено

«Опердено сас *манунки* (а)
«Леле братец помлад братец!
«Като гледаш на надоле,
«Като гледаш какво видиш?
«Ютговаря помлад братец:
«Язе вида тамо доле,
«Тамо доле ю бел Дунаф
«Ю бел Дунаф мрена риба,
«Мрена риба с' бесценн камик.
«Айде, айде постар братец,
«Да идеме тамо доле,
«Тамо доле ю бел Дунаф,
«Да исплискаме бели Дунаф,
«Да фанеме мрена риба.
«Ютишле се край бел Дунаф
«Завратиле бели ржце
«Та плискали бели дунѡф,
«Исплискале бели Дунаф,
«Фанали са мрено риба
«Мрена рибка с' безценн камик,
«Юзели са безценн камик,
«Ютнели го Стойну момку.
«Тебе пеем млад войниче,
«Тебе пеем Бога фалим.
«Колко здравец ю планина
«Толко здраве в' тая кжца
«По дечица по стѡчица
«Здраве, кжсмет берекет

(а) *Манунки*— манунки сж единъ видъ вѣнци, които ще опишемъ подробно въ третата часть, въ отдѣльтъ на *носіята* (кустумътъ) на селенина на тоя край.

«Жито, просо, мед и масло
«От сѣдѣ се наливало
«И през прага преливало
«Стѣнинине господине.»

[Слушана отъ Димитръ Николовъ отъ с. Отиково Вратч. окрѣж-
Вратч. окол.]

д) *На овчарь.* (Пѣе се въ кѣща, която има много овци и
минава кѣто овчарска кѣща.)

«Стѣнинине господине!
«Замръкнале три іовчаре
«Три іовчаре седенкіаре,
«На зло место на прѣдебно,
«Придеби ги самодѣва,
«Іозела мѣги кѣван кривак,
«Кѣван кривак меден кавал.
«Іотвѣде си сивѣ стадо
«Тука горе іу планина.
«Растури си сивѣ стадо
«Іот падѣна до падѣна.
«Подпрѣла се с'кѣван кривак;
«Растури си русѣ косѣ,
«И іот рѣмо и до рѣмо,
«Засвири си с' меден кавал.
«Сабуди се Іован чобанъ,
«Дочу ми си меден кавал,
«Тука горе іу планина.
«Іотѣде си іу планина,
«Та придеби самодива.
«Па си іузе кѣван кривак
«Кѣван кривак меден кавал;

«Завърте се с' кован кривак,
«Та іудари самодива
«Между двете чръни іочи,
«Дек паднале чръни іочи,
«Там извреле две езера;
«Дек паднала тънка снага,
«Тамо израслолистно дръво.
„Дек паднала руса коса
«Там изникна ситна трева
„Ситна трева детелина.
„Дек извреле две езера,
„Там си пои Иван чобан;
„Дек никнала ситна трева,
„Там си пасе Иван чобанъ;
„Дек израсло листно дръво,
„Там пладнува Иван чобан.
„Тебе пеем млад іовчару
„Тебе пеем Богу фалим.
„Колко здравец іу планина
„Толко здраве по іовчици
„По іовчици по дечѹца
„Здраве късмет берекет,
„Жито, просо, мед и масло
„От сждѣ се наливало
„И през прѣга преливало
„Стѣнинине господине.“

[Слушана отъ Демянъ Рагъевъ отъ Връніакъ Вратч. окръж.
Белослатинска околия].

е) *На мома.*

„Стѣнинине господине!
„Градѹла мома момина града,
„Нито на зѣмля нито на нѣбо,

„Нол го градила у синиѣм облак.
„Не се нае никой да го разбие
„Наело се едно лудо младо.
„Лудо младо та неженено.
„Бутнало си вравіа коніа
„Ютишло е при момина града,
„Момина града, будима града,
«Рипнало ми врано конче,
«Прескочило момина града,
«Іулѣзнало у момина града,
«Сагледали го момини бракіа,
«Момини бракіа дор деветина,
«Та фанали лудо младо
«Лудо младо неженено,
„Та му назад раѣе врѣзале,
„А под коньо нозе опковале
„Та го доведе при малка мома.
„Проговаря малка момá :
„На нейни девет бракіа !
„Деле варе мои бракіа ;
„Харижете ми лудо младо,
„Лудо младо неженено,
„Да го врѣжа с' мойта руса коса,
„Да го бия с' бели бузи,
„Да го сѣда с' мои чрѣни ізчи.
„Тебе пеєм малка моме,
„Тебе пеєм Бога фалим
„Колко здравец іу планина,
„Толко здраве в' тая кѣща
и пр.

[Слушана отъ Иванъ Стояновъ Осиково, Вратч. Окрѣжие.
Вратчанска околия].

Друга (На мома)

„Стáнинине Господине!“
„Посеяла е мálка момá,
„Посеяла рáн-босилі́ъ,
„И под село и нáд село
„Научил се млад іáловар
„Да *препаша* рам-босилі́ъ,
„Зáран рáно по росóца.
„Вечер кóсно по маглі́ца.
„Малкá мома му се кáни :
„Леле варе млад яловáр!
„Не *препашай* рам-босилі́ъ,
„Сторú-ща се риба-мрена,
„Отú-ща си в'овчи нáпой,
„Метнá-ща се, плиснá-ща се,
„Размѣти-ща овчи нáпой,
„Млад іáловáр іотговаря :
„Леле варе мálка моме!
„Купú-ща си сúтна мрежа,
„Фрли-ща гíе у овчи напой,
„Фанá-ща си мрена-риба,
„Жива-ща *гíе* в' огъні фрли.
„Малка момá іотговаря :
„Леле варе млад іáловар!
„Сторú-ща се сúтен митíл,
„Отú-ща си в' овчипáши,
„Измори-ща сиво стадо
„Млад іáловáр іотговаря ;
„Леле варе малке моме!
„Пущú-ща си буен пожáр,
„Изгóри-ща си ситен митилі
„Малка мома іотговаря :
„Леле варе млад іáловáр!

„Сторѹ-ща се медна игла,
„Отѹ-ща си в' овчи тѹри,
„Пробѹ-ща си сиво стадо.
„Млад іаловар іотговаря:
„Леле варе малка моме,
„Откупи ща си сѹтни сита,
„Сѹбра-ща си малки момѹ,
„Малки момѹ младн булки,
„Пресѹ-ща овчи тѹри,
„Намери-ща медна игла,
„Зѹ-ща врѹ та в' ушите,
„Тебе пеем малка моме,
„Тебе пеем Бога фалим.
„Колко здравец іу планѹна,
„Толко здраве в' тая кѹща,
„Здраве кѹсмет и берекетѹ,
„Жито просо мед и масло
„От сѹдѹ се наливало
„И през прага прелѹивало.“

[Слушана е отъ Демян Рагіевъ отъ с Врѹніак Вратч Окрѹж
Бѹло статинска околия].

Тия пѣсни всичкитѣ не пѣжтѣ всѣкѹдѣ, и само въ такива
кѹщи, отъ дѣто се надѣватѣ за добѣръ бакшишѣ.

Като сврѣшжтѣ пѣснитѣ, царѣтъ на *Колѣжнѹцитѣ* (ко
ледници), ще заврѣши коледуваніето съ слѣдѹющето благопожала-
ніе, което той изговаря много брзо, а другитѣ казватѣ „аминѣ!“

„Скочете морѣ наши дружина!
„Кадѣ стѹна станова (х) ме,
„Кадѣ пѹта пѹтува (х) ме,
„Садѣ (всѣкѹдѣ), одиме садѣ добро найдѹме,
„Тука дойдѹме, тука най-добро найдѹме
„Найдѹме Стѹченина Господина.

„На позлатени трапѣзи.

„С' златна чаша ракия пие

„С' сребрано ведро вино дава

[Другитѣ викатъ: „амин“].

„На момци и на дружина

„Моли се Богу за коледарци

„Да му попеятъ да го развеселятъ.

«Тий го не повселиа, но удже углушна,

«Той бѣ си пѣ весел от Бога

«Та ги дари добра дарба

«Добра дарба пещна леба

«Бантар сиреніе крс дукато.

«Това дукато ако баде мѣдно,

«Медни му кбшари били

«Ако бжде златцѣ

«Златцѣ му се лело и ковало

«Бато окол Евановден водица под воденица,

«Там тая *кукла*, коя ржка

«Размешала, растривала,

«Тя се прочула през девет села в' десето,

«Та и стари годѣжніѣци ѹ доодиле

«С' врани конѣе, синіи седла

«С' орадинска ракия, с' тригодишно вино, с' *шикло-еани* бѣзлици.

[Тая благословія се продѣлжава по нататѣкъ, не вече не катог благословія, а само за да разсмѣе и тѣй веселите слушачи.

Момѣ се носи подноси, като Дражански старешина сас подплатения кожух (х) сас единия ракавъ.

Там сеяле бѣла *белѣя* (жито).

Не се роди бѣла белия, ном се роди *шаклѣка маклѣка*, та е с' нокатъ южънала, на нокатъ наклѣдла, на *нусер* овръгла, натыпкала катѣричина *мешѣна* и тя локатъ непълна.

Турила е вав колерка, фанала котѣка и пѣтліа, впрегнала котѣка и пѣтліа, и закарала е на воденица. Па неше си седи над мливцето, но си

кара воденичара: «Когн ми доиде ред, смели ми мливцето я ще отѣ' по габара, имам род да си го обида.» Когн дошла да дири мливцето, завратила ракаве до лактите, *сѣка* (мисли) че се набрашневатъ и лактите, а то нема и за ноктите. Тогава се скарала сас воденичара: «бре воденичарче, магарче зашто ми си толко *уѣжнѣл* мливцето?» Той се разсърдил. па дрѣпнал *лоста* та е *спогна* през моста; тя падна на моста се уби на *ну-ссер* (крайната частъ на носа); дигнала ѣ се *люспница*, *пліощица* па седнала на моста да плаче. *Майкіа* ѣ *гје* чула, прочула па дошла да *гје* (*ж*) теши: *мѣчи* ми синко, *мѣчи* и това да ти не е за зѣа, за добра. Лесно презъ лед вода да пиешъ, на крѣсник през плетъ рѣка да цалуваш. Тя се зарадва, че това не е за зѣа не е за добра та стана и *іотиде* та си събра брашното, де по *пода*, де по каманіете та напѣлни *кѣтеричината мѣшина* и тя лакат непѣлна. Фана котака и *пѣтліа* та ги спрегна та закара брашното домѣ. Там си *іомесила* *лѣбище* като *ѣрно дукѣтище*; *имаше* си до три чичови дечица: дала *мѣги* от лебището, те го яле три дни и три години; то им спорело като на *мравучка* през *полѣвинка* (крѣстѣтъ).

От техъ едно да се разбере та станало *разбий войскја*, *разби-пѣша*, та комар му бе добар коні, *сламка* му бе маздрак, *иглени уши* му беа *стрѣжени* (зенгии). Той се чу тука далече че *Совѣченје* (едно село) и *Врѣнѣченте* (друго село) се бият. Той си отиде бой да бие, та е избил що ми избил, що е останало живо намерили му мана, джана та го спогнали тука горе през поліето, тука горе *каде горинѣва* та бара (местности тамошни), *вѣлѣи дол*, та при дамова бара. Той да избегне зел та *скачил* през иглени уши сас коніа барабар у *циганско гърне*, и то му бѣ широко. От де ми дочуле *Попиченје* (село Попица) и те ми пошле сас *лисите коніе*, *дѣлгите рѣтки*, *тѣнните пушки* да гонатъ *кѣсите заеци* . . . . .

[Тѣй наред продължава да *исмеева* *всичките* *околни села*. Слущана отъ *сѣщия* *Демянъ Рагіевъ* отъ село *Враніакъ*].

Като свѣршѣтъ *благословіята*, *домакинѣтъ* ги дарява съ пари «*крѣс-дукѣтъ*» а *домакинката* съ *кофрѣгѣ*, *колачета*, *нарѣчені кукли*.

Коледуваніята се губѣтъ све *повече* и *повече* и *днесъ сѣн-ка* отъ *тѣхъ* сѣ останѣли въ *планинските села*.

---

4. *Гѣлѣм-сѣчко*. Януари.

а(*Сурваки*. *Св. Василъ*, *Нова година* *Іянуари*).

Празника се празнува на *вредъ* по *селата*, подъ *название*

суруваки, и то отъ зло отъ лоша срѣща и отъ прѣмѣждие

Както казахме и по-горѣ, спорѣдъ вѣрванието на народа. човѣкъ отъ всѣкъдѣ е обкрѣженъ съ добри и лоши духове, които вѣчно водѣтъ борба по между си; прѣдмѣтътъ на тая борба е човѣка. Ако побѣди ангелътъ човѣкъ остава неврѣдимъ, побѣдили *гѣвола*, то човѣка сполѣтватъ нещастия. Ако отъ тия нещастия е зависялъ живота на човѣка, тѣ се наричатъ *прѣмѣждия*. Нещастнитѣ случки могатъ да бѣждтъ много, а *прѣмѣждията* само нѣколко (двѣ, три или четири) въ цѣлия житотъ на човѣка. Тия *прѣмѣждия* сж създали *службата* и *оброка* (За тѣхъ ний ще поговоримъ по послѣ).

Лошата срѣщна, нещастнитѣ слѹчки и прѣмѣждията дохаждатъ на човѣка не само отъ *гѣвола*, но и отъ лошия день, лошия часъ лошия човѣкъ, отъ лошъ вѣтѣръ, лошо мѣсто и пр. и пр. Глав на роль обаче играе добрия или лошия день и добрия или лошия часъ. Добрия день или часъ донася на човѣка: добро щастие, здравие и успѣхъ въ работа, а лошия донася: зло, нещастие, болѣсть и неуспѣхъ въ всичко. Ако си почналъ нѣкоя работа въ добѣръ часъ, на срѣща ти иде само щастие и добѣръ успѣхъ; ако те нѣкой срѣщне, походи поглѣдне въ добѣръ часъ, то иде ти добро; прѣкне ли се дѣте въ добра дакика, то бива щастливо.

Какъ обаче да уллучишъ добѣръ часъ?

Какъ можемъ прѣмина благополучно прѣмѣждията?

Ето това зависяло отъ праздника *сурвакии*

Слѣдъ *прѣви петли* трѣгватъ момци да сурвакатъ, както хората, тѣй и стоката (добитѣка). Чужтъ се още отъ далечъ, защото изъ пѣтътъ непрѣстанно *мяукатъ* като мачки (котки); «*мяу, стрино, кобръндѣли!* Тука думата «*кобръндѣли*» означава *мръвка сланина* или свинско месо, Защо е именно туй мачешко (котешко) мяуканіе, никой неможе да ми обясни.

Щомъ влѣзнатъ въ къщи, тия *сурвачици*, сурвакатъ съ дрѣновитѣ си прѣчки най напрѣдъ *стѣреѹтъ* (домовладиката) въ къщи, а послѣ и всичката *чѣлиад*. Послѣ това сурвакатъ воло-

ветѣ, кравитѣ, коніетѣ, говедата, овцетѣ и всичко що е живо (живина) въ къщи. Въ своитѣ суруваканія, тѣ желаѣтъ едно и сѣщо нѣщо: „*Сурова весела година, животѣ здраве до година, до година до амина; пълна къща съ чѣліадѣ, пълно гумно съ стока, пълна кошара съ овци, големѣ класѣ на нива, голѣмѣ грозд на лоза, червена іабалка у градина, весело и здраво іу къщи*“.

«Аминѣ» — отговарятъ всички.

Като свършатъ своитѣ суруваканія, всичкитѣ наслѣдватъ, почериватъ се и даряватъ.

Въ нѣкой села (планинскитѣ) щомъ влѣзнатъ сурвачвѣцитѣ, найнапрѣдъ бръкатъ съ дрѣновитѣ си прѣчки въ жаравината и нареждатъ ония благословія, които чухме и на *Игнажден* и на *Бждніа вѣчер*.

Даруванията се състоѣтъ въ *новесма* и мрѣвки отъ сланина или свинско месо.

Дрѣновитѣ прѣчки трѣбва да бѣдѣтъ сурови, т. іе. наскоро отсѣчени.

За Бога *Сура* никѣдѣ нищо незнаѣтъ.

---

6). *Бабинден* (8 Януарій)

Тѣжката (трудната) жена, която стої на прага между живота и смъртѣта, въ тия скрѣбни, мъченически минути има прѣдъ себе си единствения избавителъ *бабата*. Бабата съ свойтъ разговоръ, съ бѣлкіитѣ си, съ знанието и вѣщаната си *растуива* и *ослоббжда тежката* женѣ и ѣ приготвяла за великия моментъ на ражданието.

Вече болкитѣ настѣпватъ и бабата употрѣбѣва своето знание: билкіи, *магієреніе* е направено и трудната жена е вече . . . . майка, *родуліа*, *лафутка*.

Родуліата е намѣстена, прѣвръзана, и опасността за неѣ

е отстранена. Сега иде редъ на дѣтето: цѣль редъ грижи, старания, най-деликатни *бабински* операции сж направени; дѣтето е *очистено*, окъпано, *пòвито* и положено край ревнивата и щастлива майка.

Въ цѣлата къща е щастие и радост. Главния виновникъ на това щастие е *бабата*, която е лѣсно отгървала трудната жена отъ мъки и смърть.

Главната опасностъ е отстранена, но още хиляди нови и джтъ, или за *лахусата* (родуліата), или за дѣтето. Лакхуситѣ вече лѣтътъ около родуліата и около дѣтето и гледатъ да имъ поврѣдѣтъ, но *бабата* е тукъ и съ своитѣ билки ги пази.

Дохожда *трѣкіата* нощъ; орисниците сж вече опжтили да нахѣдатъ около *люлкіата* на дѣтето, за да произнесжтъ своето *орисванье*, да *оришатъ* дѣтето. правжтъ се приготовления, за да се посрѣщнатъ тия всемогжщи духове и да бжджтъ расположени добрѣ къмъ *младѣнеца*. *Бабата* е пакъ тука: тя спи до дѣтето; тя нарежда всичко, що трѣбва, за да бжджтъ орисниците весели.

Послѣ това, четиридесетъ дни наредъ, *бабата* дохожда при родуліата и дѣтето и отстранява отъ тѣхъ всѣкоя опасностъ. Разнитѣ дѣтински болѣсти: *склонци*, *бабыци* и други лѣкуватъ се отъ *бабата*; тя е единствения лѣкаръ и на родуліата и на дѣтето. И всякигѣ тия трудове бабата врѣши за едно нищожно възнаграждение: колкото желае бащата; по селата тая сума не възлиза и днесъ повече отъ четири лева (20 гр.).

Това е българската — селска *баба*. Само българската — селенка може да знае значението на тая баба; само българскиият селениия баша може да оцѣни заслугитѣ на бабата.

Това е сега; това е днесъ, а какво е било прѣди у старо врѣме!

Въ честь на тоя домашенъ благодѣтель, въ тоя край, е запазенъ празникъ, извѣстенъ подъ название *бабинден*.

Това празненство, казватъ, е устроено още и въ чесгъ на дѣтинската болестъ *Бабици*.

Праздника се съпровожда съ слѣдующитѣ обряди и обичаи.

Още прѣдзорѣ *бабата* дохожда въ кѣщата, дѣто е *бабува ла*, окѣзва дѣтето, ако е *пелѣначе* (малко), а омива очитѣ на пѣголѣмшкитѣ. Прѣди да окѣже дѣтето, намазва го съ масло, а сѣщето прави и слѣдъ окѣживанъето: когато ще го *оповѣе* (повиваѣтъ) на главицата му ще тури и червенъ *властъ* (34) съ масло. Маслото *бабата* носи въ гърне и е *магическо* отъ нея, та има цѣлебна сила; сѣщето е направено и съ *властѣ*.

Като свърши тая своя работа въ всичкитѣ кѣщи, въ които е тя *бабувала*, *бабата* се връща въ кѣщи, за да посрѣща *гѣскіе*. Снахитѣ на *бабата* или нейнитѣ дѣщери и роднини (ако има снахи и дѣщери) сѣ вече приготвили всичко за *гѣскіето*. Приготовленията се състоятъ въ приготвувание *гѣстби* за *гѣскіето*.

Всѣкоя пакъ *майка*, щомъ *бабата* излѣзне изъ домѣтъ ѝ още отъ заранѣта омѣсила и опекла *пресна турта*, заклала, обиварила и припекла печена *кокошка*, сготвила и друго ѣденъе, налѣла бѣклица съ вино и, когато дойде пладне, опѣтва се къмъ кѣщата на *бабата*. Ако е по млада, тя ще отиде и по раншкѣ, за да и послуша (пошета) по нѣщо въ *бабата*.

Тоя день мѣжѣтъ въ кѣщи е нѣмъ: той вече неможе да заповѣдва на жената си: «*направи това или онова!*» нити пакъ да ѣ пита: «*къдѣ отиваш и какво ще правиш?*» «*На бѣбинденъ въ кѣщи нѣе кокошката*» — казваше *баба Прѣва* отъ *Блисура*.

Всичкитѣ *майки* сѣ дошли, трапезата е вече сложена, *бабата* е седнѣла на *челѣ*, и гощеванъето почва; то се продължава

---

(34) *Власт* е опрана и влачена вълна. За *властъ*, *щипъ*, *кѣделъ* и пр. ще се говори въ третата частъ, въ отдѣлѣтъ на женската домашна работа.

до тъмнинѣщи, до *голема вечерѣ*. Казахме тоя день жената е пѣ-
тельтъ въ кѣщи.

Това гошаванье е най-интересното, най-веселото, най забави-
телното за майкитѣ. Трапезата е сложана на дължъ и около неѣ
сѣ насѣдали 50-60-70 па 100 майки по редъ, т. ie. на челѣ
бабата, а до неѣ, отъ лѣво и дѣсно, майкитѣ по възрастъ. *Баба-
та*, развеселена отъ винцето, отваря ковчега на тайнитѣ при раж-
данието на всѣкоя родуліа отдѣлно, и то за всѣкое дѣте. Анекто-
ти, раскази, приѣкаски *коя откоя* по интересна, по забавителна
по смѣшна. а свръшване край нема. Щомъ свърши една почну-
ва друга.

Гласовѣтитѣ ще почнѣтъ да *крѣшашѣ* своитѣ гласове, и пѣс-
нитѣ почнуватъ. Всѣкое се *надвѣркѣва* да попѣе прѣва, но навед-
нѣжъ пѣснитѣ сѣ прѣкѣснѣти! Надворъ запищела, или гайда, или
зурла съ тѣпанъ или пакъ задрѣнкала *цигулка*, испратени отъ
щастливъ нѣкой баща и . . . . . хорото се залюлѣло, водено отъ
самата баба.

Тѣй се свръшѣва *бѣбинден* въ Западна България.

в) *Южнѣци-верѣжнѣци*. [16 Януарий].

Грѣмотевицата е страшно нѣщо: човѣкъ си работи на нѣива-
та или отпочива отъ работата напладне (пладнува) или пакъ весе-
ло си свѣри край овцетѣ, и наведнѣжъ облакъ трѣсъкъ и грѣмъ
. . . . . и човѣкъ е прострѣнъ мрѣтавъ. Грѣмотевицата се праца
отъ Бога, за да накаже човѣцитѣ за грѣховетѣ имъ и *грѣмнѣ-
тия* се незакопава въ гробищата, защото се счита за грѣшенъ.
Грѣмотевицата е *стрелѣ*, която *долѣтва* отъ небето и ударя чо-
вѣка. Стрелата, ако се ископа изъ землята, е лѣковита.

Въ честь на туй явление физическо сѣ устроени два празд-
ника: 16 Януари и 20 Юлий.

На тоя день всѣкоя кѣща си мѣси *колѣчѣ* и си разнася по
кѣщитѣ да бѣдѣтъ запазни отъ грѣмотевицата. Никѣй изъ кѣщи,
а особенно женитѣ, не трѣбва да работѣтъ, защото, ако на нѣ-

кого има дрѣха, чорапъ, или риза, работени на тоя день, то непременно ще го удари грѣмотевицата.

г) *Средзѣма* [18 Януарий. Св. Атанасии].

Св. Атанасии се счита за средзима. На тоя день се мѣси колачъ и разнася по къщигѣ за *берекѣтъ* (плодородие).

Всѣкой селенинъ си прѣглежда сеното сламата и другата храна, нужна за стоката и вече знае да ли ще стигне до *напролет* или ще трѣбва да се прикупува още. Отъ дебелината на снѣга на тоя день познавтѣ, какъвъ ще бѣде и берекета прѣзъ лѣтото.

5. *Малък сѣчко*. Февруари.

а) *Влзчѣ праздници*. *Трифунците* (1, 2, 3 Февр.)

Главния поминѣкъ на бѣлгарина, освѣнъ земледѣлието, е и скотовѣдството. *Овцѣте*, *козѣте*, *говедата*, *конѣте* и другия добитѣкъ и стока съставляватъ неговото богатство особено овцата.

Освѣнъ разнитѣ болести, които дохаждатъ въ видъ на разни лоши и пакостни духове и разрушаватъ това богатство на човѣка, има едно друго зло, видимо, което ходи, което живѣе близо до човѣка, което срѣща човѣка на всѣкъдѣ и му наниса пакости. Това зло е вълка.

Вълка живѣе въ гората, въ шумѣка въ гѣститѣ трѣници и отъ тамо граби овци, конѣ и говеда; когато пакъ е гладенъ, а това се случва зимно врѣие, вълка напада и на самия човѣкъ.

Слѣдъ мечката вълка е най-голѣмия грабливъ звѣръ въ нашитѣ гори. Той е братъ на кучето, но, вслѣдствие скарванието имъ, което е станѣло за една овца, защото неможли да си ъ по дѣлѣтъ братски, тия два родени брата сѣ станѣли непримирими врагове. Кучето станѣло пазителъ на човѣка и на стоката му, а вълка останѣлъ сѣщия прѣдишенъ грабителъ

Вълка се храни само съ месо, за това той напада на стоката, а най много на овцата, защото е пѣслаба и пѣглупава. Той би съсипалъ много овци, защото удушва повече отколкото може да изѣде, но Богъ го устроилъ така, што *челюститѣ* му да не сѣ

отворени всѣкога; има минути, когато вълка не може да си отвори устата и не може да граби овцата, а ѝ само *души* (мирише) и *ниушка* и ѝ бута съ *прѣлницата* си, па си заминне гладенъ.

Голѣмо щастие за човѣка и за скотовъдѣца е, дѣто вълка не може да *подушва*, като кучето, и неможе да *пониушва* на коя страна има овци, конѣе, говеда и човѣкъ; по нѣкога той минава наблизо край стадото, но не може да подуши и си заминава. Той сжщо и неможалъ да види отъ далечъ.

Друго щастие за човѣка и за скотовъдството е и туй, дѣто вълка не се *плѣди* много като кучето: вълчицата се *окучвала* само веднѣжъ въ живота си и то *окучвала* толкова щѣнци (щѣнѣп), колкото недѣли тражтъ *мѣсницитѣ* тая година (35). Прѣзъ *мратѣнскитѣ* ноци на коя страна вижтъ вълчитѣ въ една околностъ, тамъ ще се *кучатъ* вълчицитѣ прѣзъ пролѣтъта. За това двѣ-три села ходжтъ по тия мѣста и убиватъ *щѣнцитъ*, додѣто сж още слѣпи и немогатъ да бѣгатъ.

Вълка ходи за плѣнъ или самъ — *самъцъ* (самѣц), или нѣколко заедно — *глотницъ*. Глотницата е много опасна, защото напада и на самия човѣкъ. *Симѣца* не е толкова опасенъ, но пакъ свѣ се храни пѣдобрѣ. «Защо ти е дебел врата?» — попитали вълка: «защото одим сам» — отговорилъ той.

Глотницата, зимно врѣме захваща пѣтищата и *прѣтнитѣ* и тамо чекатъ своята плѣчка. Глотницата по нѣкога влиза и въ селата.

Това е вълка за българското скотовъдство.

За да го истрѣби, човѣкъ е изваждалъ *хайки*, опитомилъ е кучето, но нищо не е помогнѣло. Най-послѣ се видѣлъ принуденъ да му устрои празникъ.

---

(35) *Месницитѣ* се наричатъ днитѣ отъ 25 Декемврий до сѣрни заговезни. По нѣкога, когато Великденъ е прѣзъ Марта, мѣсницитѣ сж кратки, а когато Великденъ е прѣзъ Априлий, месницитѣ сж дълги.

Тоя празникъ е тридневенъ: 1 2 3 февр. нареченъ: «*Вълчи празници*» или «*Трифунцитъ*.»

Прѣзъ тия три дни женитѣ не плѣтатъ чорапе, не прѣдѣтъ прѣжда, не тъкатъ платно шаскъ, блеви, не ператъ ризи и други тѣмъ подобни домашни женски работи

Тия празници пазятъ и занаятчийтѣ: кожухари, терзии, ковачи, валиавичари, табаци и други, които изработватъ или облѣкла и обуца, или материялъ за тия потребности.

«Вълка ако срѣщне такъвъ човѣкъ, комуто въ къщата се празнувани тия дни, не го задѣвалъ нищо; ако ли пакъ той има на себе си нѣщо, което да е работено презъ «*вълчите празници*», то вълка го напада; за да се избави такъвъ отъ ноктитѣ на вълка, той трѣбва да хвърли отъ себе си всичко онова, що е работено презъ тия дни. Ако ще-би и единъ конецъ да има на дрѣхата, турнатъ презъ тия дни, или и едно *конче* да е пришито то трѣбва да хвърли цѣлата дрѣха, за да отърве живота си.»

Първия денъ се меси *колѣчъ* и се разнася по къщитѣ и се туря въ *кръмилката* на овцетѣ, и на стоката, за да ги не напада вълка.

Вълка никога не напада на вола, ако е той *ангелъ*, т. ie. ако се впрѣга и оре съ него.

Презъ Трифуанцитѣ се врѣшатъ още слѣдуюнтѣ обряди.

На първия Трифунецъ т. ie. на 1-ий Февр., който има лозъ, ходи въ лозето си и *порѣзва* три прѣчки лозови. Това се прави за да не *манѣдсва грозгieto*.

Спомѣняхме по горѣ [глѣдай въ обрядитѣ за *бѣднѣа вечеръ*].

Сажитѣ, омѣтени отъ коминътъ и размѣсени съ орѣхи отъ бѣднѣа вечеръ размѣсватъ въ вино и поливатъ на тритѣ *главу-жиии*, отъ които сѣ отрѣзани три прѣчки, като казватъ:

«Колко сажидо коминѣ, колко орехи по дървята, толко грозгѣ по лозята.»

Отъ туй първий Трифунецъ е нареченъ и «*Трифунъ зарезанъ*».

На първия, втория и третия день отъ Трифунците, всѣкой орачъ всѣкой заранъ туря на рѣнника нѣколко *жѣви* вѣглена, като нарича всѣкой единъ на нѣщо, на пр. единия вѣгленъ прѣдставлява жито, другия пчмикъ, третия — кукурузъ, четвъртия — сено, петия, — грозгѣе, шестия — грѣсти, седмия — овесъ и прочее, све земни произведения. Тия вѣглене стоѣтъ на рѣнника презъ цѣла нощъ и на сутрентъта се гледа: кой отъ вѣгленитѣ ся расипалъ и станалъ на пепелъ, а кой е угасналъ и останалъ цѣлъ вѣгленъ. Вѣгленътъ който се расипалъ — т. ie. станалъ на пепелъ, прѣдсказва, че ще има берекетъ отъ това земно произведение на което е той билъ нареченъ; цѣлия угасналъ вѣгленъ прѣдсказва, че отъ туй произведение на щѣло било да има берекетъ.

б). *Чуминден* [Деньтъ на чумата. Св. Хараламби 10 Февруарий].

Всичкитѣ болести, които идѣтъ, било на човѣка, било на добитъка сѣ зли духове, които сѣ създадени само да го мъчатъ и да му причиняватъ зло. Нѣкой отъ тия духове се провождатъ отъ Бога, за да наказва хората за тѣхнитѣ грѣхове, или пакъ да ги *опитѣтъ* (испитатъ). Между всичкитѣ тия лоши духове и болѣсти, на първо мѣсто стои *чумата*.

Народното повѣрие, знае за чумата слѣднитѣ нѣща.

Чумата е жена, вѣчно живѣе и вѣчно патува по различнитѣ части на свѣта. Отъ врѣме на врѣме ней се испраща отъ Бога *тѣфтеръ* (регистръ), въ който стоѣтъ записани имената на они човѣци, на които тя трѣбва да земе душитѣ. По нѣкога въ тоя *тѣфтеръ* е записано само общото число на душитѣ, които тя трѣбва да вземе, а на чумата е оставено да рѣши, кой именно трѣбва да умрѣ. Въ нѣкой села тя повече мори, а въ нѣкои — по малко, кѣдѣ какъ ѝ *скимне*; кѣдѣ ж посрѣщнатъ добръ ми-

наватъ безъ жрѣтви, а къдѣ е разсърдена, опустошава немилости во: въ нѣкои села неостава нито една жива душа.“

Ето защо, щомъ се поевн чумата въ нѣкоя страна, веднага се правѣтъ приготовления, за да ѝ посрѣщнатъ, колкото се може по-добрѣ, и съ това да ѝ умилюватъ. Цѣлата къща ще бѣде помѣтена, почистена, измазана; чѣрги и други постелки ще бѣдѣтъ или *опрани* или *избуани* и истѣрсени отъ прахътъ. Къщата ще свѣтне отъ чистота, дворътъ или гумното ще бѣде почистено, помѣтено; оборътъ кошаритѣ ще бѣдѣтъ тѣй сѣщо чисти.

«Щомъ се поевн чумата прѣстава всѣкоя кражба: едно *люкаво перо* не смѣе да се открадне; съ торби парѣ да стоѣтъ на пѣтътъ, никой не смѣе да ги бутне. Ако нѣкой знае въ себе си, че въ къщата му е внесено нѣкога нѣщо чуждо, а особено: *сирашко*, черковно или *довѣшко* (на вдовица), веднага ще хвърли всичко това на пѣтътъ; ако ли пакъ това *отъмнѣто* иманіе е извѣдено, испито или *износено* (за дрѣхи, черги и тѣмъ подобни), то въ такъвъ случай се хвъргатъ пари на пѣтътъ срѣшу стойността имъ.» За това въ чумово врѣме нѣкога на пѣтътъ се срѣщало злато, сребро, мѣдъ (бакъръ) и други нѣща цѣнни, но никой не е смѣилъ да бутне или пипне тия нѣща, защото, щомъ нѣкой е вземалъ нѣща, тутакси ставалъ чумавъ и до единъ часъ умиралъ.

Така сѣщо въ чумово всѣкой трѣбва да се пази и то много строго отъ плѣтски сношения, защото чумата мразяла тѣзи нѣща и уморвала лицата, които не сѣ пазили, Особено чумата много мразяла блудницитѣ, или тѣзи, които оскверняватъ брачния чертогъ и изневѣряватъ на мъжътъ си: такава жена, па и мъжъ, умирали непремѣнно. Даванието ексикъ, измама, всякоя лъжа и други подобни чумата такожде мразяла много. За туй кръчмаретѣ, хлѣбаретѣ, дукянджитѣ, бояджиитѣ и други строго ге пазѣтъ въ чумово врѣме отъ измама, ексикъ и лъжа. Чумата много мразяла и хайдуцитѣ, за това въ чумово врѣме умирали много хайдуци.

Щомъ се появи чумата, въ всѣко къща правятъ слѣдующи-
тъ приготовления: щомъ се смръзне стоплуватъ котелъ съ вода,
намѣстватъ коригото *заливатъ ума* (36) турятъ гребенъ и ху
бава мекка прана вълна. Всичко това оставятъ въ къщи на една
страна, защото прѣзъ нощта чумата дохождала, омивала си гла-
вата, окъпвала си дѣтето и го оповиввала въ вълната. Понеже
не се знае, кога именно ще дойде въ нѣкоя къща, то за това
тия приготовления ставатъ всѣкоя вечеръ въ всѣкоя къща, додѣто
мори чумата.

Казахме какво най-много мразяла и кого най-много морила.
Ето защо чумата въ едно село изморила сичко живо въ една мах-
ла, а въ другитѣ махли не докачила никого или, въ една махла
изморила всички къщи, а само въ една незадѣнжала никого, или
пакъ, въ една махла или село, изморила цѣла една къща, а дру-
гитѣ къщи не бутнжала.

По селата приказки, анекдоти върху туй сж толкова много-
бройни, што за сѣкое село има запазени по стотина.

«Чумата ходяла била само по пѣтищата и друмоветѣ, а из-
бѣгавала пѣтекитѣ; особено не обичала била да ходи изъ шума-
ци, гѣстаци и тръніаци. Ето защо който успѣлъ да избѣга въ шу-
мацитѣ, гѣстациѣ и горитѣ, чумата не е можала била да го у-
мори, ако ще би да билъ той записанъ у тѣфтера ѝ».

Заразения отъ чумата се нарича «*чумавъ*», «*чумава*.»

---

(36) Въ тоя край съ хумата перятъ ризитѣ си и миютъ главитѣ
си. Особено за въ послѣдния случай. Туй правятъ женитѣ защото *ума*-
та омеквала косата, *Ѹма*, която ще бѣде употребена за миеніе глава, най-
напрѣдъ се опече въ оганитѣ, а послѣ гуди въ *умиѸма* (сѣждъ нарочно
употрѣбляешъ за тая цѣль) и се полива съ *врѣл оцет*. Това цѣлото дѣй-
ствие се нарича: *заливаніе ума*, „*зали ли умата?*“ значи: опече ли
Ѹ и полили съ оцетъ.

За *Ѹмата* и *Ѹмніака* има приказка, но тя ще бѣде изложена въ тре-
тата частъ, въ отдѣлтѣ на домашния животъ на селенина.

Това е чумата спорѣдъ народното вѣрване.

Тя дохажда и заминава, но страхътъ, ужасътъ, опустѣлитѣ кѣщи оставатъ слѣдъ неѣ и напомнуватъ за нейнитѣ дѣла. Поколения измиратъ, но нейнитѣ дѣла се прѣдаватъ и не забравятъ.

Това повлияло, та въ нейна честь е устроенъ празникътъ.

Запазенитѣ до днесъ обряди сѣ слѣднитѣ.

Сутренята рано ще се помѣте гумното, кошаритѣ; оборътъ ще се почисти, а слѣдъ туй се сготви гостба и опече хлѣбъ и колачъ. Като наближи обѣдъ, ще се сложи трапезата, ще се прѣкади гостбата и хлѣба и ще се разнесе по махлата отъ гостбата и *колака*, който въ нѣкои села е намазанъ съ медъ. Прѣкаждане-то изврѣшва не священника, но най-старата жена въ кѣщата.

Слѣдъ разнисанието, ще се съберѣтъ домашнитѣ и ще ѣдѣтъ. Прѣзъ тоя день женитѣ не работѣтъ нищо отъ женскитѣ си занятия.

Името на чумата се употрѣблява като укорителенъ епитетъ: *«Чумо нѣедна!»* Употрѣблява се още и въ слѣдующитѣ пословици: *«Бегаш от мене ката от чумавъ»* или *«Чумава ли сам та не доодиш у дома»* или *«Ти си чумава у главата,»* *«Като чумлѣзк си.»* Има и трѣва, посвятена на чумата, *чу миш, чумотрѣне, чумлѣзк.*

Незнаѣ да ли е едно съвпадение, или подъ влиянието на християнството е станѣло, дѣто празника на св. Великомѣчениѣ Хараламби на 10 Февруарий, който светецъ въ черковитѣ поиконитѣ е прѣдставенъ, че бие и мѣчи чумата, обаче, въ тоя день името на св. мѣчениѣ Хараламби се срѣща много рѣдко и то само между священниците, даскалитѣ, попадиитѣ, когато името на чумата ще чуе въ всѣкоя кѣща.

в) *Власовден, Власинден* [11 Февруари св мѣчениѣ Власи]-

Значението на добитѣка за домашната икономия е вече познато. Волѣтъ, съ когото въ тоя край селенина оре, вози и сврѣ-

шва всичкитѣ си полски работи, играе много важна роль въ живота на селенина. Къща, въ която нѣма волове за впрѣгане се счита най-бѣдната къща. Воловетѣ, които се впрѣгатъ иматъ толкова голѣмо уважение, щото тѣхъ вече не наричатъ съ други думи освѣнъ съ думитѣ *«Ангели»*: *«Не мѣчи ангелитѣ!»* *«Не бий ангелитѣ!»* *«Не е ли те баремъ грѣхъ за ангелите?»* и други ще чуете на всѣкъждѣ за воловетѣ. Жената никога нѣма да мине пѣтъ на воловетѣ, които се впрѣгатъ. Това уважение се распространило по надалечъ: въ тоя край се счита за голѣмъ грѣхъ да се заколе и ѣде волъ, който е впрѣганъ.

Здравието, слѣдователно, на воловетѣ е скъпо за единъ селенинъ.

Има обаче единъ лошъ духъ, който въ видъ на болестъ, на речена *«власъ»*, която влиза въ утробата и чирвата на вола и го уморва.

Тая болестъ се лѣкува много мѣчно, и понеже тя е олицетворена въ лошъ духъ, то въ нейна честь е и устроенъ празникъ.

Спорѣдъ вѣрванията на народа волтъ, лѣкуванъ на тоя день, нѣма да страдае отъ тая болѣсть.

Обрядътъ е слѣдующия.

Всѣкоя къща омесва два колака: *«св. Петка»* и *«св. Власъ»*; тия колачи се прѣкадватъ и то кошарата при воловетѣ. Отъ колачътъ *«св. Власъ»* гуждатъ въ трицитѣ, та закрѣмватъ воловетѣ и гуждатъ още и въ кѣримката на овцетѣ, а отъ другия колачъ *«св. Петка»* разнасятъ по махлата. Вѣрва се, че воловетѣ и овцитѣ, закрѣмени съ колака *«св. Власъ»* нѣма да ловѣтъ прѣзъ годината болѣстѣта *«власъ»* въ чирвата.

Вѣрва се още, че волтъ е опасанъ съ деветъ *«иримика»* (пояси) и на тоя день той е распасанъ, та за това тоя день негрѣбвало да се впрѣга по никакъвъ начинъ. Волъ, впрѣгнатъ на тоя день, умиралъ непрѣмѣнно отъ *«власъ»*.

Прѣзъ тоя день на впрѣгатнитѣ волове гуждатъ по деветъ пѣ.

ти сѣво или слама. Сѣщо и постѣтъ, ако би да се случи въ блажно врѣме.

На тоя день отъ воловетѣ, овцитѣ и козитѣ зиматъ по малко вълна и длака. Тая вълна се употрѣблява послѣ за лѣкъ. Когато нѣкоя овца, коза или друго добиче се нѣкакъ нарани, то тая рана засалятъ съ малко изгорела вълна.

Ако нѣкое добиче да хване болѣстѣта «влас», изгарятъ отъ тая вълна и гуждатъ въ трицитѣ и кърмилката.

Други обряди нѣма.

И туй е едно съвпадение, дѣто *Власовден* се празнува на 11 Февр., когато е праздниктъ на св. мѣченикъ Власи.

г) *Сърница* или *Сирна неделя* (а) (Сирни поклади).

Нѣкога, прѣди 100 години, помни се, че свадбитѣ сѣ ставали само зимноврѣме и то отъ *Петковден* до *Сърница*. Слѣдъ *Сърница* останѣлитѣ не оженени моми и момци ще чекатъ до година пакъ *Петковден*, защото прѣзъ лѣтото никой не е можалъ да се ожени. Това до нѣкадѣ се запазило и до днесъ, ако и не до толкова строго: въ селата и днесъ е много голѣма рѣдностъ да се направи свадба прѣзъ лѣтото; исключения има, но и тѣ ставатъ отъ много голѣма нужда.

Ето защо, ако нѣкоя мома или момъкъ сѣ останѣли неженени прѣзъ зимата, и сирница ги заварила мома и момъкъ, се казва: *Гергана остана и тая година неомженена,* или *«Петко и тая година не можѣ да се одоми.»* Това е повлияло, та сѣрница се посрѣща и испраща весело и съ смѣхъ, но въ тая веселостъ се прозира нѣщо тѣжно, а въ смѣха — плачъ.

Прѣзъ цѣлата недѣля се правѣтъ люлки и на тѣхъ се люлѣжтъ. Такива люлки особено ставатъ въ срѣда, петакъ и не-

---

(а) Неделята преди Сирна неделя се нарича *Чиста неделя*, а прѣди чистата се нарича *Ружина неделја*.

дѣля. Тия три дни прѣзъ сирната недѣля сѣ празненственни; всичкитѣ моми и момци сѣ на люлжитѣ, а особенно въ недѣля трѣбва всѣкой да люлѣе за здравие и отъ *бес*.

Додѣто се люлѣжтъ домакинкитѣ, — най-старитѣ жени въ кѣщата — гуждатъ яйца въ пазвата си, за да бждѣтъ прѣзъ лѣтото грѣститѣ голѣми.

Въ нѣкои села(а) до дѣто тражтъ люлжитѣ прѣзъ седмицатата, подѣвкитѣ вършжтъ слѣдующата ѳгра.

Раздѣлжтъ се на двѣ групи, положени една срѣщу друга, отъ които, едната група прѣдставлява домѣтъ на момата, а другата — домѣтъ на момѣка. Избиратъ се двѣ моми, които игражтъ ролѣ на свахи — просителки — бѣкличарки — които ще бждѣтъ проваждани отъ домѣтъ на момѣка въ домѣтъ на момата, за да ѣ искатъ. Двѣтѣ моми, като трѣгнатъ отъ групата на момѣка пѣжтъ :

«Девѳкиина мале, дѳевѳкиина мале

«Да дадѣш девѳкиа, да дадѣш девѳкиа.»

На това отъ групата на момата отговарятъ съ пѣсень:

«Не давам девѳкиа, не давам девѳкиа,

«Че не е упрела и не е доткала.»

Момитѣ — свахи занасятъ тая скрѣбна вѣсть съ пѣсень:

«Не радвай се войно, не радвай се войно,

«Недават девѳкиа, недават девѳкиа.»

Свекрѣвата олицетворена въ групата на момѣка отговаря съ пѣсень:

«Молѣте се тѣщи, молѣте се тѣщи,

«Да дадѣ девѳкиа, да даде девѳкиа.»

Свахитѣ — моми се връщатъ съ просителната пѣсень:

«Молим ти се тѣщо, молим ти се тѣщо,

«Да дадѣш девѳкиа, да дадѣш девѳкиа.»

Групата на тѣщата отговаря съ пѣсень:

«Даваме дѳевѳкиа, даваме девѳкиа

(а) Въ Ломско и Берковско.

«За шиник жълтици, за шиник жълтици
«За крошніа маргарит за крошніа маргарит.»

Свахитѣ — моми съобщаватъ съ пѣсень:

«Дават ни девокиа, дават ни девокиа
«За шѣник жълтици, за шѣник жълтици
«За крошніа маргарит, за крошніа маргарит.»

Тѣщата връща свахитѣ съ пѣсень:

«Молѣте се тѣци, молѣте се тѣци,
«Да даде девокиа, да даде девокиа,
«За кола ѣ волове, за кола ѣ волове.»

Свахитѣ се връщатъ съ пѣсень:

«Молим ти се тѣцо, молим ти се тѣцо
«Да дадеш девокиа, да дадеш девокиа
«За кола ѣ волове, за кола ѣ волове.»

Тѣщата отговаря съ пѣсень:

«Не давам девокиа, не давам девокиа,
«За кола ѣ волове, за кола ѣ волове.»
«Моята девокиа, моята девокиа,
«Сака златен войно, сака златен войно.

Свекрѣвата, оскърбена отъ тоя отговоръ, съ ядъ и гнѣвъ отговаря:

«Я кажѣте моми, я кажѣте моми
«Че ѣ се готви, че ѣ се готви
«Студен лѣден войно, студен лѣден войно.

Свахитѣ вече разсърдени, дохаждатъ до половината на растоянието между двѣтъ групи, и като че прѣкъсватъ прѣговора съ пѣсеньта:

«Тебе иде моме, тебе иде моме
«Студен лѣден войно, студен лѣден войно,
«Сас златна кочѣя, сас златна кочѣя.» (37)

---

(37) Въ тия нѣколко редове се исказва туй народно сѹевѣрие, че змѣйовете, когато щѣли да отведѣтъ нѣкоя мома и да ѣ земѣтъ за жена,

Съ това се свършва прѣговора, като се загатва, че за останалитѣ неженени прѣзъ зимата моми, прѣзъ лѣтото се готви младоженіѣкъ, студень и ледень змей, който ходи съ златна кочія, т. ie. че прѣзъ лѣтото момата може да се ожени само за змей, а никакъ за момъкъ.

д) *Пъсси понделникъ. Чисти пондѣльник.*

Първия день, пондѣльникъ отъ първата недѣля на Великия постъ. се нарича «*Пъсси понделникъ*» или «*Чисти понделникъ*».

Кучето пази овцатѣ отъ вълци; кучето пази къщата и имуществото на стопанина отъ разбойници; кучето обажда всѣкога, когато е влѣзналъ въ къщата чуждъ човѣкъ. Безъ кучето селенинътъ не отива никждѣ; на воденицата ли отиде, на дърва ли, на нивата ли, на оране ли, на косене ли — навредъ кучето ще бѣде неотлъчно отъ него, отъ колата и воловетѣ. Селската къща безъ куче е немислима. «*Нема ни куче на вратата си.*» — казватъ прѣзрително, когато искатъ да укорятъ най лошия селенинъ. Кучето е вѣрно на ступанина си, даже понѣкога по-вѣрно и отъ самата повторка ступанка. Вѣрва се, че кучето познава, кой какво мислялъ билъ; за това, когато дойде нѣкой странень човѣкъ, кучето познавало дали странеца мисли добръ или зло за къщата и въ такъвъ случай, или лаяло много върху гостенина, или *поджавка* и млѣкне. Ако кучето поджавка малко и млѣкне, то значи, че гостенина е добъръ човѣкъ и нѣма никаква зла омисль; ако ли пакъ то лае непрѣстанно и немлѣква и то лае на гривницата на къщата, дѣто е влѣзналъ странеца, то всички въ къщи вече знайтъ, че гостенина не е добъръ човѣкъ, и не мисли добро за къщата; той има лошъ кроежъ, или за ступанина на

дохождали били съ *златни кочи* (интофи, каруци, фйтони, колесници). Въ народния говоръ сж познати: кола, колесаръ, кочия и интофъ: има още талига. Разликата между тѣхъ и подробното имъ описание ще бѣде изложено пакъ въ третата честь.

квщата, или за имуществото му. За да се осуетят лошите намърения на тоя човѣкъ, всичките домашни взиматъ прѣдопазителни мѣрки и цѣлата нощъ сѣ *на шрѣк*. Хиляди примѣри и приказки поддържатъ това вѣрване между народа.

Това е кучето за селенина. Ето защо кучето е станало едно отъ най-обичните домашни животни за човѣка. Едно добро отъ *сой* куче се цѣни повече отъ двѣ — три овци. Имало е много случаи, щото за едно добро овчарско куче сѣ дадени десетъ овци.

Кучето при това нѣма голѣми претенции. Храната му е оскудна: трохитѣ отъ трапезата и по нѣкое кокалче сѣ достатъчни да заситятъ колко годѣ гладния му желадѣкъ. То живѣе постоянно на вѣнъ, изложено на вѣтъра, дъжда, снѣга и студа. Тоя труденъ животъ то сносва съ голѣмо юнашество, и това е родило половицата: *«има кучеишки душа!»*

Кучето не хваща друга болѣстъ освѣнъ *бес* — побеснева. Бесътъ е лошъ духъ, който мори псетата, па и човѣка.

Въ честъ на тоя лошъ духъ е устроенъ празникъ въ понедѣлникъ слѣдъ сирната недѣля.

За да се запази човѣкъ отъ *бес*, както видѣхме, трѣбва непрѣмѣнно да се люлѣе въ нѣделя; за да се запази кучето отъ бесъ, трѣбва да го люлѣятъ въ понедѣлникъ.

Сутренята въ понедѣлникъ, всичките момци се събиратъ на нѣколко мѣста вѣнъ отъ селото и направятъ люлки, за да люлѣятъ на тѣхъ всѣкой своите кучета; понеже всѣкоя квща има по десетина псета, то обикновенно люлѣятъ само по едно куче отъ квща. Люлката трѣбва да бѣде направена отъ коци или други дърва, защото ако се направи на дърво, което ражда, такова дърво изсъхвало; па и за селото не е добро да се люлѣе куче на зелено дърво.

Като се приготви всичко, почнува се люлѣянieto.

Кучето, вързано прѣзъ плѣшките *изнишаватъ* го нѣколко

пѣти и го пущатъ. Пустѣжтото куче бѣга, вие, лае, пици, квичи и се спира чѣ у дома.

Овчаретъ люлъжѣтъ всичкиѣ си кучета.

Тоя обичай, който е сѣществувалъ прѣди 50—60 години на всѣкъдѣ, днесъ е запазенъ въ нѣколко села само.

На тоя день женитѣ не работѣтъ отъ бесъ.

Въ планинскиѣ села ще станѣтъ много рано и ще си омивѣтъ очитѣ на рѣката, за да не страдажѣтъ отъ очоболъ прѣзъ годината.

е) *Чрѣн вторник. Усѣвски вторник.*

Болестъта *усѣв* или *устрел* е много опасна; болкитѣ, които съпровождатъ болестъта сѣ сѣщитѣ, като че на болното мѣсто ви мушка нѣкой съ шишъ, или ножъ. По нѣкога тая болестъ е придружена и съ *ѡтокъ*. Лѣкува се съ налаганіе билки и съ баяние.

Въ честь на тая болѣсть — пакъ лошъ духъ — е устроенъ празникъ, нареченъ *усѣвски вторник*.

Въ тоя день месѣтъ колачъ, прѣкадватъ го и развасѣтъ отъ него по махлата.

Тоя вторникъ е нареченъ още и *чрѣнъ вторникъ*. Тоя е прѣдводителътъ на всичкиѣ вторници прѣзъ годината, които сѣ нещастни дни прѣзъ седмицата: въ вторникъ не се почнува никаква работа, защото вѣрва се тая работа щѣла била да излѣзне злополучна. Ако нѣкой се роди тоя день, то той ще бѣде най-голѣмата *злочестѣя* на свѣта; за такъвъ казватъ: «он се родил у *чрѣнъ вторникъ*»

Женитѣ и мъжѣтѣ не работѣтъ прѣзъ тоя день отъ *злочестѣя* и отъ *сухоча*, за което нѣкъдѣ се нарича още и *сухъ вторникъ*.

ж) *Луда среда*. [Срѣда въ първата недѣля отъ Великия постъ].

Умопомѣшателството, полудѣванието се счита за болестъ, ко

ято дожда отъ *гiавола*. *Гiавола* влиза въ човѣка, и той става лудъ. Човѣк, който полудѣва, споредъ вѣрваніетъ на народа е прѣпшленъ отъ грѣхове и за тия грѣхове ангела му е избѣгналъ отъ него и го оставилъ на *гiавола* му. За да се изгони сега *гiавола* и поврне пакъ ангела, трѣбва полудѣлия да пости и да се полива съ билки, буреніе и да му се бае.

Въ честь на тая болестъ — на *гiавола* — се празнува тая срѣда.

в) *Врзтоглавъ четвъртъкъ*.

Има болѣстъ, която хваща, или човѣка, или добичето и ги прави като зашамадени. Болѣстѣта е въ главата. Отъ тая болѣстъ овцата, говедото може и да умрѣ. Човѣкъ, който страдае отъ тая болѣстъ, не умира, но се мѣчи; такъвъ човѣкъ не може нищо да помни, не може да мисли. Освѣнъ *Врзтоглавъ* такъвъ човѣкъ се казва още и *щуроглавъ*

Болѣстѣта пакъ произхожда отъ нѣкакъвъ лошъ духъ. За да се излѣчи, трѣбва баяние и *поливки* съ билки.

Въ честь на тая болѣстъ е устроенъ тоя празникъ. Тоя день месятъ колачъ и гуждатъ отъ него съ кръмилката на овцѣтъ говедата и конѣтъ.

Деньтъ четвъртъкъ се счита такожде като не добъръ день прѣзъ седмицата. Работа, почната въ четвъртъкъ, нѣма да бѣде довршена: ще се испрѣжтъ непрѣдвидени обстоятелства и ще бѣде работата напустѣта прѣди да бѣде довршена. Кокошка не трѣбва да се сѣди въ четвъртъкъ, защото нѣмала да лѣжи на яйцата; въ *пѣлога* (мѣстото, дѣто носѣтъ кокошкитѣ яйца) не трѣбва да се брѣка въ четвъртъкъ, защото кокошкитѣ нѣма вече да *носѣтъ* на това мѣсто; въ четвъртъкъ не трѣбвало да се цѣнява слуга, защото нѣма да досѣда и пр. и пр. Това вѣрваніе е родило пословицата: «*четвъртъкъ — несвъртъкъ*»

Врзтоглавия четвъртъкъ е водителъ на четвъртъцитѣ.

Священниците такожде празнуватъ тоя *врзтоглавъ* четвъртъкъ,

защото го счита единъ отъ 12-тъ четвъртъци, които, споредъ черквата сѣ голѣми празници и не би трѣбвало въ тѣхъ да се работи.

в) *Тудурица*.

Коньтъ такожде съставлява частъ отъ богатството на селина. Въ тоя край наистина още не оржтъ съ конье, но пакъ се цѣни, защото се употрѣблява за ѣзденіе, за прѣвозване и прѣнасяние. Особенно той се цѣни въ планинскитѣ мѣсто, дѣто волътъ не може да се употрѣи безъ особена мѣка, и дѣто населението се занимава и съ *кираджилъжк*. Въ тия мѣста всѣкоя къща има по нѣколко конье, наречени *клиусе* [мн. клиусетини], товари конье. *Клиусето* за планинския селенинъ има и това преимущество, че на него той пѣтува лѣсно по стръмнитѣ планински мѣста: «*Ем си седи, ем си оди*» — селенина по тия мѣста съ клиусето, както наивно единъ планинецъ е казвалъ на полянецътъ, когато го убѣждавалъ да си продаде воловете и да си купи *клиусе*.

За да не мржтъ коньетѣ и да се ждребжтъ кобилитѣ добръ, празнува се *Тудурица*.

Още отъ сутренъта се омесватъ два колака: «Св. Петка» и «св. Тудуръ», прѣкадватъ ги заедно съ вино и раздаватъ. Найстарата жена въ къщата извършва туй раздаване: колачътъ «св. Тудоръ» е начупенъ на голѣми *зѣлззи* и, когато ще даде нѣкому *зѣлаг* отъ колача, жената ще процвили като кобила и ще ритне като конь. Слѣдъ това слѣдватъ благословенията: *Кобилитѣ да се ожеребватъ све женски жребенца.* Отъ тоя сѣщъ колачъ се гужда въ трицитѣ или ичмикъ (зобъ) и се дава на коньетѣ.

Прѣзъ цѣлата недѣля [понделникъ, Вторникъ, Срѣда, Четвъртъкъ и Петъкъ] нито въ една къща не готвятъ никакво *вариво* [бобъ, леща, грахъ, лукъ и др.] въ землено (прѣстено) гръне, за да не ловжтъ коньетѣ *гутурачъ*, болѣстъ отъ която коньтъ умира.

Св. Тудур обличалъ деветъ кожуси и на тоя день отивалъ

при Бога за да проси лѣто. Додѣто да влѣзне при Бога и излѣзне отъ при него, *забувалъ* си *маздрака* въ земята и привързалъ за него коньтъ си. Когато излѣзне отъ при Бога отъ дупката, дѣто билъ забуанъ маздрака излизала пара.

Запазенъ е въ нѣкои села още единъ обичай — *надбръзване* или *кошия* (по турски).

Това надбръзване става тъй:

Всичкиѣ, които иматъ тамазлѣкъ конье, нѣколко дни прѣди Тудурица се подканятъ и събиратъ помежду си, било пари, било ичмикъ. Отъ тия пари или ичмикъ, се опрѣдѣля наградата на о ногози, комуто коньтъ *надбръзи*.

Въ сѣббота на пръвата недѣля отъ Великия постъ, на Тудорица сутрентѣта излизатъ вѣнъ отъ селото на равно поле и тука се извоздатъ най-хубавиѣ конье.

Когато вече сѣ събрани коньетѣ, които ще се *бръзатъ*, опрѣдѣля се *белѣга*, до дѣто ще трѣбва да се бръзатъ коньетѣ; който стигне до *белѣгат* (нишана) най-напрѣдъ томува коньтъ надбръзилъ и томува се дава наградата.

Ако се появи нѣкакъвъ споръ [а такива спорове се появяватъ много често], този поръ се разрѣшава отъ комисията избра на отъ помежду по-старитѣ хора въ селото, които присѣтветвуватъ при *надбръзването*.

Прѣди 50—60 години; коньтъ, който е надбръзилъ, укичвалъ се съ вѣшци и врѣвѣлъ най-напрѣдъ прѣди всичкиѣ конье, съпровожданъ отъ свирки и тѣпане. Щомъ стигне до дома, на вратниѣка на гумното, ще излѣзне да го посрѣщне, или мома, или невѣста съ бѣлъ котелъ, напълненъ, или съ прѣсна неначната вода, или съ вино. Съ тая вода или вино напойватъ коньтъ.

Въ домътъ на селинина, комуто коньтъ надбръзилъ, тоя день е *сборъ*: цѣлъ день старитѣ се черпятъ, а младитѣ правятъ хоро.

Днесъ тоя обичай е съвсемъ загазенъ.

Бѣлѣжка. Тия послѣднитѣ празници, а именно; *сѣрница* *Пѣсси понделник*, *Чрън вторник*, *Луда среда*, *Врътоглав-Четвъртък* и *Тудурица* — се мѣстятъ и зависятъ отъ месницитѣ: нѣкога по-рано, нѣкога по-късно, споредъ кога какъ Великденъ е у зиме, или у лѣто.

---

6. Баба Марта (Марта).

а) *Младенци*. [Марта 9. Св. 40 Севастийски мченици].

Сицианката, иначе наречена *баба шарка* е болѣсть, отъ която всѣкой човѣкъ трѣба непрѣмѣнно да лежи боленъ. Тѣ сѣ три жени, сестри: *ѣдрата*, *средніата* и *сѣтната* (*дрѣбната*). Тая послѣдната ходи най-много по дѣцата и отъ неж не може да се *присади* — да се ашладиса.

Тая болѣсть е сѣщо, както и чумата, т. ie. жена, испратена отъ Бога да мѣри хората. Обаче тя е по-милостива отъ чумата и може по-лѣсно да се *предобри*. Тя ходи по нѣкога много легко, а по нѣкога, когато се разсърди, тя прави голѣма поразия. За туй, щомъ се поевн *бабашарка*, веднага се омеси прѣсна турта, намазва се съ медъ и разнася се по махлата-

Въ честь на *бабашарка* е устроенъ празникътъ, нареченъ «*Младенци*».

Прѣди «*Младенци*» всѣкой къща, омесватъ колачи, хлѣбове и «*мледенци*» — хлѣбове като кукла. *Младенцитѣ* се шаратъ съ цѣвъ [дупчатъ се отгорѣ съ цѣвъ]; на «*младенцишѣ*», които сѣ назначени за дѣца, дупкитѣ на цѣвитѣ трѣбва да бждатъ малки и тѣсни и то само четири дупки, та баба шарка да излѣзне само четири зърна; «*младенцитѣ*» опрѣдѣлени за по-стари хора, се напълватъ съ дупки, та *баба шарка* да ги хване по вече.

На самия день «*младенцитѣ*» колачитѣ и хлѣбоветѣ се намазвагъ съ медъ, прѣкадватъ се и се разнася. Освѣтъ това

всѣкоя кѣща ще испрати «*младенци*» и колачъ на кръстника си, на бабата, на дѣвера, ако има млада булка.

«*Младенцитѣ*» въ всѣкоя кѣща трѣбва да бждѣтъ омесени най-малко 40; повече колкото се иска.

Отъ тоя день въ тоя край има и собствени имена: Младенъ, Младена, Младжо, Младжа, които иматъ и именъ день по градоветѣ.

б) *Благовецъ* [Благовъц. Благовещение 25 Марта].

За тоя празникъ народното вѣрвание е запазило слѣднето:

Самодивитѣ и самовилитѣ, които на Сеновение си били отишли въ жилищата си, на Благовецъ се връщатъ. Изворитѣ, кладенцитѣ, усонитѣ, долините изново се населяватъ отъ тѣхъ; тѣхнитѣ игри, тѣхнитѣ свирни, кавали гайди, тѣпане, които отъ Сеновение се никждѣ нечуехъ, изново загръмѣли по самодивскитѣ и грища и изворитѣ. На Благовецъ, прѣди зори всѣкоя се върнала на своето мѣсто, и изворитѣ кладенцитѣ, рѣкитѣ и вироветѣ сж пълни съ тѣхъ, въ които се къпятъ. За това на Благовецъ не е добръ да се ходи за вода много рано.

На Благовецъ излизали били и змиитѣ изъ своитѣ зимни пещери.

По тоя край на Благовецъ дохожда кукувицата и обажда на човѣцитѣ, че пролѣтътъ е вече дошла; но заедно съ това весело известие, тя имъ обаждала и скръбното, че самодивитѣ и самовилитѣ сж се върнали.

Срѣщу Благовецъ помитатъ и почистватъ гумното, събиратъ *сметатъ* (боклука) на срѣдъ гумното и го запалятъ. Около тия запалени *бунѣща* момитѣ ходѣтъ та пѣѣтъ въ всѣкоя кѣща. Пѣснитѣ, които се пѣѣтъ срѣщу Благовецъ сж слѣднитѣ:

«Закувала кукувица» (два пѣти)

«Нѣгде кукне нѣгде викне» «

«Нѣгде ѹ се глас прочуло. «

«Като кука юна дума: «

»Коя макиа черка има

«Да е рано неиспраща,
«На ѓзвори на кладенци,
«Че там има до три вѓли,
«До три вѓли самодиви
«Цвѣкіе бѣрат кіткіи кіѓтат,
«Кіитки кіитатѣ вѣнци вѣят
«Ем ги вѣят ем наричат:
«Коя мома рано рани,
«Рано рани, рано дойде
«Зла неволя че да пати.
«Дона макіа не слушала
«Нол'ранила на кладенци,
«На кладенци на изворе
«Много рано преди зѓри.

.....
«Чекала е стара макіа
«Чекала е до три дѣна
«До три дѣна до три годин.
«Нема Дона да си дойде.
«Домъчнело Дони макіи
«Па си пошла на кладенци,
«На кладенци на изворе,
«Да си тражи млада Дона.
«Не е нашла своя Дона,
«Нол' е нашла нейно ведро,
«Нейно ведро нейна чаша
«Нейна чаша с'кобиликата:
«Ведрото ѓ гѣбясало,
«Чашата ѓ вреж пушила
«Кѓбиликата напѣпила,
«Напѣпила лист пушила.»

[Слушана отъ баба Марія Ломъ].

Друга.

«Закукала кукувица
«На срѣд село на граница.
«Ем си кука, ем си дума:
«Не предете не течете
«Не течете малки моми,
«Че момцитѣ болни лежат,
«И момците и момите.
«Пчела бръмчи по небето,
«Глас си праща по селото
«По селото, по момите
«Да не предѣт да не течѣт.
«На момците конско месо
«Конско месо не варено
«Конска глава за бѣклица
«Ръжен квасник за яденіе.
«На момите чиста турта
«Чиста турта дваѣ пресета
«Юпечена кокошчица
«Ново шинче с' бело грозгѣе.»

[Слушана отъ Цвѣта Каменова с. Чръни Врѣхъ Лом. Окол.
Лом. Окрѣже].

Друга [въ Бѣлоградчишко].

«Закукала кукувица,
«На срѣд село на граница
«Кадѣ кукне, тамо викне:
«Бре ювчарко, бре чобанко!
«Що ти стои сиво стадо?
«Да ли си е трева гладно,
«Да ли си е вода жѣдно,
«Или си е сол бессолено?
«Ювчар тада ютговари

«Стадо не е трева гладно,
«Стадо не е вода жъдно
«Ни ти си е сол безсолно,
«Ноло стадо чудо гледа
«Какво івчѣр заман пати
«Прес свѣ пролет за кладенци
«Я свѣ ѣсен за седѣнки
«И свѣ зима за свадбите
«За момини росни китки
«За момини крѣви венци
«Китки като слънце
«Венци като мѣсец

[Слушана отъ Веца Василева с. Ружинци Бѣлоградч. околия
Вид. окръгъ, а записана отъ Петковъ Костандинъ].

Въ село Белотинци Лом. Окръж. Кутлов. Околия тая съща
пѣсень се пѣе съ тая вариация:

«Закукала кукувица,
«Закула на сред село,
«На сред село на ѣзеро

(Другитѣ думи сж сжщитѣ).

Нѣгдѣ пакъ се пѣе тѣй:

«Закукала кукувица
«На то (й) брдо веренишко
«Негде кукне, негде викне
«Негде глас издала
»Дума дума на момците,
«На момците на момите:
Кой си има гладко либе
«Нека либи да налиби
«А кой има добра коніа
«Нека яе да се нае,
«Че се чуло и разбрало

«Че си иде зла година,
«Зла година поморліва
«Поморліва чрѣна чума,
«Та че мори свѣ девоки
«Све девоки и ергене!»

[Слушана отъ баба Гена Пашкуловица отъ гр. Ломъ].

Въ Чипоровци и въ другитѣ планински села се пѣхтъ тия
пѣсни:

«О! О! О! Заукала заукала
«Сива кукувица.
«О! О! О! Доран Бегу, Доран Бегу
«На високи чардак.
«О! О! О! Излезла е излезла е
«Доран Беговица:
«О! О! О! Ише, ише
«Сива кукувице!»
«О! О! О! Да не будиш, да не будиш
«Моя Доран Бега.»

Друга:

«Рано рани коштуца
«През дѣл голем у ливагіе
«У ливагіе у зелѣно.
«Слико косу преврзла
«С' поле росу іобивала.»

[Слушани отъ Мария Бадина отъ село Чипоровци Лом, Окр.
Берков. Околия],

На Благовецъ се кахтъ дърветата, за да не мапосватъ пло-
доветъ; кахтъ и кошаритѣ съ матечина.

Благовецъ се казва още и *Куковден*. Обаче това название
е много остарѣло и вече се почти изгубило, а останало запазено
само въ узречицѣтѣ: «Ще го чекам до *Куковден*» или «*Ще дой-*
де на Куковден.» — Значи никога.

в) *Лазарница*. Лазарова сѣбота.

Тоя день се праздува навредъ въ всѣкоя къща.

Прѣди обѣдъ ще се събержтъ около десетъ моми, наречени *лазарки* или *лазарници* и ще трѣгнатъ по къщитѣ да пѣжтъ.

Пѣснитѣ сѣ слѣднитѣ:

а) На ступанина:

«Овдѣк ижа борова, Лазаре

«Врѣта гюй сѣ елови, «

«Прѣди ни седѣ царица, «

«Цару рѣзу крѣше «

«Мужко детѣ дѣше, «

«Кѣпицу му крѣше, «

«Отъ два рѣда маргаритъ «

«Отъ трекно жлѣци. «

«Бела му боска даваше «

«Нуни му нуни детѣнце. «

«Цар си Стефан седѣше «

«На високи чѣрдаци «

«На свѣлени постѣли, «

«На чоено узглаве. «

«Овдѣк лани дойдомо, «

«Беју двори мѣтени, «

«Беју столове рѣдени, «

«По столове мараме, «

«По мараме дунчици. «

«Играй, играй Лазаре, «

«Денъска ти е дѣн дошел «

«Ютре цвѣтна нѣделѣя «

«Отѣшчемо на цвѣкиє «

«Набрѣчемо свѣкакво, «

«Да смо лика прѣлика «

«Какѣ два струка ѣглика «

«И един струк тентава»

«Много ще тъгня тъдѣва»

[Слушана отъ Мария Бадиня отъ Чипоровци].

Друга.

«Фрчѣа ми летѣа

«Сѣви бѣли гълѣбе.

«Та каде ми паднаа

«У царови дворѣви,

«На царови чърдаци.

«Цар ги питаше:

«Сѣви бѣли гълѣбе!

«Падѣ те ли у мой дом

«У мой дом у мой двор,

«Що правеше *царица*?

«На високъ чърдак седеше,

«Мажко детѣ дръжеше

«Капица му кроеше

Ситен дребен маргарит

«И с' тия жлти жлѣтици.»

[Слушана отъ баба Гена Пашкулъковица отъ гр. Ломъ].

Бълѣжка: Тая пѣсня се пѣела нѣкога на Господарѣтъ турчинъ, нареченъ въ тоя край още и *субаша*; въ тоя случай думитъ: *царови*, *цар* и *царица* се замѣстватъ съ думитъ: *суба шови*, *субаша* и *кадзна*, както имамъ събрана подобна пѣсень.

б) *Ако има въ кѣщата можкѣз.*

«Урубница трепѣре, Лазаре,

«Средѣ двори войнѣви, «

«Под нѣу войно седеше, «

«Дробни слзи ронеше, «

«Макиа си га тѣшеше: «

«Млчи сине не плачи «

«Теб че мама да жени «

«Преко праздну неделіу»
«Тагай цвѣкіе свѣкакво»
«Тагай бѣле погаче,»
«Тагай вино првѣно»
«Тагай врле ракие,»
«Тагай моми іубави Лазаре.»

«Играй, играй Лазаре

„Денъска ти е дън дошъл,

„Іутре цвѣтна неделіа

«Отішчемо на цвекіе

„Набрѣчемо всѣкакво“ и пр. както въ първата пѣсень.

[Слушана отъ Мария Бадина, Чицоривци].

Друга

„Уруглица трпѣре,

„Средъ всѣнови дворове,

„Войно по двор одѣше,

„Дребни слъзи ронеше

„Майчица го тѣшеше;

„Мячи сѣне не плачи!

„Мама ще те ожени

„За Демяна девокиа,

„Дѣмска дрѣхи носеше.

„Играй, играй Лазаре,

„Денъска ти е дън дошъл,

„А іутре е цвѣтница.

„Ще ѡдемо на цвекіе

„Щенаберемо свѣкаво.

[Слушана е отъ Гика Томова г. Вълчидръма Ломска Околия
Ламский Окрѣгъ].

Трета

„Оруглица трепѣре,

„Войно под нѣж трѣпере,

„Дребни слъзи ронеше,

„На дѣска си капеа,
„Майчица го тѣшеше:
„Млчи сѣне на плачи,
„Мама ще те ожѣни,
„Прѣко прѣздна недѣля
„За *Димнянска* девѣкѣ
„*Димска* кѣса да носи,
„*Димска* белѣ премеѣна,
„*Димски* дреѣ шарѣни,
„*Димски* жлти жлтици “

[Слушана отъ Баба Гена Пашкуліовица Ломъ].

в) *Ако има въ кѣщата мома,*

„Чернобѣа девѣкѣ
„Черно лѣзе садила,
„Висѣк чѣрдаѣ градила
„По чѣрдаѣ се качила,
„Гледѣ горе и дѣле,
„Па са гледѣ златѣре;
„Мѣма рѣче татѣре;
„Скочѣ мома да бѣга,
„Гайтанъ ѣ се закѣчи
„За калина-малина
„За кѣчесто лѣблѣече.“

[Слушана отъ баба Гена Пашкуліовица Ломъ]

Друга

„Белѣлика девѣкѣ
„Бѣло лѣзе сѣдеше
„Висѣк чѣрдаѣ градеше
„По нѣго се кѣчеше.
„Глѣдѣ горе и дѣле
„Саглѣдаѣ е ѣ златѣре,
„Скочи мома да бѣга

„Златаре ѝ викаа :
„Постой, моме, не бѣгай
„Бащѣ ти ни дѣпрати
„Гривни да ти лѣеме
„Прѣстен да ти плетѣме.
„Гѣйтан ѝ се закачи
„За кичесто лѣилѣче.

[Слушана отъ Гика Томова с. Вълчедрѣма Лом. Окол. Лом.
Окрѣгъ].

Трета

Овдека ми казую, Лазаре
„Белолику девокију, „
„Бѣло лозе садеше, „
„Висок чѣрдак градеше,,
„Горѣ долѣ глѣдаше „
„Па сѣгледа овчарче,,
„Мома трже да бѣга „
„Па гѣе съпе купинка,,
„Овчѣр купинки говори,,
„Дрѣж купинкиѣ не пушай „
Твоѣ да е стадото „
„Моя да е девокиа. „
„Играй, играй Лазаре“
„Денѣска ти е дѣн дошъл,
„Дутре цвѣтна нѣделѣя
„Отишчемо на цвѣкиѣ
„Набрѣчемо свѣкакво
„Да само лика прилика
„Како два струка ѣглика
„И единъ струкъ тентава.“

Слушана е отъ Мария Бадина, Чипоровци].

г) *Ако има въ къщата млада булка*

„Излес, излес невесто,
„Посрещни ми Лазарки!
„Невеста м' ги говори:
„Неможемъ си излезна,
„Брзам войну със риза,
„Сас свила е сашивам
„Сас гевез е подбивам
„Сас вино я запирам,
„Сес ракия отпирам.“

[Слушана е отъ Гига Томова с. Вълчедръма]

Друга

Петровице невесто,
„Не спи с' Пётра до пладне,
„Ноло отиди у гору,
„Па отсечи два вен,
„Па помёги дворове,
„Па нареди столове,
„По столове мараме,
„По мараме дунчице,
„По дунчице, капчице
„Играй, играй Лазаре и проч.

[Слушана е отъ Мария Бадина Чипоровци].

Трета.

„Ой Лазаре, Лазаре!
„Лани, тука дойдоме
„Тука млада булка седеше.
„Мжшко детё дръжеше
„И шапчица му нижеше
„Редомъ редомъ бабчици
„По бабчици, жълтички

„По жълтички маргарит.“

[Слушана отъ Елена Тодорова Манафска отъ с. Чиренъ Врат.
Окръжие. Врат. Околия].

Четвърта

„Ой Лазаре, Лазаре!

„Тука напред дойдоме,

„Тука мома видома;

„Я момата женете

„Я момъка годете

„Додѣ има вино чръвѣно

„И тая бистра ракия.“

[Слушана е отъ Еленка Тодорова Манафова село Чиренъ
Вратчан. Окръжие Врат. Околия].

Четвърта (въ Бѣлоградчишко)

Чърноока невеста

„Чрно лове садѣла

„Мжжко дѣте държала

„Капица му правила

С' бѣли пари низала

„Жълтицитѣ трупала

„Болко трѣва іу планина

„Толко здраве іу ижу.“

[Слушана е отъ Веца Василева отъ с. Ружинци Балоградчик-
ска окол. Видин. Окръгъ].

Записалъ Петков Костантинъ.

д) Ако има малко дѣте въ къщата,

Първа:

„Ой Лазаре, Лазаре!

„Войновице невесто!

„Имаш дѣте мъненко,

„Не глѣдай го мъненко,

„Нол го глѣдай големо,

„Какво коня ъзди,
„Какво ѳузди треперат,
„Че ще да иде на война,
„Младо войниче да бжде.
„И расло ми момче порасло
„Младо войниче станало
„На война си отчало (отишло)
„Млада войвода станало.“

(Слушана е отъ Елена Тодорова Манафова отъ с. Чиренъ
Врат. Окол. Врат. Окржгъ),

Друга

„Заспало е детѣнце, Лазаре
„У шарену лѳуличицу „
„Маміа си га будеше: „
„Дигни ми се детѣнце! „
„Да погладаш Лазарке, „
„Како лепо играју. „
„Лепендаро метаро, „
„Дѳвоіачка гайтано. „
„Играй, играй Лазаре, „
„Денъска ти е дѣн дошълъ
„Іутре цвѣтна недела и проч.“

Слушана е отъ Марія Бадина отъ Чипоровци].

е) *На младоженіѳка въ кѳщи.*

„Ой Лазаре, Лазаре!
„Тука има два бракіа
„Едино оре белия,
„Другио кара кирия.
„Той, щото оре белия,
„Он ще маміа да рани,
„Щото кара кирия,
„Он ще парѳ да зима

„Шиник бели грошове

„И половяче жлѣтици“

[Слушана е отъ Елена Тодорова Манафска с, Чиренъ].

Друга

„Челебия коніа брзи Лазаре,

„Коніѣ ли е змиѣ ли е „

„Како коніа брзеше, „

„Како джилит фрғаше, „

„Седло ли е, сребро ли е „

„Іузда ли е *дзвезда* ли е, „

„Играй, играй Лазаре, „

„Денѣска ти е дѣн дошъл и проч.“

[Слушана е отъ Марія Бадина отъ Чипоровци].

Тия Лазарки днесъ сѣществуватъ много на рѣдко; едвамъ ли ще срѣщнете въ планинскитѣ села. Днесъ се съчувавъ тоя обичай: сутрентѣта на Лазарницѣ, малки момиченца, облѣчени въ Великденската си прѣмена, ще трѣгнѣтъ по вѣшитѣ съ *крошнѣчки* (кошнички) и ще събиратъ яйца.

На Лазарница омѣсватъ и куклитѣ (хлѣбовци) нуждни за другия день— Куклин-ден за *кумиченѣ*.

Въ планинскитѣ села Лазаркитѣ Лазаруватъ още и *кошаритѣ* (пчелитѣ) говедата, овцитѣ, конѣтѣ.

г) *Куклинден, Врѣбница, Цветница*. [Цвѣтоносна недѣля.]

Названието *Куклинден* е сѣществувало прѣди 50 60 години, а днесъ е то останало, и то като не дотам употребимо, само въ планинскитѣ села. Навредъ се знае днесъ за Врѣбница, Цветница.

Нѣкогашното значение на Куклинден е съвършенно изгубено; останалъ е само обичайтъ *Кумиченѣ*.

Това кумиченѣ става по тоя начинъ.

Куклитѣ сѣ омесени и опечени още на Лазарница. Ако се-лото е малко, всичкитѣ моми се събиратъ на едно, ако ли е го-лѣмо, тогава момитѣ се събиратъ по махли, нѣколко махли на едно.

Всѣкоя мома взима куклата и една дъсчица и отива въ дома на старата кумица. Като се съберѣтъ всичкитѣ моми, тогава, прѣд-вождани отъ старата кумица, отивагъ на рѣката или бѣрата (мал-ка рѣчица, гуждатъ куклитѣ на дъсчицитѣ и ги пуцатъ всички въ едно и сѣщо врѣме.

Въ това врѣме пѣятъ пѣсенята :

«Ой Лазаре, Лазаре,
«Дека отвождаш, Лазаре,
«Не е ли ти *свидно*, Лазаре,
«За стара ма́kia, Лазаре,
«Не е ли ти *свидно*, Лазаре
«За прво либе Лазаре?

Нѣкаждѣ не турѣтъ на дъсчицитѣ цѣли кукли, а само откъснен-ти *зълчовци* и тия зълчовци пуцатъ въ водата.

Въ планинскитѣ села пакъ става по тоя начинъ.

Срѣщу Куклинденъ момитѣ ще се съберѣтъ и ще спѣтъ у до-ма на старата кумица, ако не е оженена. Тая мома омесва турта и се пече въ къщи. На сутренъта отрѣзватъ горната *кора* на тур-тата, начупватъ ѝ на толкова *зълъзи* (зълѣк), колкото сѣ моми-тѣ. Всѣкоя мома забѣлѣзва своя *зълъг* (38) съ нѣкакво *маха-нѣе*; слѣдъ туй дохожда съ тѣхъ нѣкоя стара жена, отиватъ на

---

(38) Хлѣбътъ се натрошва на *комате*; за да ѣде човѣкъ той чупи отъ коматите *залъзи*; останалото по софрата сѣ *трохи*.

За комата (коматче) се казва: «Он си отъмнал комата» — значи, по-растналъ е и може самъ да си искарга хлѣба, да печели. «*Прекоренъ коматъ дебелъ вратъ*» е пословица, която намѣква на туй поучение че човѣкъ не трѣбва да се стрѣска отъ завистъта и прѣкорванието. *Комат-там* означава дембелъ, който глѣда на готово: «*Комат да има, комата-*

рѣката, нареждатъ залъзитѣ на *бухалкията* (39) и жената потопва бухалкията въ водата, така щото *залъзитѣ* пливнатъ. Чий *залъз* варне, тая мома става кумица.

Новата кумица захващо хорото и момитѣ пѣжтъ двѣ по двѣ:

«Коя се падна кумица?

«*Цона Попова* кумица.

«Врѣти се врѣти орото

«Да ѝ сѣ рожтъ кошаре.»

Слѣдъ това тръгватъ за въ домътъ на новата кумица и по пѣтътъ пѣжтъ тая пѣсень:

«Напрѣд напрѣд кумице!

«Помети равни дворове,

«Нареди дребни столове,

«Да наседат кумици.»

[Слушана отъ Марія Попова от Влъкова Слатина Бутлов. окол. Лом. окръгъ].

Или друга:

«Напрѣд, напред кумице

«Напред ти се паднало,

«Та размитай дворове,

«И нареждай столове

«Че ще дойджтъ Лазарки

«Сѣ се руси девонѣи

«Се са бели червени.»

[Слушана отъ Елена Манафска отъ Чиренъ Вратч. окръгъ Вратч. околия].

новици колко сакаш!» е такожде пословица, съ която се укорва мързеливия, а при това претенциозния човѣкъ. «*Коматан—Готован*» е друга пословица съ сѣщето значение.

(39) *Бухалкиа* е дърво, дълго около 50 с. м. широко 10 с. м. а дебело около 1 до 2 с. м. съ дръжка. Съ бухалкията селенката въ тоя край, буха когато пере черги, беневреци, дръхи и други дебели домашни постелки или облъбла. Ще бжде и за нея говорено по пространно въ третата отъ «Жива Старина.»

Щомъ стигнатъ въ домътъ на новата кумица, нѣгдѣ отъ куклитѣ правятъ *попѣра* (40) ѣдятъ и се разнасятъ, а нѣгдѣ ѣдятъ друга гостба, приготвена на бързо отъ домашнитѣ на кумицата.

Слѣдъ като се наѣдятъ, насѣдватъ въ видъ на крагъ и пѣятъ тая пѣсничка:

«Черноокъ невѣнъ *Камено*

«Откини го закити го. Тодоре.

«Тънка прѣчка ракитова, Аноле,

«Прекръши я преломи я, Павлеле.

«Шарено глушче, Велико

«Писано момче, Пѣтколе.

„Черно грозгѣ гарванито, Аноле

«Юбери го, юзоби го, Ангеле.

«От клен ти урката, Станке ле,

«От ѡвор ти цифарита, Стойко ле.

Съ тия наричания се спомѣнва любовница и любовникъ.

[Слушана отъ Веца Василова отъ село Ружинци Бѣлоградч. околия Видин. окръгъ].

На Великденъ всичкитѣ моми ще отидатъ въ домътъ на кумицата.

---

(40) *Попѣра* е единъ отъ видоветѣ храна, която се употрѣлява въ тоя край. Тя се ѣде сѣкога горѣща, затова и носи название *попѣра* отъ глагола попарвамъ се, упарвамъ се, или парж се. Прави се отъ сухъ хлѣбъ и сиреніе. Подробно списание въ третата часть, при описванието на храната на селенина.

мицата съ *турта* и *пешки* (чървени яйца), ще насѣдатъ да ѣдѣтъ и слѣдъ обѣдѣтъ ще игражтъ хоро и ще пѣжтъ:

«Прости. прощавай кумице!

«Че сме ти много говели,

«Отъ Лазар па до Великден.»

[Слушана отъ баба Петковица изъ Осиково Вратч. околия].

Слѣдъ това се разотиватъ.

Съдръжанието на горнитѣ редовци се подкрѣпя и отъ сѣществующия и до днесъ обичай: момитѣ отъ Лазарница до Великденъ *говѣжтъ* (не говоржтъ) прѣдъ момата, станѣла тѣхна кумица.

Значението на кумицата днесъ се запазило само въ това, че ако момитѣ иджтъ по полето за *киселижк*, *гѣргіовка*, за *метли*, *еніовки*, на *гжби*; ако се събератъ на *седенкіа* и пр. — навредъ ще бѣде кумицата прѣва, безъ неж не отиватъ, защото змейоветѣ щѣли да да имъ напакоствжтъ.

Другъ обичей или обрядъ не сѣществува, или поне азъ неможихъ да открижъ.

На тоя день приематъ поздравления като именнъ день всичкитѣ, които иматъ имена: Врѣбанъ Врѣба, Цвѣтанъ, Ввѣта, Цвѣтко, Цеко, Цоло.

---

7. Априлъ Гергевско мѣсецъ

а) *Гѣргіовден* или *Гѣргіевден* [23 Априлъ св. Великомъченикъ Георгии].

Зимата вече изминѣла, пролѣтъта дошла въ пълната си красота. Всѣкакъвъ страхъ отъ студъ е вече отстраненъ. *Халата* е убита вече, и всичко живо трѣбва да се радва.

Гѣргіовден се празнува въ тоя край по слѣдующия начинъ.

Единъ день прѣди *Гѣргіовден* всичкитѣ моми и момци отъ едно село или отъ една махла на чело съ своята кумица отиватъ въ полето да бержтъ *гѣргіовка* и *бабина душица* (трѣви), кои-

то сѣ нуждни зи вѣнеца на агнето, което ще се коле. На полето момитѣ и момцитѣ ще играѣтъ хоро, ще пѣѣтъ и се връщатъ въ селото съ пѣсни.

Въ Бѣлоградчишко (село Ружиници), когато момитѣ бѣратъ гиргевка за вѣнеца на агнето пѣѣтъ тая пѣсень:

- «Пошли момичета
- «На зелено цвекѣ
- «Млади момичета
- «На вили на лопати
- «Голѣм се гѣвол докарало
- «Момчето змиа уапала
- «Момичето манѣрче посѣче
- «Момчѣто кѣрат на кола
- «Момичето носат на носилка
- «Момчето копат пред църква
- «Момичето копат зад църква
- «На момчето садат зелѣн бор
- „На момичето зелѣна борика
- «Момчето дума борики:
- «Расти ми расти борико
- «Борика Бору говори
- «Неможем либе неможем,
- «С'клѣнѣте да се срастѣмо
- «В'корена да се зберемо
- „Тебе е макиа майчица
- «Мене е макиа мащеа
- «Зѣран макиа ти дожда
- „У корена те полива
- «И ти вършеца ѳоправѣ
- Голѣм да растѣш порастѣш.
- «Мене е макиа мащеа
- «По пладне при мене дожда

«С' кипела вода полива
Вършеца ми с'пръсти прекръшва
«За това неможа да растж
„Да растж либе порастж.

[Слушана отъ Веца Василева село Ружинци Бѣлоградч околия Вид. окръгъ].

Отъ *Гергювката* и *бабинадушица* се прави вѣнецъ, въ когото туржтъ още и *вощена свѣщъ* и *червено маханіе*. Тоя вѣнецъ се туря на главата на агнето и го занасятъ въ черквата при попа, за да му чете молитва. Послѣ молитвата, агнето закалватъ, всячката кръвъ събиратъ въ котелъ, за да се не гази и да ѝ не *локат* псетата. Съ тая кръвъ намазватъ вратата, прозорцитѣ, челото на дѣцата, а останжлата, или закопаватъ въ землята, или ѝ хвъргатъ въ рѣката. Агнето се напълнва съ *дробеніе* и се гужда да се опече. *Ягънцата* се пекжтъ въ дупки, ископани въ землята по една такава дупка или пещъ за нѣколко къщи, наредени 10 до 12 такива пещи. Додѣто ягънцата се пекжтъ хората се веселжтъ.

Ягънцата сж опечени и всѣкой занася своето яганце въ черквата. Като се свръши св. литургия, попътъ прѣкадва ягънцата, хлѣбоветъ и трапезата, слѣдъ което всичкитѣ, на определено мѣсто за тоя день въ дворътъ черковенъ насѣдатъ та ѣджтъ. Попътъ, като прѣкади яганцата, взима отъ всѣкое ягне *дѣсната плѣшка*, *долната челиустъ*, *петлята* и отъ колачътъ: «*св, Георги*» а за молитвѣта, която челъ на ягнето дрѣди да се заколе, зима кожата му.

Бденето и пиенето трае до икиндия. Женитѣ, щомъ се наѣджтъ, ставатъ, събиратъ останжлото отъ хлѣба и ягнето и занисатъ дома, за да ѣджтъ и другитѣ домашни, които не сж можали да присжтствуватъ на прѣкадванѣто,

Тоя обичай сжществува само въ планинскитѣ села, кждѣто, въ всѣкой черковенъ дворъ не срѣщнете въ двора покрито само отъ

горѣ мѣсто, за да ѣдѣтъ яганцата на Гергіѡвденъ. Въ другитѣ села, яганцата и колачитѣ се носѣтъ въ черква при попа, но слѣдѣ, като прѣкади, всѣкой си отнася дома да ѣде, и не ѣдѣтъ въ черковния дворѣ.

До *Гергіѡвденъ* въ тоя край не ѣдѣтъ нищо пролѣтно и младо: чесновѣ лукѣ, червенѣ лукѣ, мирудия (майданосѣ), салата, пиле, ягне и друго; ако ли пакѣ лукѣтъ, чесанѣтъ, мирудията сѣ *непролетніици*, а есеніици, то се ѣдѣтъ.

По нѣждѣ додѣто се ѣде агнето или послѣ, като се наедѣтъ пѣѣтъ тая пѣсенъ на трапезата или на оро

„Петкана Стояну говори:
„Либе Стоене, Стоене!
„Нещо щем да те попитам:
„Като си иде день Гергіѡвден,
„Сас какво ще го посрѣщваме,
„Като сми ора сиромаси?
„Стоянѣ си Пекани говори:
„Либе ле Петкано, Петкано.
„Либе ле женѣ паметна,
„Паметна іоше равужна!
„Като си *мома* (а) майчина,
„Майчина іоше бѣщина,
„Нѣмаш ли нѣщо да дадеш,
„Та ягніе да си купиме?
„Петкана Стояну говори;
„Либе Стоене, Стоене,
„Либе ле сиромашію ле!
„Язе си имам, либе ле

а) Въ тоя край думата *мома*, както е въ тая пѣсенъ нѣма никакво значеніе, а стоѣ само като узречица. Така на вредѣ се казва: «мома мамо ма!» «*мома жено!*»

„Гривни та па пръстеніе,
„На залога да ги іоставим
„Та ягне да си іуземем.
„Като пръстене даваше,
„Пръстеніе още и гривни,
„Петкана Стояну думаше:
„Либе Стоене, Стоене,
„Като іотидеш на пазар,
„На десна страна не врѣви
„Тамо са монте бракіа
„Они щѣт познаят пръстеніе
„Пръстене іоше и гривни.
„Та не щѣт ягніе да даджт.
„Нолó на лево да идеш.
„Іотиде си Стоянъ на лево
„Залага гривни и пръстеніе
„Ягніе да си іуžeme,
„Гіергіовден да си посрѣшне
„Пред дружина да се іотсрами.
„Іовчар си Стояну говори:
„А бре Стоене сиромашіоле,
„Защо залагаш пръстеніе
„Пръстеніе іоше и гривни?
„Като е іутре Гіергіевден,
„И невести ще на чешма да идат,
„Іу гривни іоше пръстеніе
„Само Петкана без гривни
„Без гривни іоше пръстеніе

«Къде си одила мома невесто?» и пр.. Въ много случаи се замѣства съ друга дума *ома*: *Омá* женá, *оти* се боиш? *Думитѣ*: *момс* или *ома* сж узречици, когато се обръща човѣкъ къмъ жена.

„Сите ще Петкана да питат :
Петкано, мома, Петкано.
„Като си, мома майчина,
„Майчина та па бащина,
„Камо ти, мома пръстеніе,
„Пръстеніе, мома и гривни?
„Какво ще бѣде Петкани?
„Стояну жалба дожалѣ.
„Не іузе си іягне Гієргіовско
„Ноло се празен поврѣна,
„Ина Петкана говори :
„Петкано либе іубаво,
„Я иди либе навода
„Студена вода донеси,
„Мажко детенце іокжпи
„Іокжпи іоше премени.
„Іу нова градинка іулезні
„Набери цвѣкіе свѣкакво,
„Шарен му венец іуплеті
„Че ще іу цѣрква да идем
„Молитва да му почетѣт.
„Петкана женá разумна,
„Разумна та па паметна
„Послушала е Стояна,
„Та си вода донела,
„Іокжпала е детенце,
„Іокжпала тапа пременила.
„Набрала е цвекіе свѣкакво,
„Шарен му венец извила.
„Стоян си іу цѣрква іотиде
„Мажко си детенце занесе,
„Молитва да му почетѣт,

„После се назад повърна
„Детенце да си заколіе,
„Гієргієвден да си посрѣщне
„Пред дружина да се іотсрами.
„Петкана нищо незнае,
„Знае сѣ Петканините
„Петканини девет бракіа
„Нá съне м' ги се казало,
„Че наместо іягне гієргієвско
„Стоян ще дете да заколіе,
„Гієргієвден да си посрещне,
„Пред дружина да се іотсрами.
„Стоян е рано подранил,
„Іузел е мѣжко детенце,
„Іоще остро ножленце
„Іотишел іу нова градинка,
„Детенце да си заколіе
„Бога му рѣцѣте вѣрзваше,
„Детенце дума продума,
„Дума дѣртешка и умна:
„Іубаво ми рѣце да вѣрзеш
„Да не би нещо от болки,
„Посегнем тебе убием.
„Тамам си това издума,
„Петкана зад него стояла,
„Стояну рѣка фанала
„И на Стояну говори:
„Имаме іягне Гієргієвско,
„Има сас що да се іотсрашим
„Пред твойта верна дружина.
„Бракіа ми сѣ іягніе донеле.“

(Записана отъ Стоянъ (Новопокръстенъ циганинъ) Свирджията въ Бистрилица).

Друга

На трапезата или на хоро се пѣхтъ само слѣднитѣ хоро-водни пѣсни:

„Ютдѡле идат три синджире
„Први синджиръ сѣ млади невести
„Двекѡи синджир сѣ млади момци
„Трекѡи синджир сѣ млади девокѡи
„Млади момци верно се молат:
„Юткупѡи ни Св. Гіоргѡи
„Да ти колиеме вакло ѡгне
„Да ти сирѡме прѣсно сиренѡе.
„Невести се верно молат:
„Юпази ни свети Гіеоргѡи,
„Да ти месѡме шарен колѡчъ.
„Девокѡи се верно молат:
„Ютърви ни св Гіеѡргѡи,
„Да ти береме рѡсно цвекѡе,
„Да ти виѡме зѣлен венѣц
„Да ни ѡтървеш ѡт чрѣно робство.“

[Слушана отъ Веца отъ Ружинци],

До *Гергіовден* младитѣ булки носхтъ горна дрѣха и за браждатъ се ниско, за да не имъ се виждатъ вѣждитѣ и очитѣ. Богато попѣтъ ще почне да прѣкадва ягънцата и колачитѣ, бул-китѣ хвъргатъ горнитѣ дрѣхи и забраждатъ се по-прибрано, така щото вече имъ се виждатъ вѣждитѣ и очитѣ.

Въ Горни Ломъ, Долни-Ломъ и другитѣ шланински села въ Бѣлоградчишко и Берковско (Влашко село, Чипоровци Копиловци и др.) дрѣхитѣ на булкитѣ ще съблича дѣвера. Слѣдъ като съб-лече дрѣхата на булката, до дѣто свекървата ѡ забражда «*нод-гуша*» дѣвера гужда на вратѣтъ (шията) си торба и върви по

хората и всѣкой му спуща по малко хлѣбъ и мѣсо въ торбата. Значението и тѣ самѣ не знажтъ; останало било отъ *стараніе*.

До тоя день се не дожтъ овцитѣ. На тоя день ше вздожтъ овцитѣ и първото млѣко ще се хвърли.

Въ село Стакіовци и въ другитѣ планински села въ Бѣлоградчишка околия, тоя обрядъ се съпровожда съ слѣдующитѣ пѣсни и обряди.

Още отъ вечертъта, срѣщу Гергіевден момитѣ ще се събиратъ и ще отидатъ въ планината да бержтъ цвѣте, отъ което ще увижтъ на другия день три вѣнци: единия за овцата, която се най-напрѣдъ обагнила, втория за нейното агне, а третия за ведрото, въ което ще млѣжтъ (дожтъ) най-напрѣдъ овцитѣ.

Когато тргнжтъ за цвѣтье, щомъ излѣзнжтъ накрай-село, момитѣ почнуватъ да пѣжтъ тая пѣсень:

«Стоян стой на влѣдинецъ
„Редом гледа по девокии
«По девокии по невести
«Ни една му не омилѣ
«Како Стана посестрима.(а)
«Стоя Стѣни говореше:
«Леле Стѣно посестримо,
«Иди дѣла прецени се
«У рубинку потурнику
«Егѣ би ми омръзнула.
«Па пойдоше да кумую
«Минали су гора божурова
«Стоян Стѣни проговори:
„Леле Стѣно посестримо,
„До съг си ми посестрима

а) За значение на *посестримати* гледай: 8 Спасовски месец Май буква в Спасовден: *ходенје на росен.*»

„Ют съг си ми първо либе.
„Провинну се Стана сестра :
„Пойте птици гълубови
„Зъвни горо божурова
„Глас носете мое майкин
„Какво мене братът дума
„Двама да се ние земеме
„Дали може ил' не може?“

[Слушана отъ баба Вида, а записана отъ Хр. Янковъ Ожол.
Началникъ въ Бѣлоградчикъ].

Като стигнатъ въ планината, Освѣнъ прѣдната пѣсень, до-
дѣто бержатъ цвѣтьето, пѣжатъ още и тая пѣсень :

„Сбирайте се дивно глото(б)
„Глотом да се преброимо
„На брой нѣма две девокіе,
„Аннивера и Тодора,
„Загазили іу бел дунаф
„Тодора испливага
„Аливера се іудавила

[Слушана е отъ баба Вида, а записана отъ Хр. Янковъ].

Като набержатъ цвѣтьето връщатъ се въ селото и пѣжатъ
слѣдующата пѣсень :

„Невѣстице коноплице
„Куд си била іу зорно доба
„Защо си ти поле росни
„Ил' си у гору ліліак брала
„Ил' планински зелѣн здравец
„Ил' ливадеку белу Рáду
„Или полску любичицу (темнянуга).“

б) Глото значи сбор отъ хора, животни и проч. От тамо и много
кълци наедно се нарича *глотница*.

Като стигнатъ въ селото увиватъ третѣ вѣнци отъ цвѣтъето; додѣто виждъ вѣнцитъ пѣе се тая пѣсень :

„Сбирайте се малки моме,
„Да идемо да видимо
„Буде славей билкі бере
„И ми д' имо да беремо,
„Да беремо, да виемо,
„От планински зелен здравец
„От ливадску белу ради
„И от полску любичицу
„Прѣви венецъ за сиво стадо
„Двекин венец за вакло ягне
„Трекин венец за ново ведро

[Слушана е отъ баба Вида отъ Стакѣвци, а записана отъ Хр. Янковъ].

На сутрентъта на Гергювден гуждат тия вѣнци на овцата, на на агнето и на ведрото и пуцатъ агнетата да се насисатъ, а слѣдъ туй отъ всѣкоя овца измлъзватъ въ укитеното ведро малко млѣко. Додѣто агнетата сисатъ и додѣто овцетѣ се млъзятъ, момитѣ пѣждъ сжщитѣ двѣ пѣсни (повтарятъ ги). Тия вѣнци овцата и агнето носжтъ, додѣто сами испаднжтъ. До тоя день никой не сжѣе да похване *ѣмето* (сисата) на овцата и да измлъзе, ако ще би и капка млѣко.

Млѣкото отъ ведрото го хвѣргатъ заедно съ вѣнцитъ въ рѣката.

Днесъ вѣнецъ за ведрото рѣдко се вие; туй е било нѣкога.

Прѣди да издожтъ овцитѣ, въ планинскитѣ села, тургатъ въ кръжливата (трицитѣ) натрошени *кошарки* (хлѣблета малки), прѣкадени отъ пона въ черква, а даватъ отъ тия *кошарки* на овчаритѣ. Това се прави за да бжджтъ овцетѣ здрави.

6) *Ранокотия* 25 Априлий Св. Евангелистъ Марко.

Оше отъ сутрентъта, много рано, прѣд зори, момитѣ и мом-

цитѣ, въ най хубавата си прѣснаа трѣгватъ изъ село, за да отидатъ въ гората и по ~~ливѣтието~~ за да бератъ *лукъ, киселижъ, кръсташика, бабини чираца* и други зеленчуци, които се готвятъ и ѣдатъ.

Бато излизатъ изъ село, момитѣ пѣмтъ *кръшино* слѣдната пѣсенчица :

„Дойде ни Гергювден,
„По Гергювден, Рапополиа
„Да идат момите на лук
„На лук още на зеленъ
„На зелен още на ливѣк.“ (растение)

[Слушана отъ Пена Аврамчовица Вълкова-слагина Бутлив. Окол. Лип. Окръгъ].

Тая пѣсенчица повтарятъ и вечеръ, когато се връщатъ отъ полето.

Значението на тоя обичай никой не може да ни обясни.

По гората, ако има гора, или по ливѣтието, момитѣ и момцитѣ цѣль день прѣкарватъ въ веселба и забавления.

---

8. Спàсовски мѣсецъ. Май.

а) *Еремия*.. (1 Май Св. Пророк Еремия. Деньтъ на змиитѣ).

Въ тоя край змията не е рѣдкость; въ планинскитѣ мѣста изобилствуватъ разни видове змии, а най много: отровната змия наречена: *ридѣвка, усойница* и *пепелиѣвка*, и *смокѣтъ*.

Спорѣдъ расказитѣ и увѣренията на населението, едвамъ ли не цѣло поколение е запомнило само нѣколко случаи за ухапване отъ змия; па и това е ставало само тогава, когато, или човѣкъ е настѣпилъ случайно змията отъ невнимание, или пакъ е опитвалъ да ж *утрѣне*, а тая послѣдната искала да се защищава: въ всѣкой другъ случай, било *ридѣвката*, било смока, бѣгали отъ човѣка.

При всичко това между населението владѣе голѣмъ страхъ отъ змията и има голѣма ненавистъ къмъ нея; прѣданието задѣлжава всѣкого, който ж срѣщне, да ж убие; защото оны, който

би заминялъ змията, а да не ѝ утрепе ще бъде *ироклетъ*.

Ето защо никой неспуща случая да ѝ убие, щомъ ѝ съгледа.

Тоя страхъ отъ змията и тая ненависть къмъ нея немогатъ се обясни друго яче, освѣнъ чрѣзъ прѣдположение, че тѣ сѣ донесени отъ нѣкъдѣ, дѣка змията е дѣйствително страшна и опасна, а съчувани сѣ между насъ днесъ по наслѣдство и чрѣзъ прѣдание. И ако вземемъ прѣдъ видъ много-бройнитѣ приказки и тайнственнитѣ прѣдания, които сѣ съчувани между народа за змията, то трѣбва да дойдемъ до едно подобно заключение.

Споредъ народното вѣрвание, змия та е била нѣкога човѣкъ и когато станялъ *младоженикъ*, чрѣзъ магитѣ на една вѣщица-магѳосница билъ прѣтворенъ на змия. Причинитѣ на това сѣ били, че той *измамилъ* (прѣлъстилъ) една мома и ѝ оставилъ(а). Въ това си ново положение змията се приближава до *гѣвола* и получила е и такава сила. Въ тоя край никога несмѣхтъ да кажатъ змия, но *гѣвол*.

(а) «Имало едно време единъ ергенинъ и он измамилъ една мома. Она мисляла, че он че е земе за жена, но он се юменил за друга. Момата се разядосала и ютишла при една магѳосница и ѝ исприказала сичко. Магѳосницата се обчала (обещала) да накаже момъка и направила магитѣ. Когито момъка се венчалъ сѣс другата мома и вечерта ги свѣли, момъка се префиториѣ на змия. Момата се юплашила, но змията-младоженикъ ѝ проорутувала и е *ослободилъ* да се небои. Такава змия младоженикъа юстаналъ за дълго време. Магѳосницата-вещица била му нарекла да бъде змия до тогива, додето се не сетмъ кой да му изгори ризата. Вечер младоженикъа-змия си дождаѣ, събличалъ си ризата (змиите иматъ риза) и ставалъ юбавец-момъкъ; заранта юбличалъ си змийската риза и префтаралъ се па на змия. Така се минало неколко годинъ; невестата питаѣла, распитвала за магѳи и случила та нашла друга магѳосница-вещица. Тая магѳосница-вещица познаѣла, ютъ що е направено на младоженикъа и казали на невестата му: когито се съблече вечер младоженикъа змийската риза, да земе та да е фрѣли ю огинѣ и да го поляе съ една вода. Така и направила. Вечерта си дошѣлъ момъка, съблекаѣ си ризата и легналъ да спи. Он казалъ на жена си, че ю змийското царство умрѣл билъ единъ много прочѣтъ големѣцъ и че змийския царъ щѣѣ билъ него да избере за таѣвъ. Жената слушала и онъ

«*Я видо^(х) един гѣвол*» или «*тадѣва, у тоя грѣм има един много голем гѣвол*» или «*Тоя гѣвол се не бие*» и пр.

Змиитѣ иматъ свой царь—«*Змийски царь*», който живѣе въ пещера, сѣди на прѣстолъ отъ змии и гущери. Около му стоѣтъ смѣкове-големци, а прѣдъ входътъ на пещерата на стража стоѣтъ змии-ридовкини. Царьтъ се познавалъ по туй, че на опашката си има топка отъ безценн камик. Тоя безценн камик се изработва отъ самитѣ змии. Царския синъ и царската дъщеря, както и царскитѣ големци и прѣвенци иматъ такожде бесценн камик на опашката си. Въ пещерата има натрупано иманіе безброй въ злато, сребро и драгоцѣнни каманье, а царьтъ още има нѣщо по скѣпо: прѣтень подъ езика си, който има ча родѣйска сила и може да прѣтваря прѣдмѣтитѣ па и самия човѣкъ(б).

мѣчала. Като заспал младоженѣйка, іона станала полегичка, зела магѣосната вода, та го поржсила, послѣ зела змийската му риза, та іу ѳгиніѣ. Ризата испръщѣла и младоженѣйка скочѣла. Потръчал на кадѣ ѳгиніѣ да дръпне ризата, но іона вече била изгорела. Он се много сърдил на жена си, оти да изгори ризата, та сега неможе вече да стане на змия и друг на неговото место че бѣде поставен за големѣц. Така іон си останал човѣкъ и си живѣли сас невестата.

[Слушана отъ Цвета Торньова гр. Ломъ].

(б) Имало едно време един іовчар слуга у един сѣленин та му пасал іовциѣте. Един дѣн, като седѣл подъ едно дръво, а іовциѣте пасли, видел татѣкъ наблизѣ един пожаръ; всрѣдъ пожарѣ едно дръво, на което пицала една змия. Іовчарина іотишѣл при пожара и змията му проорутувала: «пружи си тоятата та ме избави іот пожари, я че ти заплатимъ скѣпо и прескѣпо!» Іовчарина си пружил тоятата и змията се увила около тоятата и излезнала из ѳгиніѣ. Тогава змията му рекла: »Какво сакаш да ти дадемъ?» а момчето іотговорило: »И я неznam, какво ми дадеш, това.» змията му рекла: «Айде да идеме іу нас, при баща му, іон е цар на змиите. Он че ти дава сѣчко, и злато, и сребро, и безценни каманье, нол ти да не зимашъ нищо, а да сакаш прѣстена що е поди езика му. Тоя прстен е магѣосничен: като го іудари іу нещо, из него излизатъ четири арапе сас кошарища на главата и че те питатъ: какво сакаш. Ти каквото ти трѣбва зарѣчай, ги и они тутакси че ти извършатъ.»

Одили, одили и дошли до една голѣма пещера. Предъ пещерѣта стояли много змий-усойници: това сѣ биле вратарете; іони съскали на момчето,

се храни съ яйцата и пиленцата на птицитѣ. Той свири и съ това обаждалъ на другара си, гдѣ се намира.

Дрѣвото *леска* (лесковина) е священо дръво за змията; то е нейния *кръстникъ*, за туй, ударена змията съ лескова пръчка, тя умира и отъ единъ ударъ.

Змийската трѣва е посвятена на зминитѣ и се употреблява за лѣкъ срѣщу ухапано отъ змия.

Щомъ излѣзнятъ изъ зимовището си, всѣкоя змия хвърга ризата си и се облича въ нова риза; тая риза (кожа) се употреблява отъ бабитѣ за лѣкъ.

Змията знае тайнитѣ цѣлебни сили на трѣвитѣ, затуй и вѣщицитѣ зиматъ змия, за да ѝ помага при събиране разни лековити и магійски билки.

Тия прѣдания, приказки и вѣрвания за зминитѣ сж поддържали страхътъ отъ тѣхъ и ненавистьта къмъ тѣхъ и сж запазили празника, учреденъ въ тѣхна честь.

Отъ обичаитѣ и обрядитѣ, запазени сж само слѣднитѣ:

Срѣщу тоя день, послѣ *заодслънце*, въ всѣкоя къща *шомъ*, момиче, жена или дѣте, взима *машиите* и *рѣжѣнзт* или рѣженіе и *огрѣбката* (острушката) удря едно въ друго, обикаля цѣлото гумно, оборъ, кошари, градини — всичко като изговаря гласно:

«Еремия *усело*, змия *у̀полие*»

или

«Еремия *усело*, змия *у̀море*»

или

«Смок, змия *у̀полие*»

«Еремия *усело*.»

или

«Бегайте змии гущери»

«Че іутре е Еремия»

или

«Бегаите змии гущери»

«Че идат татаре

«Да ви мерат с' кантаре.»

На самия денъ на Еремия, заранѣта събиратъ се жени, невѣсти, моме, момци отъ една махла на едно мѣсто, донасятъ глина, размѣсватъ ѝ съ вода, угѣзватъ *тѣнѣа* (калъ), отъ която правятъ *чирепниѣ* (чирепниѣ подница—ци), за всѣкоя къща по петъ-шестъ. Това се казва *газеніе чирепниѣ*.

Значението на туй *газеніе чирепниѣ* се състои въ това, че всѣкоя, който газилъ на тоя денъ *чирепниѣ*, той прѣзъ лѣтото нѣмалъ да бѣде уязвимъ отъ змиитѣ, а въ която къща имало *чирепниѣ*, газени на тоя денъ, въ тая къща (*ижа*) не влизала змия прѣзъ лѣтото.

Змията много бѣгала отъ оганѣтъ, затова се бои и отъ всичко, що има работа съ *оганѣтъ*; машитѣ, *рѣжѣніѣ огрибката* (острушката) сж само за оганѣтъ а въ чирепниѣтъ се пече хлѣбъ.

Други обряди и обичаи нѣма.

б) *Русалска среда*. (Преполовение).

Наближава русалската недѣля, която се празнува въ честь на русалкитѣ, и русалската среда е единъ видъ нрѣдипраздненство. Въ тоя денъ женитѣ не работятъ; още отъ сутренѣта прѣди зори се набира *пелинъ* и се расхвърга по къщи, а на всѣкого се дава по едно стрѣкле пелинъ, за да го носи при себе си прѣзъ деньтъ.

Други обряди и обичаи нѣма.

в) *Спасовден*. Възнесение Христово.

Русалската недѣля си приближава и *русалкиитѣ* ще се явятъ. Прѣди обаче да дойдятъ, тѣ се приготвяватъ за тоя празникъ. Бератъ цвекіе, та да си нажитатъ китки и увижатъ вѣнци. Това цвекіе е *Росена*, най любезното на русалкитѣ цветѣе, а бератъ го срѣщо Спасовден въ полунощъ (глуо доба). Въ тоя слу-

чай тѣ даватъ цѣленіе на болнитѣ. Подъ влияніето на това повѣрье се запазилъ и до днесъ единъ обичай подъ названіе: *«ходеніе на росенъ»*.

Това ходеніе на росенъ става по слѣдующия начинъ и съ слѣдующитѣ обряди:

Болникъ, който боледувалъ дълго врѣме отъ нѣкаква болѣстъ и не е можалъ да се исцѣри, отива за исцѣрение на *росенъ*. Прѣди да отиде на росенъ, той приготвява слѣднитѣ нѣща: нова зелена зѣмлена паница, новъ *кърчагъ* (стомна), прѣсна печена турта (хлѣбъ) голѣма свѣщъ, а нѣкой още притуржтъ и печена кокошка съ бѣялица вино. Въ кърчагътъ ще се налѣе чисто *неначнѣта* вода отъ изворъ. Ако болникътъ е мѣжъ, той зима жена за *посестрима*, ако ли е жена, зима мѣжъ за *побратимъ*.

Когато вече почне да се мръква всичкитѣ болни, които сж се споразумѣли прѣдварително, тргватъ заедно, но съ такова прѣсмѣтване, щото да могатъ да стигнатъ на мѣстото у *заодсвѣнце* у *видело*.

Росенътъ е цвѣтъе, което не расте всѣкъждѣ и нѣма го въ изобилие. Въ цѣла една околностъ росенътъ ще расте на двѣ-три мѣста и то не повече отъ 100 до 200 стржкове. Росенътъ се познава отъ далечъ, защото той е високъ около единъ аршинъ, листъето му е копиеобразно (както листъето на *бѣлия лимлякъ* акацията), цвѣтътъ му чървеникавъ и се червенѣе отдалечъ. Съ тоя червенъ цвѣтъ се китатъ *русалкитѣ*. Цвѣтътъ сѣди на стржа до тая вечеръ, а на сутренъта всичкитѣ цвѣтове сж паднали и откнѣжи.

Щомъ пристигнатъ болнитѣ на мѣстото, гдѣто има росенъ всѣкой болникъ си избира по единъ стржкъ росенъ, простира си (постила си) при него, налива вода въ паницата, тура туртата, бѣялицата, и кокошката сж за русалкитѣ. Щомъ се смръкне и стъмни, болнитѣ и тѣхнитѣ *побратими* или *посестрими*, заедно съ другитѣ вечерятъ и приказватъ до *голѣма вечера*. Като настѣ-

пи *голема* *вечера* болнитѣ лѣгватъ да спятъ, но тъй щото главата му да е близо до стрѣжътъ на *рѣсена*, а *побратима*, или *посѣстримата* запаля свѣщъта, гужда ъж при главата на болния и до паницата съ водата и сѣда край болния да *бди*. Тия *побратими* или *посѣстрими* можътъ да приказватъ, но приказваніето трѣбва да е ниско, да е шепнение. Щомъ настѣпи *глуодба* или потайно врѣме, прѣстава всѣкаква приказка и очекватъ вече русалкинтѣ. Побратимътъ, или посестримата нетрѣбва никакъ да заспива.

Вече е потайно доба. Повѣхва тихъ вѣтрецъ — *полюбникъ*, и русалкинтѣ вече берѣтъ цвѣтъе.

Минува се единъ часъ, русалкинтѣ сѣж заминѣли, а цвѣтоветъ на *рѣсена* обрани. Побратимътъ или посестримата става отъ мѣстото си, зима паницата и ъж покрива съ бѣлъ пешкиръ или *мѣрама*. Забравихъ да споменѣ, че, когато се гужда паницата съ водата, туря се така, щото цвѣтътъ на *росена* да висѣ надъ паницата.

Прѣви нѣтли минѣло, дошло втѣри. Болнитѣ ставатъ, поржесватъ се съ водата изъ паницата, сръбнуватъ отъ неж, а послѣ ъж сипватъ въ кърчага. Ако въ паницата е паднѣлъ цвѣтътъ отъ *росена*, то означавало, че болния ще исцѣлѣе непрѣменно. Съ водата изъ кърчага, която се счита за священна, болния, като се върне у дома, се мие, ржси и пие отъ неж. Трѣбва да се спомѣне и туй, че болния трѣбва да испие всичко, що е паднѣло въ паницата прѣзъ нощъта, било то цвѣтъ, прахъ, листь или насѣкомо.

Като се свърши това, болния си трѣгва за дома, а на мѣстото, дѣто е спалъ прѣзъ нощъта оставя: паницата, туртата, бѣклицата съ виното, печената кокошка, а нѣкой болни даватъ още и подарѣкъ: *прѣстилка завѣска* (вълненикъ), *забрадка* или друго нѣщо. Това всичко е за русалкинтѣ.

Прѣди да трѣгнатъ, побратимътъ или посестримата говори на болния: «*Иди та поржси и помоли м' ги се!*» болния

отива, поржсва мѣстото, дѣто е лежалъ и говори: «*Простете, ако сме презрѣшили!*»

Слѣдъ това си тръгватъ, но безъ да смѣхътъ да се обърнатъ назадъ да погледнатъ. Като заминатъ болнитѣ и се съмне, овчаретѣ, които знахтѣ, какъ има росенъ, дохаждатъ и обиратъ всичко, що е останало. Трѣбва да знаемъ, че никой другъ не смѣ да вземе нѣщо отъ тия нѣща, освѣнъ овчаретѣ, които, спорѣдъ народното мнѣние, сж любимци и на самодивитѣ и на русалкиотѣ.

Побратимитѣ и посѣстримитѣ, хванати въ тоя случай при извършването на тоя обрядъ, се считатъ като сжщи кръвни: братъ и сестра и между такива момъкъ и мома, или мъжъ и жена, бракъ не се позволява.

На тоя день има много сборове по селата, а именъ день и матъ онѣзи, които носятъ имена: *Спасъ, Спаса*.

---

9) *Русалски мѣсецъ. Енидски мѣсецъ. [Юни].*

Петровски мѣсецъ

а) *Русалска недѣля* или *Русалиа* [Недѣлята отъ Съшествие Св. Духа (Св. Троица) до недѣля Свѣхъ-Святыхъ или до Кжса Прѣсвета].

Русалската недѣля почнува отъ пондѣльникъ слѣдъ Съшествие и трае до недѣлята Всѣхъ-Святыхъ, или както жъ наричатъ по тоя край *Кжса-прѣсвета*.

Русалиситѣ спорѣдъ вѣрванието на народа, както ги вече описахме, сж моми, сестри на самодивитѣ. Тѣ дохаждатъ при насъ само прѣзъ русалската недѣля, за да даватъ плодородие.

Въ честь на тия русалики се празнува цѣла тая недѣля.

Нѣкога прѣди 50-100 години се пазила тая недѣля много по-строго отъ колкото сега: тогава прѣзъ цѣлата недѣля не е смѣилъ никой да хване нѣщо да работи; днесъ се празнуватъ строго само пондѣльникъ, сръда и петъкъ, а въ вторникъ' четвър-

тъкъ и сѣбота работѣтъ само *дѣпладне*, а *ѣтпладне* правѣтъ момитѣ и момцитѣ хорѣ

Прѣзъ цѣлата недѣля никой не смѣе да спи прѣзъ деньтъ, защото щѣлъ билъ да *ограйше*; всѣкой трѣбвало да носи при себе си *пилингъ*, за да немогѣтъ му напаѣности русалинитѣ. Ако нѣкой би се осмѣлилъ да работи нѣщо, въ пондѣлникъ, срѣда или петъкъ, то непрѣмѣнно би налѣтълъ на болѣстъ. Болѣстѣта, на кождо човѣкъ налита прѣзъ русалиската недѣля, се казва русалиска болѣстъ и тя е, или *ограма*, или *чалдѣсване*, или съвършенно полудѣвание; тая болѣстъ може да се излѣчи само прѣзъ русалиската недѣля и то само отъ *русалинитѣ*.

Русаликитѣ испращали били и друга една болѣстъ, която въ тоя край наричатъ «*русѣта*» а още и «*влѣта кѣла*.» Праздненствата се отнасятъ и въ честъ на тая болѣстъ: който празнува прѣзъ русалиската недѣля, тая болѣстъ не можла била да го хване.

Единственното останѣло запазено и до днесъ сѣ *Русалинитѣ*, или както ги наричатъ по тоя край още и *Калушѣре*. Тия *русалии* или *Калушѣре* ходѣтъ прѣзъ тая недѣля, та лѣкуватъ *русалискитѣ* болѣсти. Нѣкото такива русалии е имало навредѣ, а днесъ сѣ запазени само въ нѣкои села, населени отъ власи.

Тоя обичай е интересенъ и азъ щѣ го опишѣ тукъ тѣй, както ми се той прѣдаде отъ лица, свѣдуши. Свѣденіята за *калушѣретѣ* или Русалитѣ ми сѣ дадени отъ Маринъ Становъ Вражаторина, когото още казуватъ и «*Бацо*,» отъ село Калугеръ-махла, Лом. окол. Лом. окрѣгъ; тоя Маринъ е билъ главатаръ на Калушаритѣ въ течение на 20 години; още ми е разказвалъ и Дѣдо Опро отъ село Варушъ-махла и отъ други.

Въ това, нека го наречемъ, устѣновение важни нѣща сѣ:

Ватафингѣтѣ на калушаретѣ, който е тѣхенъ главатаръ и прѣдводителъ.

Числото на калушаретѣ

Тоягата на калушаретѣ
Знамето на калушаретѣ
Калушаретѣ и длѣжността имъ
Свирачътъ на калушаретѣ
Заклинанията на калушаретѣ
Игритѣ на калушаретѣ
Гърнето съ бурениетѣ
Паданьето на калушаретѣ
Лѣкуваньето на болния.

Ний ще опишемъ тия нѣща подробно и по редъ.

Ватафинътъ е душа на това установление; безъ ватафинътъ е немислимо и само̀то калушарство. Той е тѣхния началникъ и главатаръ, но не по изборъ, а по наслѣдство и по нужда. Той е началникъ на калушаретѣ по своето знание, по чародѣйската сила, каквато никой другъ нѣма, а неможе и да ѝ получи. Само ватафинътъ знае, какви бурение трѣбва да бѣдѣтъ употребени, за да могатъ болнитѣ да бѣдѣтъ излѣчени; само той знае тайнитѣ сили на тия билки и самодивски трѣви; само той знае заклинанията и тайнитѣ на заричанията, прѣдъ които благоговѣжтъ самодивитѣ, самовилитѣ па и самитѣ *русалки* и другитѣ лоши духове, и ставатъ послушни, и само той е ограденъ отъ магитѣ и чародѣйствата на магьосниците и вѣщицитѣ. Само ватафинътъ има право да избира калушаретѣ; само той ги *оглашава*, обучава, поучава и заклня; той ръководи игритѣ; той прѣдопрѣдѣлява лицата, които, за да се изцѣри болния, трѣбвало да паднатъ въ не-свѣсть.

Отъ тука излиза, че ватафинътъ до нѣкъдѣ трѣбва да бѣде роденъ такъвъ. И дѣйствително, това звание се прѣдава по наслѣдство отъ баща на синъ, внукъ и пр.

Безъ ватафинътъ калушаретѣ не могатъ да изцѣрватъ болни. На ватафинътъ се подчиняватъ калушаретѣ слѣпо и изпълняватъ буквално всичко, що той заповѣда. Не само почитъ и уважение,

нѣкакво религиозно благоговѣние и почитание хранѣтъ калушаретѣ къмъ личността на ватафинѣтъ. Въ врѣме на игритѣ, *прѣз русалската недѣля*, ватафинѣтъ за другаретѣ си калушаре е почти като свръхестественъ; прѣз тая недѣля той е въ постоянно сношение съ духоветѣ, отъ които чърпалъ сила и мощъ за чарадѣйство па и пророчество.

Това е ватафинѣтъ въ установлението «*Русалиитѣ*».

Калушаретѣ сѣ обикновенни човѣци, които ставатъ калушаре само чрѣзъ посвящение въ това звание и длѣжностъ. Калушаръ може да бѣде всѣкой, които има слѣднитѣ качества: да е пѣргавъ, *легкъ*, *печенъ* и може да издържи лишения; освѣнъ това, изиска се още и да е добъръ и вѣщъ играчъ. Най-прѣдпочтителното качество е да знае, и добръ да играе, и дълго да може да издържи играта.

Ако нѣкой поиска да постѣпи въ русалиитѣ, трѣбва да отиде при ватафинѣтъ и да му заяви за това. Ватафинѣтъ, прѣди да му обѣщае, *допитва се* (съвѣщава се) до по старитѣ калушаре и събира свѣдения за него и живота му отъ роднинитѣ; ако се укаже, че е кавгаджия и пияница, той неможе да бѣде приетъ въ обществото на русалиитѣ. Особенно се пазѣтъ отъ пияница, защото човѣкъ пияница, нити може да издържи игра дълго врѣме, нити пакъ може да пази тайна.

Веднѣжъ на желающия казано, че може да бѣде приетъ въ обществото на калушаретѣ, той трѣбва да се приготвява, за да бѣде порѣсенъ и да положи клетва. Прѣди всичко той трѣбва да пости три дни. [Дѣдата на Маринъ каралъ да постѣтъ такива цѣла недѣля, а сега нѣкои и не постѣтъ], послѣ го опитватъ дали може да издържи игра дълго врѣме безъ отпочивка. Додѣто играе новия, присѣдствуватъ ватафинѣтъ и нѣколко калушаре отъ най-старитѣ. Слѣдъ това новия-е длѣженъ да играе и да се упражнява цѣла недѣля подъ надзорѣтъ на едного отъ най-старитѣ калушаре, който и за напредъ се счита неговъ единъ видъ настав-

никъ. Тоя наставникъ обучава и приготвява новия си ученикъ за посвятението. му въ калушарството.

Когато новодошлия е испитанъ отъ всекоя една страна и когато той е вече готовъ, ватафинтъ пристъпва да го въведе въ кръгътъ на обществото калушарско.

Най-напрѣдъ иде заклинанieto.

Прѣдъ *байрака* (знамето) и калушарската тояга, новия повтаря думитѣ на ватафина. Думитѣ сж страшни. Клетвата е сборъ отъ всички народни клетви, съ които народътъ проклиня. До колкото съмъ можалъ да схванѣ, заклинанieto има слѣдующето съдържание и върви по тоя редъ:

Новия се заклева:

«У кѣщата му огнище да нѣма, куминъ да не пуши, змии и гущери да се вѣждѣтъ, кукумевки и буляци (бухали) гнѣздо да виждѣтъ. Жена да му не трае, люлка да не види, дѣте да му не заплаче. Въ гумното: овца да не блеи, волъ и крава да не мукатъ, конь и кобила да не цвилѣтъ, куче да не лае; бурение и трѣние да расте, пусто и помегено да е. Той самъ: с'очи да невиди, с'уши да не чуе, съ езикъ да не говори; отъ нищо *наситка* да нѣма, нигдѣ мирка и *сврзтка* да нѣма; дѣто стѣпи пусто да става, що хване ди съхне, прѣдъ него чума, задъ него холера; земята коситѣ му да не приеме». Слѣдъ това заклинанieto новия цѣлува знамето и тоягата и става калушаръ.

Подобно заклинанieto се извършва всекога, когато ще се съберѣтъ калушаретѣ да играѣтъ прѣзъ *Русалиската недѣля*.

Числото на калушаретѣ такожде играе роль много важна въ калушарството. Лицата, които ще играѣтъ прѣзъ *русалиската недѣля* трѣбва да бѣждѣтъ: 3, 5, 7, 9, 11, 13 и пр., но най-обикновенното число е *седамъ*. По нѣкога играѣтъ и трима, петима, но тѣ не прѣдставляватъ сѣщинскитѣ русалии и не могатъ да лѣкуватъ болни. Най-сериозното калушарско установление е тогава, когато русалиитѣ сж седамъ или единадесетъ.

Всѣкой калушаръ има *тояга*. Тая тояга е отъ дръво, прѣво, дебело нѣколко милиметра, а дълга около метаръ и половина. Тоягата се прави или отъ яворъ, ясенъ или дрънъ. На единия край тя е остра и обкована съ желѣзо, за да може да се забожда въ земята, когато играе калушаринътъ; тоягата е накинчена съ разни *дрзниколми*, за да прави шумъ, когато се тя *прѣмета* изъ ржцѣтъ.

Тоягата се пригатвя отъ самия ватафинъ, и за калушаринътъ има таково важно значение, каквото сж нѣкога имали магическитѣ жезли за жрецитѣ: безъ тоягата калушаринътъ неможе нити да играе, нити пакъ да лѣкува. Калушаретѣ твърдо вѣрватъ, че тоягата има магическа сила, която е тя придобила отъ билкитѣ и отъ баяннията на ватафина.

Всѣкой година, когато ще се почне калушарството, правятъ се нови тояги: защото, както ще видимъ, слѣдъ свръшванието на *Русалиската недѣля*, тоягитѣ, съ които е играно прѣзъ недѣлята, се счупватъ отъ ватафина и, или се хвъргатъ въ рѣката, или се закопватъ въ земята.

Тоягата служи на калушарина да се подпира, когато играе.

Знамето на калушаретѣ има голѣмо значение. То е пълно съ магическа сила: сѣнката му даже е вълшебна. То се носи отъ самия ватафинъ и никой, даже и калушаретѣ, не смѣе да се *дѣнрѣ* до него.

Когато наближи *Русалиската недѣля* почнуватъ приготовленията, за да излѣзнатъ калушаретѣ.

Четири петъ дни прѣди *Русалиа* ватафинътъ свиква всичкитѣ калушаре въ домътъ си. Пръвата грижа на ватафина е да направи тоягитѣ и знамето. *Прзтовитѣ* сж вече готови: ватафинътъ ги насича, прѣмѣрва да бждатъ еднакво голѣми, отъ едно и сжщо дръво и ги еднакво накинчва. Слѣдъ туй поржсва ги съ вода, въ която сж били потоцени разни билки и буреніе, *натржсва*, ги

съ другъ *бурен*, *бае*, (а) надъ тѣхъ и ги дава на калушаретѣ. Додѣто ватафинътъ приготвява тоягитѣ, свирцитѣ свиржтъ самодивската пѣсенъ, а калушаретѣ стоятъ прави около ватафина съ кръстосани ржцѣ. Ватафинътъ дава тояга най-напрѣдъ на най-стария отъ калушаретѣ и то по редъ по старшинство, а най-послѣ на най-младия. Калушаринътъ ще се приближи да поема тоягата отъ ватафина, той коленичва, цѣлува ржа, произнася клѣтвата, която изложихме по-горѣ и тогава поема тоягата. Ватафинътъ го запойва и поржсва съ вода, въ която сж потопени биліки и бурение. Калушаринътъ, надъ когото е извършена тая формалность, вече е снабденъ съ магическа сила, и той стои отдѣлно отъ другитѣ.

Като се извърши описания обрядъ надъ всичкитѣ калушаре, *Русалиитѣ* вече сж създадени, дружината съставена, и може да се пристѣпи къмъ приготвяването на знамето.

Знамето се състои отъ бѣлъ платъ (или домашненъ или купено отъ пазаря). •

Ватафинътъ отсича прѣтътъ, на когото ще се прикове знамето, отрѣзва нужния платъ, съшива го самъ. приковля го за прѣтътъ, приврзва на връхътъ на прѣтътъ бурение: *перуника*, *пелинъ*, *рѣсенъ*, *чѣсанъ*, *чемерика*, *вратика*. *кумуника* и овчарска *тентава* (б) и бае надъ него. Слѣдъ туй поржсва го съ

(а) При всичкитѣ ми молби и настоявания, туй баение, както и заклинаніята надъ знамето никой нерачи да ми събщи; тия баяния и заклинанія сж тайни, които ще умржтъ съ тѣхъ. Тѣ сж положили клетва никому да не казватъ.

(б) И за тия билкіи русалиитѣ нерачихъ да ми кажжтъ, тѣхъ ми събщи единъ циганинъ, който имъ билъ сврець въ течението на 20 години. Заклѣхъ му се, че нѣма да му съобщавамъ името, защото можали калушаретѣ да му нанаякоствжтъ. Вѣрно ли ми е обаче събщилъ, туй не можъ да утвърдж; ако зедемъ обаче прѣдъ видъ, че тия билкіи въ пѣснитѣ се възпѣватъ като лѣковити, чародѣйски и отровни, тогава може да се вѣрва до нѣкакде на туй съобщение.

вода, въ която сж били потопени сжщитѣ буреніе, покланя се, поема знамето и го исправа.

Додѣто ватафинътъ връши всичко това, калушаретѣ непрѣстанно игражтъ около ватафинъ и свирцитѣ свиряжтъ русалиската (самодивска) пѣсенъ. Когато да се издигне знамето всичкитѣ калушаре падатъ на колѣнѣ. Щомъ се издигне, ватафинътъ събира всичкитѣ калушаре подъ знамето и изново ги закліна. Додѣто калушаретѣ произнасятъ клетвата, ватафинътъ развѣва знамето надъ всѣкого отдѣлно. Освѣнъ заклеваніето има и заричанія отъ нѣкои бѣстия, питія и дѣла. Това заричаніе се пази священо.

Слѣдъ туй знамето се забожда въ гумното на ватафинътъ и се пази постоянно отъ калушаретѣ по редъ.

Това трѣбва да бжде свършено всичко до сжббота прѣди *Русалиѣ*.

Въ недѣля вече трѣгватъ по селата.

Свирцитѣ сж такожде важенъ елементъ въ калушарството: безъ тѣхъ немислимо е играніето, немислимо е слѣдователно и лѣкуванието.

За свирачи се избиратъ такива лица, които знажтъ да свиряжтъ калушарскитѣ игри и русалиската (самодивската); освѣнъ това свирачътъ трѣбва да бжде трѣзвенъ и да пази тайна. И свирачитѣ тѣтелно се избиратъ по между всичкитѣ свирачи въ околнитѣ села, и веднѣжъ избранъ, единъ свирачъ остава съ калушаретѣ въ течение на много години. Нѣкой си свирецъ циганинъ, Кючукъ Байрамъ отъ село Вълчедръма е билъ свирецъ на калушаретѣ прѣзъ цѣли 45 години, промѣнилъ и ватафинъ баща, синъ и свирилъ и е подъ ватафството на внука; това му бѣ направило таково положение между калушаретѣ, щото всичкитѣ калушаре го уважаваж и гледахъ на него съ нѣкакво благоговѣніе. «Когато той засвирилъ самодивската пѣсенъ, наречена *флоричика*, и каманіетѣ заиграватъ.» — казваше стария калушаръ Дѣдо Опро.

Игритѣ на русалиитѣ биватъ отъ два вида: една игра става

само за удоволствие и любопитство на зрителитѣ, а другата за исцѣление на болнитѣ.

Болести, които лѣкуватъ русалинитѣ прѣзъ тая седмица, трѣбва да бждатъ *русалиски* и болния да се е разболѣл прѣзъ *Русалиа* — *Русалиската недѣля*. Да ли болестъта е русалиска, а слѣдователно и излѣчима, това познава ватафина. Тоя, щомъ види, че болестъта не е русалиска, не се наема ни да ѝ цѣри, защото тя не може да се лѣчи съ калушарски игри.

Обикновеннитѣ игри на калушаретѣ не прѣдставляватъ нищо особено, защото въ немъ се вижда само тѣхната вѣщина въ игранieto. Ако нѣкой полюбопытствува и желае да види какъ игражтъ калушаретѣ, какъ падатъ въ несвѣсть и какъ ги послѣ свѣстятъ, той заплаща една извѣстна сума, и играта се отпочнува. Въ турско врѣме за една такава игра се плащало едно бѣло меджедие (21 грошъ), а за всѣкой падналъ калушаръ отдѣлно по единъ *нетѣкз* (петъ гроша). Днесъ се заплаща по единъ петолевъ за игра и по единъ левъ отдѣлно за всѣкой падналъ калушаръ отдѣлно. Ако иска на пр. нѣкой да му игражтъ калушаретѣ и да паднатъ двама, трима или повече отъ тѣхъ, той заплаща — $5+1+1+1$ или повече лѣвове.

Играта за исцѣляване на болнитѣ прѣдставлява по-голѣмо любопитство и интересъ, защото е много разнообразна и скопчана съ нѣкакви си обряди.

Тия игри ставатъ по слѣдующия редъ. Болния се донася при ватафинтъ, който, като го прѣгледа внимателно, обявява да ли болестъта е *русалиска* (самодивска) или друга. Ако болестъта е *русалиска*, става пазарлъка, каква сума трѣбва да се заплати, и щомъ се свърши това, почнува се приготвленията за игра.

Купува се ново гърне и нова паница. Въ паницата се налива оцетъ, а въ оцета се гужда: чѣсанъ, пелинъ и разни други билки(a). Тая *панница* ще дрѣжи ватафинтъ и изъ немъ ще запойва

(a) И за тѣзи билки никой не рачи да ми обадн.

калушаретѣ, додѣто тѣ игражтъ. Въ гърнето се налива чиста вода *неначнѣта*; въ водата се гуждатъ билкии и се прѣкрива съ пешкиръ, крѣпа или платно.

Гърнето съ водата и съ билкиитѣ се гужда на една *синія*, покрита съ новѣ никакѣ неупотрѣбляванѣ *месалѣ*. Болния лѣга на нова чѣрга и по далечко отъ гърнето и синията.

Като се приготви всичко това, почнува се церемонията. Свирцитѣ почнуватъ да свиржтъ, а калушаретѣ-да игражтъ. Играта се врѣши найнапрѣдъ около болния и изначало тя врѣви кротко; калушаретѣ сж наредени въ кржгъ и по редъ и то по старшинство, както ставали били и самодивскитѣ игри на тѣхнитѣ *цгрища*. Всичкитѣ калушаре игражтъ подѣ упжтванието и звукътъ на свирката; тя имѣ показва: гдѣ трѣбва да *учѣстѣжтѣ* стѣпкитѣ (да игражтъ по-брѣзо), а гдѣ трѣбва да ги *урѣдѣжтѣ* (да игражтъ по полека), а гдѣ пакѣ трѣбва да игражтъ *намѣсто*. Когато игражтъ *намѣсто*, калушаретѣ се подпиратъ гърбътъ на тоягата и игражтъ испжчени. Като игражтъ нѣколко минути *на мѣсто*, хващатъ краищата на чѣргата, на която лѣжи болния, и го подхвърлятъ на горѣ три пѣти съ викове: «*хай на калуш!*» Слѣдъ това се истѣпватъ, и ватафинътъ влиза въ кржгътъ на калушаретѣ, потрива болния съ оцетъ изъ паницата по челото, рѣцѣтѣ и нозѣтѣ, полага знамето върху него, духа на четири страни и послѣ се *отдѣртва на задѣ*. Калушаретѣ почнуватъ изново своето хоро и прѣскачватъ болнии по редъ. Това се прави до три пѣти. Като сврѣшжтъ хорото около болния, калушаретѣ почнуватъ да игражтъ около гърнето и синията, а болния се оставя на чѣргата да лѣжи. Свирцитѣ свиржтъ по живо, и калушаретѣ игражтъ по брѣзо. Ватафинътъ при всѣкое обикаляние зацойва калушаретѣ съ оцета изъ паницата, поржсва съ водата изъ гърнето, както калушаретѣ, тѣй и болния. Това се повтаря нѣколко пѣти. Додѣто калушаретѣ обикалятъ около гърнето, ватафинътъ стои на страна и надѣсва прѣдъ всѣкого знамето. Онѣзи отъ калушаретѣ, които сж

прѣдопрѣдѣлени да паднатъ въ *нѣсвѣстъ* за искупление на болния, се запойватъ по често и съ повече оцетъ, поржсватъ се повече пѣти съ вода изъ гърнето, а знамето сѣ надвѣсва прѣдъ самитѣ имъ очи.

Запойванието и поржсванието, калушаретѣ и болния се повтаря вѣколко пѣти.

Водата въ гърнето е вече получила чородѣйска сила, русалікитѣ сѣ омилостивени, искуплението трѣбва да стане.

Ватаѣина дава знакъ, свирцитѣ засвирватъ *русаліската*(а) *флоричика*, разгарѣтъ на играта дошълъ, калушаретѣ сѣ въ истѣпление.

Ватафинѣтъ дава знакъ, и най-стария калушаринѣ замахва съ тоягата и . . . . гърнето съ водата се прѣснѣло.

Болния въ тоя моментъ скача, грабва чѣргата си и избѣгвалъ съвършенно оздравѣлъ.

Побѣгватъ и другитѣ калушаре, а ония, които трѣбвало да паднатъ, щомъ се чуупи гърнето, падатъ безчувствени.

Сега се почнува ново хоро около падналитѣ калушаре, за да свѣстѣтъ. Играта е сѣщата, церемонитѣ сѣ сѣщитѣ, само че нѣма гърнето съ водата. Падналитѣ калушаре се подхвѣргатъ на горѣ, прѣскачатъ, растриватъ се отъ ватаѣина съ други билкіи и *развождатъ* се отъ здравитѣ калушаре. Въ това врѣме трѣбва да се дѣйствува брѣзо, защото, ако истине падналии, не може вече да бѣде свѣстенъ.

Бѣхъ любопитенъ да узнаѣмъ отъ калушаретѣ и болния, какво осѣщатъ въ тоя моментъ. Ето какво ми се расправи.

Калушаринѣтъ Опро: «Като обикалямъ около болния сѣшамъ, че се *омайвамъ* малко по малко. Като сръбнемъ и оцетъ, за шамадва ми се главата; като надвѣси ватаѣина знамето предъ очите

(а) Ще бѣде много интересно да се забѣлѣжатъ мелодиитѣ на тия пѣсни. При всичкитѣ ми старания, туй не можихъ да извѣршѣ, защото самъ, за жалость, не могохъ да снемѣ тия мелодии.

ми, наоколо ми се спуща мъгла. Когато почнемо да обикалямо гърнето, ia нищо непомнимъ нити какво правимъ, нити какво прави ватафинтъ. Като наближи да се счупи гърнето, ia *омалаксвамъ* (ослабвамъ) донемайкъде, (съвсемъ) а когѹто се счупи гърнето, краката ми се *подкосватъ* и падамъ.»

Калушаретѣ, които сж опредѣлени да не падатъ, ако и да сж зашамадени и омаени, но тѣ се държатъ, помнятъ, всичко, и когато се счупи гърнето, могатъ да побѣгнатъ.

Отъ болнитѣ, разболѣли се прѣзъ тая седмица, съмъ распитвалъ нѣколко душъ, а именно: Първанъ Младеновъ отъ Мокрешъ, Пуно Мръзинъ и Велика Джорина отъ село Вълчедрма. Разказътъ на болнитѣ бѣ единъ и сжщъ.

Гуденъ на чѣргата, болния усѣщалъ *омалаксване*; слѣдъ това му дождадала дрѣмка. Додѣто игражтъ калушаретѣ около него, болния усѣщалъ, че му ставало легко: слѣдъ всѣкое растривание, подхвъргание и запойване ставало му било све полегко. Когато го прѣскачвали калушаретѣ, усѣщалъ билъ, като че всѣкой взималъ съ ржка по нѣщо отъ болѣстѣта му. Когато ватафинтъ го попрѣскавалъ съ водата изъ гърнето, болния се усѣщалъ билъ съвършено здравъ, но само още омалаксалъ. Когато се счупвало гърнето, нѣкой го брѣзо подигвалъ и като че му шпипялъ на ухото: «бегай!» Какъ ставало всичко това и той самъ незнаилъ.

Тѣй разказватъ болнитѣ за калушаретѣ и твърдо вѣрватъ въ истинността на калушарската цѣлебна сила.

Когато се сврѣши *русалиската недѣля*, въ недѣля вечеръ, калушаретѣ се връщатъ въ селото и въ домътъ на ватафина. Тука става сжщата церемония и формалнстъ, както и прѣди, но само обратно: тамъ се даваше магическа сила на калушаретѣ, а сега имъ се отнема тая сила.

Свирцитѣ свиржтъ, а ватафинтъ като се поклони три пѣти прѣдъ знамето, сменя вързанитѣ *бурение* и *бѣлки*, отковава платътъ отъ прѣга, сплашта го и го гужда на страна, като при това

шъпне и бае нѣщо. Сетнѣ почнува да отнема отъ калушаретѣ тоягитѣ и дадената имѣ магическа сила, като почне отъ най младия.

Като се свърши всичко това, чекатъ да настѣпи потайно врѣме. Като стане *потайна доба* ватафинѣтъ и калушаретѣ безъ свирцитѣ, отиватъ край рѣката или при нѣкое *самодивско ѱгрище* и тука ватафинѣтъ счува прѣтътъ на знамето и тоягитѣ на калушаретѣ и ги, или хвъргатъ въ рѣката, или закопватъ въ зем-
лята. Знамето всѣкога закопватъ въ земята

Ако нѣкой отъ любопитство би отишълъ да гледа какво се връши, то той заболявалъ и умиралъ. Ако ли пакъ нѣкой би се опиталъ да ископа знамето, то такъвъ онѣмѣвалъ, полудѣвалъ, ог-
раисвалъ и най-сетнѣ слѣдъ дълги мъчения умиралъ билъ.

Като свършватъ и това, всичкитѣ си омиватъ рѣцѣтъ и очитѣ, ватафинѣтъ поржсва всѣкого отдѣлно съ друга вода, такожде магическа (отвратна) и калушаретѣ ставатъ вече обикновенни люде.

Сега се връщатъ въ домѣтъ на ватафинѣтъ, раздѣлятъ печалбата, нахѣдватъ около сложената трапеза, и веселбата се почнува. Това веселие трае цѣла нощъ, па и цѣлия други день.

Отъ събраната печалба се изваждатъ най-напрѣдъ разноскитѣ, които сж станали прѣзъ *русѣлѣската* недѣля и се заплаща на свирцитѣ. Останалата сума раздѣлятъ на толкова части, колкото душъ калушаре сж били съ ватафинѣтъ заедно, и всѣкой зима по една часть. Сега всѣкой отъ калушаретѣ отдѣля отъ своя пай (дѣлъ) на десетъ едно и дава на ватафинѣтъ; това е *врѣхнината*, която взима ватафинѣтъ.

Всичкитѣ спорове между калушаретѣ, до дѣто трае игранѣто се рѣшаватъ отъ ватафинѣтъ. Въ турско врѣме сѣдилищата не приемахъ да гледатъ такива спорове.

Възнаграждението било за обикновенно игранѣ, било за лѣкуване се взима всѣкога прѣдварително и въ брой (пешимъ) и то въ монети.

Поцѣкога болния, като е оздравѣлъ, освѣнъ паритѣ, отъ го-

лѣма признателность · подарява още и нѣкое *добиче* (конь, волъ, крава, свиня, овца или друго). Такъвъ подаръкъ се гужда въ общата сума.

Това сж *русалиитѣ* или *русайкитѣ*. Тѣ се различаватъ въ много нѣща отъ *Русалиитѣ*, описани отъ г. Шапкарева. Нѣ кога такива русалии е имало много, днесъ такива дружества сжществуватъ много на рѣдко и то само между власитѣ.

Въ турско врѣме бѣше имъ свободно, и да игражтъ, и да лѣкуватъ; днесъ тѣ не смѣжтъ да лѣкуватъ, затова и рѣдко се срѣщатъ. При всичко това, болнитѣ ходжтъ скришомъ при ватафина и той ги скришомъ лѣкува съ другаретѣ си.

б) *Лисѡ* [Св. Пророкъ Елисей. 14 Юний].

Косата на главата не само че е едно украшение но и нужно за човѣка. Безъ коса, съ голѧ глава човѣкъ спорѣдъ народа, не е човѣкъ; такъвъ е отритнжтъ отъ обществото и гледатъ на него съ прѣзрѣние. И кой незнае какво е нѣщо да бжде човѣкъ *киѣлав* или *киѣлѣш*?

Това е за мжжъ, а пакъ за жената? За жената косата има по-голѣма цѣна: безъ коса жената, не само че не е човѣкъ, но и оженванието ѝ е немислимо. Ето защо женитѣ гледатъ на косата си като на нѣщо най-скжпо за нейната хубость, за нейния животъ. Жената пази да не мие косата си въ извѣстни дни, да ѝ нерѣши (вчесва) въ извѣстно врѣме, и то само отъ страхъ да не би да *слѣтѣ* (опадне).

Болястѣта, отъ която *слѣта* (опадва) косата се казва *лисѡ* *лисѧта*. Въ честь на тая болясть се празднува 14 Юний.

Меси се колачъ, раздава се отъ него по махлата.

Болнитѣ отъ *лисѡ* (лисѧта) на тоя денъ се лѣкуватъ съ баяние, *полѣвкѣи*, *пушенѣ* (каденѣе) и заричанѣе.

в) *Еньовден*. [Рождество Св. Иванъ Кръстителъ. 24 Юний]
или *Св. Иванъ Биліо берз*(а) който бере билкіи.

На тоя свѣтъ, спорѣдъ народното понятие, имало било 77 и половина болѣсти разни. Надъ всичкитѣ тия болѣсти е поставенъ *Св. Иван биліо берз*. Всичкитѣ тия болѣсти иматъ веднѣжъ въ годината сборъ, общъ празникъ на Еньовден. На тоя день всичкитѣ болѣсти се веселятъ, вѣпжтъ се, китѣтъ се съ вѣнци. прѣмѣняватъ се въ цвѣтя и игражтъ. Тоя день сѣ тѣ много весели.

Всѣкоя болѣстъ има и день, и лѣкъ, и лѣкътъ ѝ е въ една билкіа; понеже човѣкъ не знае на всѣкоя болѣстъ и денътъ и лѣкътъ, то тоя день се празнува общо за всичкитѣ болѣсти и бержтъ се билкіи.

Още *прѣдъ зорѣ*, рано, много рано, излизатъ моми и момци на чело съ кумицата и отиватъ на *сѣнора* на топрака, оплитатъ вѣнецъ отъ еньовка и отъ всѣкакви други трѣви и се провиратъ прѣзъ него за здравіе. Въ Стубелъ Кутлов. Околия Ломскій Окръгъ въ вѣнеца гуждатъ *вратѣка*, *комуника* и *овчарска тентава*. Додѣто се провиратъ прѣзъ вѣнеца, момитѣ пѣжтъ тая пѣсень:

„Пофѣли са мома Ангелѣнка
„Ангелѣнка баш ѣубосница:
„Я сам мома, я сам мома
„Ют голѣма рѣда,
„Мене момѣкъ, мене момѣкъ,
„ „ не може ме излѣга.
«Де е дочулѣ(г) змей іу планѣна,
«Па распѣрилѣ(2) два руси перѣна,
«Па си іузѣл(г) два мѣдни кавѣла
«Па си седнал(2) моми до колѣно

«Та си свирѣл(2) до сред полунощи,
«И прелжгал(2) мома Ангелѣна.
«Пристанала се мома Ангелѣна,
«Па е завел(2) іу Стара-планина.
«Направил ѓ(2) железни опѣнци. (а)
«Коги здереш(2) железни опѣнци
«Когѣ родиш(2) мѣшко детѣнце,
«Тогива че идемо(2) у баша ти на госкиѣ.
«Дѣнѣм е(2) опинци носила
«Вечер ги е(2) у огинѣ заревала
«Заран ги е(2) с'вода поливала.
«Опинци се здрали, детѣ си родила.
«Пошлѣ ми са(2) у баша и на госкиѣ.
«Срещнале ми са(2) пѣт кола сас сѣно
«Срещнале ми са(2) пѣт кола сас снопе
«Ангелина на змѣй проговаря:
«Лѣле змѣйо,(2) лѣле огнѣен змѣйо;
«Можеш ли си(2) сѣно да запалиш,
«Сѣно да запалиш, снопе да изгориш?
«Ангелини змѣй проговаря:
«Іа неможем(2) сѣно да запалим
«Іа неможем(2) снопе да изгорим,
«Че іу сѣно(2) іу трѣва зелѣна,
«Че іу снопе(2) междо стрѣковете
«Буйно буѣт(2) билки лековити:
«Иглика, кумуника, овчарска тентава.
«Билки лековити, билки іомразни.
«Когито са краѣ сѣло стигнали
«На венѣц се огнѣен змѣй префторил

(а) *Опинѣжк, опинки, опѣнци* (цървуле).

«Коги е Ангелина стигнала
«У бащината си кѣща,
«Макіа ѝ се зетѣкла,
«Ліулкіата да ѝ прифѣне.
«Ангелина макіи си говори:
«Недѣй ми ліулкіа прифѣща,
«Ноло ми свали венѣца.
«Накрѣс ливѣгіето да минеш
«Змѣйски билки да збѣреш,
«Змѣйски билки іомрѣзни
«Билкіи: Вратика, Иглика
«Кумуника та па іовчѣрска тентѣва.
«Сас нѣи мамо да ме іокѣнеш.
«На колата на *расточника*
«Сас биволска кожа покриеш.
«Това е макіа ѝ сторила.
«Коги се Ангелина поврѣна,
«Да види ліулкіата с'детето
«Да види куката с'венѣца:
«Детето у ліулкіа немѣло
«Нити на куката венѣца.»

[Слушана отъ Петровъ Костандинъ учитель въ туѣ село.]

По нѣкѣдѣ момитѣ излизатъ съ една стара жена и въ нейното присѣствіе берѣтъ цвѣтъе и вижѣтъ вѣнци.

Тоя вѣнецъ се скѣтва и когато се разболѣе вѣкое дѣте отъ «*лошата болѣстъ*» каджѣ го съ трѣвитѣ, отъ които е той на правенъ.

Прѣзъ такива вѣнци се провиратъ не само здравитѣ моми и момци, но се провиратъ и такива, които болѣдуютъ отъ дълго врѣме и немогѣтъ да намѣрѣтъ лѣкъ.

На Еньовденъ бабитѣ берѣтъ лѣковити билкіи, за дѣцата и

лафуситѣ жени. Еньовката се бере и съ неж се лѣкува болѣстѣта «*червенката*».

Които пакъ не отбиратъ отъ лѣковити билки, тѣ бератъ всѣкаква трѣва на брой 77 и отъ една трѣва откъсватъ половинката. Съ тия 77 $\frac{1}{2}$ различни трѣви се лѣкуватъ болнитѣ, поливатъ и кадѣтъ.

На тоя день бератъ мѣтли, съ които метѣтъ въ къщи, за да нѣма лоши духове и таласѣме; сѣщо бератъ се и омразни и любовни билки, които се даватъ на момцитѣ и момитѣ, та, или да се обичатъ, или да се намразватъ.

Освѣнъ вѣнцитѣ, прѣзъ които се провиратъ за здравие, на тоя день болнитѣ се къпятъ още въ разни *локви блатà, пàнори* и рѣки, за да исцѣлѣжѣтъ: рѣки локви, блатà и пàнори сѣ лѣковити, понеже сѣ се къпале въ тѣхъ болѣститѣ.

Тоя день пѣдаритѣ и селенитѣ пазѣтъ много зорко и строго нивитѣ отъ *бродници*.

Бродницитѣ сѣ магѣосници, които съ силата на тѣхнитѣ магии, могатъ да оберѣтъ сѣйдбитѣ и млѣкото на стадата; могатъ да вземѣтъ плодородието отъ една нива и да го принесѣтъ въ друга, или отъ нивитѣ на едно село, въ нивитѣ на друго; сѣщо млѣкото на едно стадо да прѣнесѣтъ въ друго, или отъ стадата на едно село въ стадата на друго село.

Това бродницитѣ правѣтъ за пари и то само на *Еньовденъ*.

Ето защо бабичка, която знаѣтъ въ селото, като магѣосница, тоя день непушатъ ъж никакъ да излиза изъ селото на вѣнъ, или ако е успѣла да излѣзне по-рано, пѣдаретѣ ъж намиратъ, ударватъ ѝ добъръ бой и ъж връщатъ.

Въ 1875 г. пѣдаретѣ отъ селото Метковецъ хванѣли били на сѣнора една такава бабичка, наложили ъж хубавѣ и докарали въ селото. Излѣзнало послѣ, че тя е тѣщата на кмета отъ селото Дългодѣлци. Нито кмета нито синоветѣ му, нито мѣжѣтъ на бабичката сѣ подигнѣли тѣжба, защото тѣ видѣли, че самата ба-

бичка сгрѣшила дѣто се наела да пѣтува тоя день по полето. Ако е пакъ бабичка, която е излѣнжала нарочно съ цѣль да *обѣра* плодове и млѣко, то тя се тѣй хитро крие, щото никой не може да ѝ намѣри.

[Баба Дуда отъ Вълчедръма въ течение на 15 години обирала плодѣтъ на нивитѣ и млѣкото на стадата отъ село Горня Гвоеница и ги прѣнаеала въ село Вълчедръма. Въ течение на 15 години нито единъ отъ пѣдаретѣ не сѣ можали да ѝ намѣрѣтъ].

---

10. *Горѣшнѣцѣтъ* [Св. Илиевскій мѣсець. Юлій].

а) *Прокопѣе*. [Св. В. мѣченикъ Прокопѣи. 8 Юлій].

Пчелитѣ съставляватъ такожде важна часть отъ богатството на българина. Пчелата дава медъ и воскъ, а въ замѣна на това тя иска много малко отъ човѣка: зимно врѣме, ако имъ не стигне храна, да имъ се даде малко медаць и то отъ тѣхния си медъ.

Трудѣтъ и грижата около пчелитѣ сѣ незначителни: само когато роеватъ *кошаретѣ* [пчелитѣ въ едно кошарѣще съ своята *матка* (царица) се казва *кошарѣ*, а въ село Стѣкіовци (Бѣлоградч. окол.)—трѣнки] изисква се отъ пчеларѣтъ едно малко по голѣмо внимание да се съберѣтъ рояцитѣ, за да се не распрѣснатъ.

Но и пчелитѣ иматъ болестъ: освѣнъ *митилѣтъ*, тѣ иматъ и друга болестъ, която ги мори.

Въ честъ на тая болестъ се празнува тоя день, 8 Юлій. Обряди нѣма други освѣнъ слѣднитѣ:

Сутренѣта се мѣсатъ два колачи: «Св. *Петка*» и «Св. *Прокопѣи*», прѣкадватъ се и разнасятъ по махлата. Още узори, прѣди слънце, подрѣзватъ кошаретѣ (трѣнките) и взиматъ медъ. Отъ тоя медъ се остава за лѣкъ отъ *бодежъ*, за горене гърдото на дѣцата, за мазане ухапаното отъ пчели, паякъ или *стонога*, за мазане *младѣнцѣтъ*, *колачѣтъ* на Св. Хараламби и пр. и пр.

б) *Горешниѣци*. [15, 16, 17 Юлий].

Пожарътъ е нещастие за човѣка, а особено за селянина съ неговитѣ пластове сѣно, слама и съ неговигѣ ниви. Пожарътъ до-
хажда, и отъ огъниѣ, и отъ слънцето.

Въ честъ на оганѣ, въ честъ на пожара и въ честъ на слънцето е устроенъ тридневенъ празникъ: 15, 16 и 17 Юлий, нареченъ горешниѣци.

Въ течение на тия три дни нито се жъне, нито коси, нито пласти. Особено се пазѣ отъ косене: защото сеното, косено, съ-
бирано или пластено прѣзъ тия три дни, запалѣло се било отъ само себе си.

Друга работа се работи.

Днесъ пазятъ само прѣвия и наслѣдния *горешниѣцъ*.

Сжществуватъ въ всѣкое село по нѣколко примѣри за подобно запал-
вания отъ само себе си. Азъ ще излжж само нѣколко.

Въ селото Мокрешъ на Белъ — Николовци сж изгорѣли снопетѣ, за-
щото сж работили прѣзъ горѣщниѣцѣтѣ. Дѣдо Пано Мечановъ работилъ и
му изгорѣли снопетѣ.

Въ село Криводолъ на Тодоръ Стакиѣвски и на Цоно Найденовъ та-
кожде изгорѣли снопетѣ.

Въ селото Влашка махла на Тодоръ Пановъ изгорели снопетѣ.

Въ Ковачица на Церовченетѣ и на Божиинъ Ивановъ изгорели снопетѣ.

Въ село Вълчедръма на Попъ Никола изгорѣли снопетѣ, дѣто рабо-
тилъ на горешниѣцѣтѣ.

Въ село Ярловица на Цоно Гайдарски изгорели снопетѣ и пр. и пр.

Послѣ такива примѣри, мжчно можете да убѣдите простото и сѣу-
вѣрно население, че между празнуванието и непразнуванието на гореш-
ниѣцѣтѣ, и запалванието на снопитѣ нѣма никаква свръска и зависимостъ.

в) *Св. Илия*. 20 Юлий.

Гръмотевицата е лошо нѣщо. Ако гръмне нѣкъждѣ, то освѣнъ
дѣто убива човѣка, животно, но още и разрушава къща, дръво и
друго. Гръмотевицата се праща отъ нѣкой духъ за наказание на
човѣцитѣ. Когото гръмнѣло, той е грѣшникъ и това наказание
Господъ праща като знакъ на неговитѣ грѣхове. Гръмотевицата е
била стрѣла, която лѣти отъ небото и съ която Богъ убива грѣш-
ника. Ако се намѣри стрѣлата, употрѣблява се за лѣкъ.

а) *Герман*.

Обрядътъ, извѣстенъ подъ името *Германъ*, се извършва по слѣдующия начинъ:

Рано въ деньтъ, който е означенъ да се прави *Герман* момитѣ, по покана на старѣйшината или на самитѣ родители отъ една махла, ако селото е голѣмо, събиратъ се наедно, отиватъ по къщитѣ, та събиратъ брашно, лукъ и други зачинки, купуватъ месо и други потребности и послѣ отиватъ на рѣката, барата или потока.

Тука направятъ *кукла*, нарѣчена *Герман*, която прѣдставляватъ за умрѣлъ човѣкъ. Надъ умрѣлата кукла се извършватъ всичкитѣ ония обряди и обичаи, които се извършватъ и надъ единъ умрѣлъ човѣкъ, т. ie. покриватъ го съ покровъ, правятъ му кръстъ, палтъ вошени свѣщи каджтъ съ темянъ и оплакватъ го.

Додѣто едни отъ момитѣ връшятъ това, другитѣ се пакъ занимаватъ да приготвятъ нужднитѣ нѣща за приносъ (помнаа): месятъ хлѣбъ, готвятъ гостби (манджи) и пр.

Който мине въ туй време край тѣхъ, длъженъ е да се спрѣ, за да му полѣжатъ да си омие рѣцѣтъ и да плиснатъ вода на нозѣтъ му, а въ замѣна на туй, той хвърга въ котела бакшишъ.

Ако нѣкой неиска да му се полѣе и се омие, върху такъвъ човѣкъ момитѣ плисватъ цѣлия котелъ.

Тая постѣпка на момитѣ не се счита за произволна и е не-наказуема. Ако този, върху когото се плиснали котела съ водата, се осжди нѣщо да ги оскрѣби, такъвъ се осжжда отъ общ. управление на глоба, па и на нѣколко тояги.

Слѣдъ като се свърши всичко, ископватъ въ пѣська гробъ, дълбокъ около единъ метръ, и тамо погрѣбватъ умрѣлия *Герман*.

При погрѣбването на *Германа* момитѣ плачатъ като надъ ещъ умрѣлъ човѣкъ.

Като го погрѣбятъ, момитѣ насѣдватъ на приготвената трапеза и ѣдятъ гоститѣ и послѣ се разотиватъ.

Понеже се случвало много пѣти, та слѣдъ тоя обрядъ почва да вали дъждъ, то това суевѣрие е до толкова распространено, щото, въ врѣме на бездъждие, найстаритѣ и влиятелни хора въ селото подканятъ па и накарватъ дъщеритѣ или внукинѣтъ си да правятъ *Герман*. И днесъ тоя обичай е многуупотрѣбимъ.

б) *Пемперуга*.

Обрядътъ *пемперуга* (пеперуда) се извършва на слѣдующия начинъ.

Като трае бездаждието два и повече мѣсеца по нѣкога, старейшината свиква циганѣтъ и имъ заповѣда да излѣзне *пемперуга*.

Прѣди нѣколко десетки години *пемперуга* сѣ ставали български моми, но днесъ *пемперуга* става само циганска мома.

Пемперугата мома е, или съвършено гола, както е било по-прѣди, или облѣчена само въ риза и то одърпана, както става въ повечето случаи сега. Голата *пемперуга* е опасана отъ кръстѣтъ на доле съ гъсто наредени стрѣкове *бѣже*, както съ вълненикъ и прѣстилка, които стрѣкове покриватъ голоттата ѳ, а отъ кръстѣта на горѣ тѣзи стрѣкове бѣже покриватъ само гърдитѣ; а на гърбѣтъ има такива два-три стрѣкове. Така сѣщо е покрита и оная *пемперуга*, която е облѣчена съ ризѣ. На главата си *пемперугата* има вѣнецъ отъ сѣщето растение, на когото висѣтъ *манунки* (рѣсни) пакъ отъ *бѣже*, а въ рѣцѣтъ си, пакъ отъ *бѣже* държи китка, съ която, додѣто играе, *пемперугата* рѣси на всѣкъдѣ и се плѣска по снагата.

Пемперудата, така окичена съ *бѣже* трѣгва по къщитѣ, придружена съ още двѣ жени, които, додѣто тя играе, тѣ пѣятъ,

Всѣкоя къща е длѣжна да пусне *пемперугата* и да приготви, или котелъ, или ведро съ вода.

Пемперугаша, щомъ влѣзне въ дворѣтъ, почне да скача и

играе въ видъ на кръгъ, домакинката плигва върху ѝ котелътъ или ведрото съ вода, а двѣтъ други жени пѣжтъ :

«Пеперуга одеше, одеше,

«Та се Богу молеше, молеше :

«Дай Боже дъж, дай Боже дъж,

«Да се роди : жито, просо, ичмикъ,

«Кукурусъ, вино, браставици,

«Най вече дългото (тулове),

«Дай Боже дъж, дай боже дъж.»

Тая пѣсенчица се повтаря и потрета. Щомъ полѣжтъ *немперугата* съ вода, даряватъ ѝ съ нѣщо : брашно, пари, вълна жито, кукурусъ или друго. Най-обикновенното даряване е брашно.

Като изреджтъ всичкитѣ къщи, *немперудата* ще отиде въ рѣката ще хвърли бжзовата си прѣмена, ще се окъпе и ще се облѣче въ другитѣ си дрѣхи, а послѣ си отива дома.

Бжзето вѣнеца и китката хвъргатъ въ рѣката.

Брашното, кукуруза житото и друго, що е събрано отъ по къщитѣ, раздѣлятъ, ако двѣтъ жени, които сж придружавали *немперудата*, сж чужденки, на четири дѣла, отъ които двата дѣла зима *немперудата*, а по единъ дѣлъ зима всѣкоя една отъ женитѣ.

Распространенното и утвърдено между народа вѣрвание е, че слѣдъ такава *немперуга* непрѣмѣнно ще вали дъждъ. Ако не ваки, тогава причината намиратъ въ тия нѣща : или има въ полето или въ селото нѣкадѣ скритъ змей, или кирмидчиитѣ и тухларетѣ сж направили магии. Въ такъвъ случай ставатъ приготовления за да отстранжтъ и тия двѣ спънки.

в) Змей.

Правено е *Германж*, излизала е и *немперуга*, но дъждъ нѣма и то само въ *топрѣка* (околността) на това село за даджтъ се дъждовни облаци, почне и да прѣхвъркватъ капки, но веднжга се появи *вихрушка*, сприя, и облацитѣ сж раскарани

дъждътъ прѣминялъ на друга страна. Тая вихрушка, тая сприя не е нищо друго освѣнъ змей, който се *увзрѣлъ*, или въ полето на това село, или въ самото село, та *шлѣка* (а) да отвѣче нѣкоя мома, която залибилъ, или пакъ има сношение съ нѣкоя мома.

За да се отстрани това зло, за да се пропадне тая ала, съставлява главната грижа на селянетѣ.

Селския *кея* (кехая, глашатай) вика изъ село, че прѣзъ тая и тая нощъ ще се гони змейтъ, та за това женската *челядь* (моми, невести и други жени) да бже скрита.

Въ опрѣдѣлената нощъ 10—15 и 20 мъжѣе, съблачатъ се *голѣ-голишави*, взиматъ въ ръцѣтъ си голѣми криваци и отъ голѣма вечера трѣгватъ да гонятъ змейтъ. Змейтъ е скритъ или въ нѣкоя къща, или въ нѣкоя кошара, или въ звъникъ, или въ изба, или въ нѣкой окопъ, затова и тия *гонци* *влизатъ на всѣкъдѣ*, *мушкатъ по кжтовѣтъ* (кюшетата) и си излизатъ. Тия *гонци*, додѣто гонятъ змейтъ, несмѣятъ никакъ дума да продуматъ, тѣ сж нѣми. Вѣрва се, че ако нѣкой продума, можялъ да полудѣе и да пострадае отъ змейтъ

Ако селото е малко тия гонци сж едни, ако ли селото е по-голѣмо, тогава такива гонци има на нѣколко страни.

Всѣкоя къща е достъпна на гонцитѣ и рикой не смѣе да имъ се противи, защото тежкитѣ дебелы тояги се свалятъ върху гърбътъ му.

Като изредатъ всичкитѣ къщи, кошари, избы, звъници и окопе, гонцитѣ сж изгонили змейтъ и отиватъ на рѣката, та се окъпватъ и обличатъ дрѣхитѣ.

Слѣдъ таково гоненъе на змейветѣ всѣкога дъждътъ дохаждалъ билъ.

а) *Шлекамъ* вардж да вземж или украдна нѣщо. Шлекамъ има още значение на тайно тражение.

Ако бездъждието е въ топрака на нѣколко села, тогава това гонене става въ едно и също врѣме въ всичкитѣ тия села.

И змейтъ е гоненъ, и всичко друго е направено, но пакъ дъждъ нѣма въ това село. Въ такъвъ случай киримикчинтъ и тугларетѣ сж направили магии, за да не вали дъждъ, та да могатъ да работятъ се киримиди и тугли. Магитѣ, които правятъ тухларетѣ се състоятъ въ това, че взиматъ, или магаре, или куче, или котка, правятъ надъ тѣхъ магии и ги закопватъ живи въ земята. Додѣто се не ископа това магаре, куче или котка и коститѣ му да се хвърлятъ въ рѣката, дъждъ не може да вали. За това събиратъ се селенитѣ отиватъ на тухларницата и искатъ отъ майстора и другитѣ работници да имъ покажатъ мѣстото, дѣто е закопано живото магаре, куче или котка. Ако майстора и другитѣ работници *забжикатъ* (хванатъ бжхъ), тогава селенитѣ ги накарватъ *на сила* чрѣзъ лабутъ и *налагание* (бой) да кажатъ.

Щомъ се ископатъ коститѣ на закопаното животно, веднѣга дъждъ завалява.

Това суевѣрие по прѣди, до толкова е било въ сила, щото неведнѣжъ тухларитѣ сж били налагани. И днесъ това суевѣрие владѣе, но прѣдъ страхътъ отъ закона отстапва суевѣрието.

Ако нѣкой *удавникъ* се закопа въ гробищата, додѣто удавника се не ископа и хвърли, дъждъ нѣма да вали.

Ако нѣкой *самоубиецъ* се закопа въ гробищата, додѣто той се не ископа изъ гроба, дъждъ нѣма да вали.

Ако нѣкого обѣсатъ или заколжатъ, такъвъ не може да бѣде закопанъ въ гробищата, защото дъждъ нѣма да вали.

Ето защо *удавникъ*, *самоубиецъ*, *обѣсенъ* или *закланъ* се копатъ внѣ отъ гробищата. Когато има бездъждие народътъ вѣрва, че ако се утрѣпатъ жаби, дъждъ непрѣмѣнно ще вали.

Тия сж обичаитѣ и обрядитѣ въ врѣме на бездъждие.

Другитѣ суевѣрія ще бжджтъ описани послѣдователно при описванието живота на народа и неговитѣ полски занятия.

Тия данни съмъ можалъ да събера за вѣрваниата и суевѣ-
рията на нашия народъ.

Възможно е че е останало нѣщо незабѣлѣзано, нѣщо неот-
крито, но, който се занимавалъ и занимава да събира народнитѣ
словесни умотворения, тоя ще знае, колко мѣчна работа е: какви
мѣки, колко хитрости, колко убѣдявания, па нѣкаждѣ и унижения
трѣбва да бжджтъ употребени и прѣтърпени прѣдъ и отъ една
одръпана невѣжа, па и вонѣща бабичка, само за да можете да
истръгнете пзъ устата ѝ двѣ думи за нѣкой обичай и обрядъ, и-
ли нѣколко редове отъ нѣкой обрядна пѣсень. Ласкаж се обаче,
че всичко, що е важно, е събрано и забѣлѣзано, и ако има нѣ-
що неоткрито, то ще бжде маловажно.

Въ всѣкой случай, ако има нѣщо непълно, умолявамъ вси-
чкитѣ г-да учители по селата въ тоя край, г-да инспекторитѣ и
другитѣ любители на науката и изучванието на народния битъ,
да събержтъ допълнителни свѣдения и, или да ги испращатъ на
право до мене, или да ги испращатъ въ М вото на Народното Про-
свѣщение. Къмъ всѣкого, който ми събощи нѣщо ще бждж при-
знателенъ.
